

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

САДИКІНА АЛЬОНА СЕРГІЇВНА

УДК 378.011.3-051-043.61:378.3(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЇ
ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.С. Садикіна

Науковий керівник:

Венцева Надія Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор

Запоріжжя – 2025

АНОТАЦІЯ

Садикіна А. С. Підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з педагогіки за спеціальністю 011: Освітні, педагогічні науки. – Бердянський державний педагогічний університет, Запоріжжя, 2025.

Дисертаційна робота присвячена проблемі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. Показано, що в сучасних умовах зростає роль фасилітативної та просвітницької функції професійних психологів – осіб, які обрали своєю життєвою місією допомогу іншій людині в побудові щасливого й продуктивного життя. Проте відмічено, що на ринку просвітництва з'являються та успішно розвиваються в економічному плані численні псевдонаукові популяризатори, які можуть нашкодити і скомпрометувати зусилля справжніх професіоналів.

У результаті аналізу наукових праць, нормативно-правових засад професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології, а також особливостей просвітницької діяльності сучасного психолога ідентифіковано головні суперечності, притаманні сучасній професійній освіті майбутніх психологів в Україні, зокрема між зростаючою потребою суспільства у психологічній просвіті як важливому чиннику ментального здоров'я населення в умовах воєнних і поствоєнних викликів та недостатньою інтеграцією цього напрямку в освітні програми підготовки майбутніх бакалаврів психології.

Завдяки проведеному огляду освітньо-професійних програм з'ясовано, що змістове наповнення освітніх компонентів і кількість кредитів ЄКТС, спрямованих на підготовку майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, у різних проаналізованих програмах суттєво відрізняються. Попри

індикації в кожній освітній програмі спеціальної компетентності СК9 та відповідних програмних результатів навчання майбутніх психологів, систематизована і цілеспрямована підготовка до такої діяльності не ведеться.

Аналіз термінологічного базису дослідження дав змогу приєднатися до теоретичних позицій, згідно з якими «психолог» – це фахівець із вищою психологічною освітою, який допомагає здоровим людям полегшити їхнє життя шляхом свідомого впливу на їхні особистісні цінності, думки й бачення, спрямованого на вирішення актуальних психологічних проблем, а його «підготовка» є процесом, у якому формуються та розвиваються ті особистісні характеристики (знання, вміння, навички, досвід і особистісні якості, а також настанови), які необхідні для якісної реалізації просвітницької діяльності.

Поняття «просвітницька діяльність» окреслено як процес цілеспрямованої інформаційної взаємодії між майбутнім бакалавром психології (просвітником) і психічно здоровими людьми (об'єкт просвітництва – окрема особистість чи аудиторія), що передбачає інформування об'єкта просвітництва з важливих для нього (них) питань, поширення нових знань (ідей), які б забезпечили його особистісний розвиток, душевний спокій, полегшення життєдіяльності у складних умовах сучасного соціуму та вирішення актуальних психологічних проблем.

Визначено, що загалом просвітницька діяльність виконує такі функції, як-от: агітаційна, пропагандувальна, ідеологічна, інформаційна, освітня, комунікативна, консультативна, пояснювальна, виховна, діяльнісно-креативна та рекреаційна. Проте для просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології важливішими є інформаційна, освітня, комунікативна, консультативна, пояснювальна, виховна, діяльнісно-креативна й рекреаційна функції.

У структурі готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності виокремлено інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий та само-презентаційний компоненти, які співвідносяться з її основними критеріями.

Встановлено, що досліджувана готовність за сукупністю прояву головних показників низки критеріїв може бути сформована на критичному, достатньому та оптимальному рівнях. Так, *критичний рівень* готовності відтворює стан, за яким майбутній бакалавр лише частково усвідомлює особливості психологічної просвіти, демонструє низький рівень знань, його вміння нерозвинені, обмежені та неефективні, інтерес до просвітницької діяльності низький чи взагалі відсутній, вольові якості і прагнення проявляються пасивно. *Достатній рівень* готовності відображає її елементарну сформованість: майбутній бакалавр усвідомлює специфіку психологічної просвіти, демонструє неглибокий, але достатній рівень знань, його вміння сформовані епізодично і фрагментарно, інтерес до просвітницької діяльності ситуативний, прагнення проявляються епізодично, вольові якості проявляються активно. Для *оптимального рівня* характерні повне усвідомлення майбутнім бакалавром особливостей психологічної просвіти, демонстрація високого рівня знань і майже абсолютно сформованих вмінь, стійкого інтересу й активного прагнення до просвітницької діяльності, яскраве вираження вольових якостей.

Організаційно-педагогічні умови визначено як комплекс спеціально обраних зовнішніх і внутрішніх обставин впливу на педагогічний процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, який спрямований на формування досліджуваної готовності й реалізується через оновлення одного, декількох або всіх компонентів педагогічного процесу – мети, завдань, змісту, методів, засобів, а також організаційних форм, ресурсів, науково-методичного забезпечення та моніторингу. Це такі умови, як: 1) оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти; 2) активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько спрямованій позанавчальній діяльності; 3) формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності; 4) формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду;

5) створення рефлексивного середовища. При цьому, перші дві організаційно-педагогічні умови є зовнішніми, а третя, четверта й п'ята – внутрішніми.

Розкрито особливості оновлення змісту професійно зорієнтованих дисциплін у підготовці бакалаврів психології, що передбачає інтеграцію проблематики психологічної просвіти як у базові курси («Основи психологічної практики», «Педагогічна психологія», «Психологія праці»), так і у вибіркові («Психологія особистості», «Психологія публік рилейшнз») з одночасним розширенням практико-орієнтованих методів навчання.

Окреслено специфіку позанавчальної діяльності, яка передбачає добровільну участь студентів у психологічній підтримці та освітній роботі, а також їхню взаємодію із суспільством. Запропоновано потенційні шляхи реалізації цієї умови, серед яких: участь у діяльності «Студентської психологічної служби», що забезпечує психологічну підтримку студентів і викладачів, популяризацію прикладних психологічних знань та літератури, а також формування професійної самопрезентації майбутніх фахівців; створення й поширення відеороликів із психологічної просвіти, що сприяє практичному набуттю навичок інформаційної взаємодії з аудиторією, цифрової грамотності та застосуванню наукових знань у просвітницькій діяльності.

Обґрунтовано, що формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності можливе через залучення студентів до квазіпрофесійної діяльності, яка моделює реальні аспекти роботи психолога-просвітника. Запропоновано методи педагогічного впливу (особистий приклад, публічна похвала, оцінка результатів діяльності), що стимулюють інтерес студентів до майбутньої професійної самореалізації.

Серед запропонованих методів формування в майбутніх бакалаврів психології цілісного науково-психологічного світогляду виділено систематизацію психологічних знань, рефлексивний аналіз, порівняння суперечливих концепцій та активне використання яскравих життєвих прикладів у навчальному процесі.

Запропоновано використання технології групової рефлексії, яка забезпечує ситуативну, ретроспективну й перспективну рефлексію, допомагає вдосконаленню самоаналізу й критичного мислення студентів.

Розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, що включає три взаємозалежні та взаємопов'язані складові: *цільову* (подає мету й завдання моделі), *змістово-операційну* (відображає взаємозв'язок етапів, змісту, форм і методів навчання, а також організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів до просвітницької діяльності) та *діагностичну* (висвітлює критерії і рівні готовності, кінцевий результат). Передбачено поетапну реалізацію розробленої моделі, яка узгоджується з детермінованими організаційно-педагогічними умовами реалізації процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Представлено результати п'ятиетапної дослідно-експериментальної перевірки ефективності авторської структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, яка узгоджена з визначеними організаційно-педагогічними умовами; етапи її реалізації в освітньому процесі вищої школи; інноваційні форми й методи експериментального навчання.

На контрольному етапі педагогічного експерименту діагностичні виміри показали, що: в експериментальній групі кількість майбутніх бакалаврів психології з критичним загальним рівнем готовності зменшилася на 44%, із достатнім – зросла на 21%, а з оптимальним – збільшилася на 23%; у контрольній групі: кількість респондентів із критичним загальним рівнем готовності зменшилася на 3%, із достатнім – зросла на 2%, оптимальним – зросла на 1%. Водночас, кількість майбутніх бакалаврів психології, які досягли оптимального рівня досліджуваної готовності, в експериментальній групі 37%, що вдвічі більше ніж у контрольній – 18%.

Аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту методами математичної статистики (критерій χ^2 К. Пірсона) підтвердив

ефективність розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, правильність визначених організаційно-педагогічних умов і перспективність їхнього подальшого застосування в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету «Запорізька політехніка», Класичного приватного університету, Хортицької національної академії та Запорізького національного університету.

Ключові слова: підготовка, готовність, психолог, просвітницька діяльність, організаційно-педагогічні умови, модель.

ABSTRACT

Sadykina A. S. Preparation of future bachelors of psychology for the enlightenment. – Qualifying scientific work as manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in Pedagogy, Speciality 011: professional education (specialization – theory and methods of professional education). – Berdyansk State Pedagogical University. Berdyansk, 2025.

The dissertation is dedicated to the issue of preparing future bachelor's degree psychologists for educational activities. It demonstrates that in modern conditions, the facilitative and educational functions of professional psychologists-individuals who have chosen to help others build a happy and productive life – are becoming increasingly significant. However, it is noted that numerous pseudo-scientific popularizers have emerged and are successfully developing economically in the education market, which may harm and discredit the efforts of genuine professionals.

An analysis of scientific works, legal and regulatory foundations for the professional training of future bachelor's degree psychologists, as well as the specifics of the educational activities of modern psychologists, has made it possible to identify key contradictions inherent in modern professional education for future psychologists in Ukraine. In particular, there is a growing societal demand for psychological education as an essential factor in the mental health of the population amid wartime and post-war challenges, yet there is insufficient integration of this field into educational programs for future bachelor's degree psychologists.

A review of educational and professional programs revealed significant differences in the content and number of ECTS credits allocated to preparing future bachelor's degree psychologists for educational activities. Despite the inclusion of special competence SC9 and corresponding learning outcomes in each educational program, there is no systematic and targeted approach to such training.

The analysis of the conceptual framework of the study aligns with theoretical positions that define a «psychologist» as a specialist with a higher psychological education who helps mentally healthy individuals improve their lives by consciously influencing their personal values, thoughts, and perspectives to address relevant psychological problems. Their «training» is a process in which personal characteristics (knowledge, skills, experience, and professional qualities, as well as attitudes) necessary for effective educational activities are formed and developed.

The concept of «educational activity» is defined as a process of purposeful informational interaction between a future bachelor's degree psychologist (educator) and mentally healthy individuals (the object of education – an individual or an audience), aimed at informing them about important issues, spreading new knowledge (ideas) that contribute to their personal development, mental well-being, facilitation of life activities in the complex conditions of modern society, and resolution of current psychological problems.

It is established that, in general, educational activities fulfill functions such as advocacy, promotion, ideological, informational, educational, communicative, consultative, explanatory, upbringing, activity-creative, and recreational functions. However, for the educational activities of future bachelor's degree psychologists, the most important functions are informational, educational, communicative, consultative, explanatory, upbringing, activity-creative, and recreational.

The structure of the readiness of future bachelor's degree psychologists for educational activities includes informational, digital, moral-ethical, motivational-volitional, and self-presentation components, which correspond to its main criteria.

It has been determined that the studied readiness can be formed at three levels based on the cumulative manifestation of key indicators: critical, sufficient, and optimal. The critical level reflects a state where the future bachelor's degree psychologist only partially understands the characteristics of psychological education, demonstrates a low level of knowledge, has underdeveloped and ineffective skills, lacks interest in educational activities, and passively displays volitional qualities. The sufficient level indicates elementary readiness, where the

future psychologist understands the features of psychological education, demonstrates a superficial but adequate level of knowledge, has sporadically and fragmentarily formed skills, exhibits situational interest in educational activities, and actively manifests volitional qualities. The optimal level is characterized by a full awareness of psychological education, a high level of knowledge and almost fully formed skills, a strong interest and active engagement in educational activities, and well-developed volitional qualities.

Organizational and pedagogical conditions are defined as a set of specially selected external and internal circumstances influencing the pedagogical process of preparing future bachelor's degree psychologists for educational activities. These conditions aim to shape the studied readiness by updating one or more components of the pedagogical process – goals, tasks, content, methods, means, organizational forms, resources, scientific-methodological support, and monitoring. These include:

- 1) Updating the content of professional-oriented disciplines considering the specifics of psychological education;
- 2) Active participation of future bachelor's degree psychologists in educationally oriented extracurricular activities;
- 3) Formation of a positive motivation for educational activities among future bachelor's degree psychologists;
- 4) Development of a holistic scientific-psychological worldview in future bachelor's degree psychologists;
- 5) Creation of a reflexive environment.

The first two conditions are external, while the third, fourth, and fifth are internal.

The features of updating the content of professional-oriented disciplines in the training of bachelor's degree psychologists are revealed, involving the integration of psychological education topics into both core courses («Fundamentals of Psychological Practice», «Pedagogical Psychology», «Work Psychology») and elective courses («Personality Psychology», «Public Relations Psychology»), alongside an expansion of practice-oriented teaching methods.

The specifics of extracurricular activities are outlined, emphasizing voluntary student participation in psychological support and educational work, as well as their interaction with society. Potential implementation strategies include participation in the «Student Psychological Service», which provides psychological support to students and faculty, promotes applied psychological knowledge and literature, and facilitates professional self-presentation of future specialists. Additionally, the creation and dissemination of educational psychological video materials help develop information interaction skills, digital literacy, and the application of scientific knowledge in educational activities.

It is substantiated that forming positive motivation for educational activities among future bachelor's degree psychologists can be achieved by engaging students in quasi-professional activities that simulate real aspects of the psychologist-educator profession. Suggested pedagogical influence methods (personal example, public praise, assessment of activity results) stimulate students' interest in professional self-realization.

Among the proposed methods for developing a holistic scientific-psychological worldview in future bachelor's degree psychologists are knowledge systematization, reflexive analysis, comparison of conflicting concepts, and the active use of vivid real-life examples in the educational process.

The use of group reflection technology is proposed, ensuring situational, retrospective, and prospective reflection, enhancing students' self-analysis and critical thinking skills.

A structural-functional model for preparing future bachelor's degree psychologists for educational activities has been developed and substantiated. This model includes three interdependent components:

- 1) The target component (defines the goals and objectives of the model);
- 2) The content-operational component (reflects the interconnection of stages, content, forms, and teaching methods, as well as the organizational-pedagogical conditions for forming readiness for educational activities);

3) The diagnostic component (defines readiness criteria and levels, as well as the final result).

A phased implementation of the model is proposed, aligning with the determined organizational-pedagogical conditions for the preparation process of future bachelor's degree psychologists for educational activities.

The results of a five-stage experimental study confirmed the effectiveness of the structural-functional model, aligning with identified organizational-pedagogical conditions, its implementation in higher education, and the innovative forms and methods of experimental learning.

At the control stage of the pedagogical experiment, diagnostic measurements showed that:

- In the experimental group, the number of future bachelor's degree psychologists with a critical level of overall readiness decreased by 44%, with a sufficient level increased by 21%, and with an optimal level increased by 23%.

- In the control group, the number of respondents with a critical level of overall readiness decreased by 3%, with a sufficient level increased by 2%, and with an optimal level increased by 1%.

- The number of future bachelor's degree psychologists who achieved an optimal level of readiness in the experimental group was 37%, twice as many as in the control group (18%).

Mathematical statistics analysis (Pearson's χ^2 test) confirmed the effectiveness of the developed structural-functional model, the correctness of the identified organizational-pedagogical conditions, and their potential for further application in the professional training of future bachelor's degree psychologists.

The research results have been implemented in the educational process at Zaporizhzhia Polytechnic National University, Classical Private University, Khortytsia National Academy, and Zaporizhzhia National University.

Keywords: preparation, readiness, psychologist, enlightenment, organizational-pedagogical conditions, model.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Садикіна А. С., Дафна Максимов (Шарон). Перспективний вітчизняний досвід професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології як базис для формування їх готовності до просвітницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2022. Вип. 85. С. 156–162. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/85/27.pdf>
2. Садикіна А. С. Філософсько-психологічний аналіз поняття «Альтруїзм». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2022. Т. 2. Вип. 81. С. 124–129. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/81/11.pdf>
3. Сущенко А. В., Садикіна А. С. Структура, зміст та критерії готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2023. Вип. 90. С. 134–138. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/90/25.pdf>
4. Садикіна А. С. Функції просвітницької діяльності та критерії готовності майбутніх бакалаврів психології до її реалізації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2023. Вип. 91. С. 127–132. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/91/25.pdf>
5. Сущенко А. В., Садикіна А. С. Організація та результати дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко

(голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2024. Вип. 97. С. 177–185. <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2024/97/34.pdf>

Статті в зарубіжних наукових виданнях

6. Sadykina A. S. Organizational and pedagogical conditions for training future bachelors of psychology for enlightenment of the public. *European Journal of Interdisciplinary Issues*. 2024. Vol. 1. No. 1. P. 82–92. DOI: 10.5281/zenodo.15002128

7. Sushchenko, L., Sushchenko, R., Martyniuk, T., Pushchyna, I., Sadykina, A., Stryzhak G. Inclusive pedagogy in Society 5.0: Social aspect. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. 2024. № 14 (02). XLIV. P. 80–84. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001359211700013> https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140244/papers/A_14.pdf

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

Матеріали конференцій

8. Садикіна А. С. Місце інтуїції в роботі психолога. *Тиждень науки* : тези доповідей науково-практичної конференції (Запоріжжя, 18–21 квітня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізький національний технічний університет, 2017. С. 2096–2098.

9. Садикіна А. С., Бородулькіна Т. О. Психосемантичні особливості уявлень про інтуїцію та місце інтуїції в житті людини (на прикладі жінок зрілого віку). *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 9–10 квітня 2018 р). Дніпро : ЛПРА, 2018. С. 297–300.

10. Садикіна А. С., Бородулькіна Т. О. Психосемантичні особливості уявлень про інтуїцію у студентів-психологів з різним рівнем емпатії. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали

II Всеукраїнської науково-практичної конференції (9–10 квітня 2020 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 427–432.

11. Садикіна А. С. Етапи розвитку нервової системи дитини через призму вальдорфської педагогіки. *Сучасні дослідження когнітивної психології* : матеріали науково-практичної конференції, (15 травня 2020 р., м. Острого). Острого : Національний університет « Острозька академія», 2020. С. 14–15.

12. Садикіна А. С. Еволюція поняття «тривога» в рамках юнгіанської школи. *Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11–12 грудня 2020 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : Класичний приватний університет. 2020. С. 49–51.

13. Садикіна А. С. Душа та духовність як психологічні категорії в юнгіанській парадигмі. *Концептуальні шляхи розвитку наукових знань* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2021 р., м. Київ). Київ : Міжнародний центр науки і досліджень, 2021. С. 41–42.

14. Застело А. О., Садикіна А. С. Основні детермінанти нейропластичності мозку людини в сучасному психофізіологічному та психологічному дискурсі. *International scientific innovations in human life: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference* (November 17–19, 2021). Cognum Publishing House. Manchester : United Kingdom, 2021. P. 531–541.

15. Садикіна А. С. Нейропсихологічні методи розвитку творчих здібностей у дітей. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11–12 лютого 2022 р. м. Запоріжжя). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2022. С. 157–160.

16. Застело А. О. Садикіна А. С. Психофізіологічні детермінанти феномену аутоагресії. *Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики* : матеріали I Міжнародної науково-

практичної конференції (20–21 травня 2021 р., м. Чернігів). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. С. 152–154. URL: <https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/24769>

17. Шарон-Максимов Д., Садикіна А. С. Хібукі-терапія як один з методів формування резильєнтності у дітей : *Проблеми особистості в сучасній науці : результати та перспективи дослідження* : матеріали XXV міжнародної конференції молодих науковців (2021 квітня 2023 р., м. Київ). Київ : ЛІРА-К, 2023. С. 275–278.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	28
1.1. Перспективний вітчизняний та зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології як базис для формування їхньої готовності до просвітницької діяльності	28
1.2. Термінологічний базис дослідження	60
1.3. Нормативно-правові засади та проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.....	78
Висновки до першого розділу	95
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	100
2.1. Структура, зміст, критерії, показники та рівні готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності	100
2.2. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності	127
2.3. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності	148
Висновки до другого розділу.....	157
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ТА АНАЛІЗ ЙОГО РЕЗУЛЬТАТІВ	160
3.1. Організація дослідно-експериментальної роботи, результати констатувального етапу педагогічного експерименту та їхній аналіз	160
3.2. Хід і особливості реалізації педагогічного експерименту	175
3.3. Результати контрольного етапу педагогічного експерименту та їхній аналіз	197
Висновки до третього розділу	209

	18
ВИСНОВКИ	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	218
ДОДАТКИ	250

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Початок 20-х років ХХІ століття ознаменувався низкою екстраординарних подій, які швидко змінюють соціальний ландшафт і ментальність пересічної людини. Лише за останні три роки людство відчуло на собі екзистенційні виклики всесвітньої пандемії, штучного інтелекту, а українці ще й стреси війни, яка потенційно здатна повністю знищити Homo Sapiens як вид. В таких умовах зростає роль просвітницької та психотерапевтичної фасилітації широких мас населення, а отже, фахової діяльності професійних психологів – осіб, які обрали своєю життєвою місією допомогу іншій людині в побудові щасливого й продуктивного життя. Водночас вибір способу отримання такої допомоги поступово зміщується від науково-популярної літератури, журналів, газет і телебачення в бік синхронного й асинхронного просвітництва, яке так щедро та масштабно представляють заклади й суб'єкти неформальної освіти, а також масмедіа: «Ютуб», «Телеграм», «Фейсбук» тощо.

Зростає і кількість деструктивних, переважно комерційних проєктів, які не мають нічого спільного з реальною психологічною наукою, хоча й користуються попитом під час надання мотиваційної, психологічної та інформаційної підтримки людині у складні періоди життя. У сучасному просторі психологічної науки, що характеризується певною несистематизованістю та відсутністю належної координації, а також дискусіями щодо її статусу як повноцінної наукової дисципліни, на фоні недостатньо розвиненого критичного мислення цільової аудиторії і експлуатації ефекту плацебо, на ринку психологічної просвіти активно поширюються й економічно процвітають численні псевдонаукові популяризатори. Їхня діяльність становить потенційну загрозу, оскільки може спотворити уявлення про психологію як науку і дискредитувати зусилля кваліфікованих фахівців.

Отже, задоволення потужного суспільного запиту на масову просвітницьку та психопрофілактичну роботу є вагомою причиною для оптимізації навчального процесу в закладах вищої освіти, які, згідно із задекларованими стандартами, мають забезпечити наявність у випускників бакалаврських програм зі спеціальності 053 «Психологія» відповідної спеціальної компетентності (задекларованої як СК9).

Отже, генерування достатньої кількості фахівців із психології для роботи в традиційно важкий воєнний та післявоєнний період передбачає необхідність перегляду і вдосконалення окремих параметрів їхньої професійної підготовки, пошуку інноваційних форм, методів і засобів реалізації освітньо-методичного функціоналу закладів вищої освіти, які дозволили б на якісно прийнятному рівні задовольнити суспільні потреби в психологічній підтримці та компетентному просвітництві великої кількості постраждалих українців.

На користь задоволення цього запиту сучасна система освіти накопичила вагомий методичний та методологічний потенціал, що враховує європейські і світові орієнтири професійної підготовки психологів у вищій школі, сформульовані в межах компетентнісного підходу. Його домінування та упредметнення в освітньому процесі забезпечується цілою низкою нормативно-правових актів і законів, які призначені гарантувати високу якість діяльності освітніх інституцій: Конституція України (1997), Закони України «Про освіту» (2017), «Про Вищу освіту» (2014), Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (2015), Стандарт вищої освіти за спеціальністю «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2019), Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти» (2020), «Етичний кодекс психолога» (1990) тощо.

Аспекти професійної підготовки майбутніх психологів стали предметом досліджень українських науковців, серед яких: Н. Байбекова, І. Дружиніна, О. Затворнюк, І. Калиновська, Т. Ковалькова, А. Курова, Т. Конівіцька,

Н. Макаренко, Н. Нагорна, С. Наход, О. Пономаренко, В. Ратєєва, Д. Романовська, А. Самойлова, Н. Сердюк, В. Синишина, Р. Скірко, Л. Смалиус, Л. Степаненко, Л. Сухоставська, І. Хавіна, С. Хілько, Н. Шевченко, С. Шевченко, Т. Ямчук та ін.

Проблеми підготовки майбутніх фахівців до просвітницької діяльності були в центрі уваги Лі Аньань, А. Ільченко, О. Кузнецової, О. Палаженко, Г. Фіської, І. Феднової та інших учених.

Окремі кластери професійної підготовки бакалаврів-психологів до просвітницької діяльності вивчалися такими зарубіжними науковцями, як-от: М. Барр, Р. Брінгл, Н. Вінстон, Дж. Галм, Д. Галперн, Д. Данн, М. Дестер, Дж. Кренні, К. Ласістер, Р. Лудеман, Д. Мердок, С. Морріс, С. Ньюелл, А. Трап, Р. Хетчер, К. Чемберлін та ін.

У названих працях закладено належну теоретичну основу й надійний методичний потенціал для формування готовності майбутніх психологів до певного виду діяльності. Проте на сьогодні відсутні комплексні дослідження, в яких було б визначено сутність, зміст, структуру, форми й методи цілеспрямованої підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Актуальність вирішення цієї проблеми зумовлюється загостренням низки суперечностей, що характеризують сучасну професійну освіту майбутніх психологів:

– між зростаючою потребою суспільства в психологічній просвіті як важливому чиннику ментального здоров'я населення в умовах воєнних і поствоєнних викликів та недостатньою інтеграцією цього напрямку в освітні програми підготовки майбутніх бакалаврів психології;

– між необхідністю протидії поширенню псевдонаукових підходів у сфері психології та відсутністю ефективних механізмів підготовки студентів першого, бакалаврського рівня спеціальності 053 «Психологія» до критичного аналізу й наукової верифікації інформації;

– між потребою в підготовці бакалаврів психології, здатних до ефективної популяризації наукових знань у віртуальному середовищі, та недостатнім рівнем цифрової, інформаційної та медіаграмотності всіх суб'єктів педагогічного процесу у вищій школі.

Відсутність цілісного дослідження порушеної проблеми, соціальна значущість, недостатня теоретична та практична розробленість зумовили вибір теми дисертації: *«Підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності»*.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету «Роль творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397), одним із виконавців якої була здобувачка.

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 4 від 27.11.2024).

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* – визначення, обґрунтування й експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

1) на основі аналізу вітчизняної й зарубіжної психолого-педагогічної, науково-методичної й нормативно-правової літератури з'ясувати сучасний стан дослідження проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності;

2) визначити структуру, зміст, критерії, показники та рівні готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності;

3) визначити й охарактеризувати організаційно-педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності;

4) розробити та обґрунтувати структурно-функціональну модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності й експериментально перевірити її ефективність в освітньому процесі вищої школи.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення мети й реалізації завдань дослідження використані такі методи:

– *теоретичні*: аналіз педагогічної та психологічної літератури з подальшим узагальненням і систематизацією його результатів – для порівняння та зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; аналіз сучасної практики й нормативних документів (освітніх стандартів, освітньо-кваліфікаційних характеристик, програм професійної підготовки); моделювання – для формалізації найбільш суттєвих характеристик процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності;

– *емпіричні*: анкетування, тестування, експертна оцінка – для виявлення рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності розробленої структурно-функціональної моделі та визначених організаційно-педагогічних умов;

– *статистичні*: ранжування, парні порівняння, порівняння за критерієм К. Пірсона (методика χ^2), аналіз даних за допомогою сучасних інформаційних технологій – для статистичної обробки емпіричних даних і встановлення валідності отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше:

– теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології

до просвітницької діяльності (*дві зовнішні*: 1) оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти; 2) активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності; *три внутрішні*: 3) формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності; 4) формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду; 5) створення рефлексивного середовища);

– спроектовано ефективну структурно-функціональну модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, яка інтегрує цільову, змістово-операційну й діагностичну складові, що відтворюють обґрунтований вибір інноваційних компонентів змісту освіти, його процесуальних та цільових установок;

– експліковано теоретичну сутність і практичне наповнення феномену готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, критерії його оцінювання (інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий, само-презентаційний), однойменні показники за кожним структурним компонентом та рівні прояву (критичний, достатній і оптимальний);

– *уточнено* поняття «готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності» як оптимальний стан майбутнього бакалавра психології, який досягається в навчанні й характеризується через сформованість сукупності інтелектуальних, мотиваційних та вольових особистісних характеристик, необхідних для здійснення просвітницької діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнень, потреб, мотивів, мобілізованості й здатності особистості виконувати зазначену діяльність;

– *удосконалено* інформаційні-методичні ресурси для оптимізації навчально-методичного забезпечення професійно зорієнтованих дисциплін підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності,

сутнісні параметри яких деталізують і об'єктивують характеристики, часові рамки, методи, засоби й очікувані навчальні результати цього процесу, що включають авторський діагностичний комплекс оцінювання рівня готовності майбутніх бакалаврів психології (систему валідних методик, які надають змогу отримати об'єктивну й релевантну оцінку готовності до просвітництва);

– *набули подальшого розвитку* ідеї реалізації концепції відкритої освіти, освіти впродовж життя, наукового обґрунтування організації позанавчальної діяльності здобувачів освіти, спільного використання онлайн-ресурсів неформальної освіти та соціальних мереж.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено та впроваджено в професійну підготовку майбутніх бакалаврів психології:

– оновлені навчально-методичні комплекси дисциплін, зокрема зміст дисциплін *обов'язкових компонентів освітньої програми* («Педагогічна психологія», «Психологія праці» й «Основи психологічної практики») та *вибіркових компонентів освітньої програми* («Психологія особистості» і «Психологія паблік рилейшнз»);

– критеріально-рівневий діагностичний інструментарій оцінювання рівня досліджуваної готовності (Тест-опитувальник «Інформаційна компетентність психолога» (інформаційний компонент), Тест-опитувальник «Цифрові технології у просвітницькій діяльності психолога» (цифровий компонент), Анкета-тест «Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога» (морально-етичний компонент), Анкета «Психологічна просвіта як напрям професійної діяльності психолога» (мотиваційно-вольовий компонент), Експертна оцінка «Само-презентація психолога у просвітницькій діяльності» (само-презентаційний компонент)).

Матеріали дисертації можуть бути використані в практичній роботі викладачів закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку бакалаврів психології зі спеціальності 053 «Психологія», при розробці навчально-

методичних комплексів дисциплін, а також у психолого-педагогічних дослідженнях відповідної сфери.

Основні наукові положення, методичні рекомендації та експериментальні розробки впроваджено в освітній процес Національного університету «Запорізька політехніка» (довідка № 39/05/851 від 14.02.2025 р.), Класичного приватного університету (довідка № 868 від 17.02.2025 р.), Хортицької національної академії (довідка № 01-22/142 від 17.02.2025 р.), Запорізького національного університету (довідка № 01/01-23/245 від 14.02.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. У публікаціях, підготовлених у співавторстві, внесок здобувача полягає: [183] – в аналізі дисертаційних досліджень з педагогічних та психологічних наук з питань підготовки майбутніх психологів; [221] – в обґрунтуванні структури та змісту готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; [222] – в описі та узагальненні результатів дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності; [290] – в узагальненні переваг Agile-методології як засобу передачі більшої відповідальності студентам за процес навчання через право приймати рішення; [185] – в аналізі існуючих інваріантів розуміння феномену інтуїції та її місце в житті людини; [182] – в аналізі існуючих інваріантів розуміння феномену інтуїції та її місце в майбутній професійній діяльності студентів-психологів; [64] – у доборі психологічних концепцій феномену нейропластичності мозку людини; [65] – у підготовці висновків, які допоможуть психологам створити більш ефективну модель комунікацій з людьми, які мають прояв аутоагресивної поведінки; [256] – в обґрунтуванні можливостей використання Хібукі-терапії для українців, які через воєнні дії опинилися в стані хронічного стресу.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення й основні результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях, зокрема: «Тиждень науки» (Запоріжжя, 2017),

«Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (Дніпро, 2018), «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (Запоріжжя, 2020), «Сучасні дослідження когнітивної психології (м. Острог, 2020), «Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості» (Запоріжжя, 2020), «Концептуальні шляхи розвитку наукових знань (Київ, 2021), «International scientific innovations in human life» (Manchester, 2021), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології (Запоріжжя, 2022) «Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики (Чернігів, 2021), «Проблеми особистості в сучасній науці (Київ, 2021), «Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі» (Чернігів, 2021).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 17 наукових працях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 2 – статті в зарубіжних наукових виданнях, 10 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації – 266 сторінок. Список використаних джерел містить 293 найменування.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Перспективний вітчизняний та зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології як базис для формування їхньої готовності до просвітницької діяльності

Для з'ясування ступеня розробленості питання підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності вважаємо за необхідне здійснити аналітичний огляд проведених досліджень вітчизняними науковцями та вивчити зарубіжні тенденції в заданій площині. Така робота дасть змогу не тільки визначити сучасний стан окресленої проблеми, а й створити суттєвий теоретичний базис для формування авторських ідей щодо підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітництва, тому аналітичний огляд здійснимо за такими трьома аспектами:

- 1) дисертаційні дослідження й наукові праці українських науковців із проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології;
- 2) дисертаційні дослідження та наукові праці українських науковців із проблеми підготовки майбутніх фахівців до просвітницької діяльності;
- 3) зарубіжний досвід із проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Дисертаційні дослідження та наукові праці українських науковців із проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології.

Аналітичний огляд найбільш масштабних джерел, де фіксуються тематичні вподобання учених демонструє великий інтерес здобувачів освіти PhD-рівня та претендентів на рівень доктора наук до професійної освіти майбутніх психологів. Лише у XXI столітті в Україні було захищено понад

300 кандидатських і докторських дисертацій, об'єктом вивчення яких є фахова освіта майбутніх професіоналів-психологів.

Автори взяли на себе місію експлікації теоретичних і методичних засад формування в майбутніх професіоналів-психологів:

– *компетентностей*, зокрема «базової професійної» (І. Хавіна [243]), «емоційної» (І. Войціх [35]), «риторичної» (Т. Конівіцька [84]), «діалогічної» (І. Михайлюк [104]), «педагогічної» (Н. Нагорна [115]), «соціальної» (Р. Скірко [200]);

– *умінь*, зокрема «прогностичних» (С. Наход [120]), «формування особистісної стратегії діяльності» (Д. Романовська [174]);

– *готовності до* «використання засобів естетотерапії» (В. Ратєєва [170]), «взаємодії з маргінальними соціальними групами» (Л. Степаненко [215]), «професійного самовдосконалення» (О. Затворнюк [68]), різних видів діяльності, зокрема: «консультативної» (Н. Байбекова [4]), «в умовах інклюзивного навчання» (І. Калиновська [72]), «в авіаційній галузі» (Т. Ковалькова [81]), «у початковій школі» (І. Мартинюк [104]), «в неформальній освіті» (О. Пономаренко [149]);

– *професійних та особистісних якостей*, як-от: «професійне мислення» (Т. Гура [51]), «професійна ідентичність» (І. Дружиніна [56]), «індивідуально-особистісні детермінанти суб'єктивного благополуччя» (А. Курова [94]), «креативне мислення» (Н. Макаренко [102]), «рефлексивність» (Л. Маскалева [106]), «самостворення» (І. Данилюк [169]), «професійне самовдосконалення» (Л. Смалиус [211]), «професійна свідомість» (А. Самойлова [186] і Н. Шевченко [258]), «конкурентоздатність» (Н. Сердюк [189]), «толерантність до невизначеності» (С. Хілько [245]), «довіра до себе» (С. Шевченко [259]) та «професійна самоідентичність» (Т. Ямчук [266]) тощо.

Усебічно розглянемо найбільш наближені до теми нашого дослідження дисертації. Предметом аналізу стануть особливості авторських думок щодо концептуальних ідей, психологічних, педагогічних та організаційних умов,

інновацій, технології тощо, з якими поділилися науковці у своїх працях для поліпшення професійної освіти майбутніх психологів.

Так, *мета дослідження* О. Затворнюк – виявлення й теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення, яке, на думку дисертантки, відбувається через систематичне самопізнання, розробку програми особистісного та професійного розвитку і, зрештою, самотворення як процес реалізації цієї програми. Дослідниця наголошує, що цей процес потребує від майбутніх психологів особливої наполегливості, самоконтролю й рефлексії, осмислення власних дій, виправлення недоліків і помилок тощо [68, с. 83–84]. О. Затворнюк акцентує також на необхідності системного психологічного супроводу цієї роботи з опорою на природний хід навчання та розвиток особистості, використання контекстного, системного, особистісно орієнтованого, рефлексивно-діяльнісного, акмеологічного і аксіологічного підходів [68, с. 139].

Обставинами, які забезпечать продуктивність фахової освіти в поставленій меті, дослідниця вважає: формування мотивації до професійного самовдосконалення на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії; розширення змісту навчального курикулуму через інтеграцію акмеологічного й компетентного підходів; включення майбутніх психологів у професійну діяльність через набуття досвіду професійного самовдосконалення в позааудиторній роботі та під час навчально-виробничої практики [68, с. 140].

Цілісний процес формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення О. Затворнюк пропонує розгорнути в такі *чотири етапи*:

– 1 етап (мотиваційно-пізнавальний) – ініціювання бажання в майбутніх психологів здобути необхідні знання й навички для успішного професійного самовдосконалення, формування теоретичної компетентності майбутніх психологів із питань професійного самовдосконалення та ознайомлення з

основними поняттями, що є підсумком психолого-педагогічних знань проблеми і характеристикою цього феномена;

– 2 етап (операційно-технологічний) – збагачення знань і вмінь майбутніх психологів для формування готовності до професійного самовдосконалення; формування процесуально-діяльнісної готовності майбутніх психологів у процесі навчально-пізнавальної (лекції, семінарські, практичні заняття) та навчально-практичної діяльності (навчально-виробнича практика); вирішення завдань, що запобігали появі труднощів у розумінні професійної діяльності під час навчально-виробничої практики;

– 3 етап (рефлексивний) – аналіз набутого на попередніх етапах професійної підготовки пізнавального і практичного досвіду щодо професійного самовдосконалення;

– 4 етап (ціннісно-коригувальний) – значна роль відводиться фаховій професійній підготовці та навчально-виробничій практиці, оскільки студенти заглиблюються в умови професійної діяльності; формування у майбутніх психологів готовності до професійного самовдосконалення передбачає застосування ними отриманих знань на практиці [68, с. 195–196].

До того ж, ефективними у процесі професійній підготовці майбутніх психологів до професійного самовдосконалення виявилися такі *методи*, як: методи роботи в малих групах, моделювання ситуацій (кейс-методи), «мозковий штурм», методика створення програми життєтворчості, соціально-психологічні ігри, щоденники самовдосконалення та ін. [68, с. 195–196].

Ця дисертація багато в чому має класичний науково-дослідний характер. Тут авторка починає з постановки проблеми в загальному вигляді і продовжує академічними пропозиціями, презентацією своїх методичних уподобань, нарощенням теоретичної та методологічної основ, діагностичних інструментів і прийомів статистичної обробки отриманої емпіричної інформації. Заслуговують на схвалення виділені науковицею змістово-часові характеристики розгортання процесу формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення, які слугують чіткими

орієнтирами як для викладачів ЗВО, так і для студентів. Водночас, сукупність виокремлених О. Затворнюк методів формування досліджуваної готовності інтегрує дидактичні інструменти, які властиві для сучасної професійної підготовки майбутніх здобувачів вищої освіти з різних фахів.

Предметом дисертаційного дослідження І. Калиновської також стали педагогічні умови, але вже в контексті підготовки майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти. Авторка з'ясувала, що професійна діяльність практичних психологів в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти відбувається за такими *напрямами*: комунікація, діагностика, профілактика, корекція, навчання, виховання, особистісний розвиток, консультування, взаємодія з учасниками інклюзивного процесу, просвіта. До *провідних особистісно-професійних якостей психологів*, необхідних для роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти, вона віднесла: щирість, толерантність, емпатійність, повага до індивідуальних особливостей учнів з особливими/типовими освітніми потребами та інших учасників освітнього процесу; конфіденційність та дотримання етичних принципів спілкування; самоконтроль й емоційна стабільність; відповідальність, працелюбність, професійна мобільність і здатність до самовдосконалення, пошуку інноваційних форм співпраці із суб'єктами інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти; упевненість, наполегливість, сила волі та рішучість; професійна інтуїція [72, с. 96].

І. Калиновська доводить, що розвиток досліджуваної готовності буде ефективним, якщо створити такі *три педагогічні умови*, а саме: 1) формування позитивної мотивації й ціннісного ставлення майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти шляхом застосування традиційних та інноваційних форм, методів і засобів професійної підготовки; 2) оновлення змісту підготовки майбутніх практичних психологів до вказаного виду роботи для

набуття ними інклюзивної компетентності; 3) удосконалення практичної складової підготовки майбутніх практичних психологів до якісного виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти [72, с. 26–27].

Авторка переконана в тому, що *перспективними технологіями психологічної роботи* в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти є: технології діагностування особливих освітніх потреб дітей; технології створення інклюзивного освітнього середовища; технології надання психологічних і корекційно-розвиткових послуг; технології навчання учнів з особливими освітніми/типовими потребами засобами корекції психофізичного розвитку; технології консультування учасників освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання; технології психологічного супроводу школярів з особливими/типовими освітніми потребами в умовах обов'язкової взаємодії з їхніми батьками; технології просвітницько-співробітницької діяльності щодо психологічного супроводу інклюзивного навчання [72, с. 97].

Загалом позитивно оцінюємо цінність і логіку цієї наукової розвідки, яка становить собою повний дослідницький цикл, що досить ґрунтовно презентує хід і результати дослідження. Зауважимо, що виділені дисертанкою педагогічні умови хоч і підпорядковані меті її роботи та відповідають класиці педагогічного дослідження, проте, на нашу думку, повинні відповідати логіці процесу розгортання педагогічної інновації, який розпочинається з оновлення змісту, а формування мотивації тих, хто перебуває під впливом інновації, відбувається на наступному кроці.

У центрі уваги Т. Ковалькової – технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Досліджувану *готовність* авторка тлумачить як інтегральне утворення особистості, що складається з чотирьох компонентів: *особистісного* (пізнавальний інтерес до діяльності в галузі цивільної авіації, позитивне ставлення до професійної діяльності, розвиток емоційної сфери фахівця),

когнітивного (система знань психолога, які йому необхідні для роботи в будь-якій сфері та в авіаційній галузі), *інтерактивного* (система умінь, що зумовлює досягнення адекватного вимогам фахової діяльності результату завдяки достатньо високого рівня професійного розвитку фахівця-психолога) та *рефлексивного компонента* (здатність оцінити рівень своєї підготовки до професійної діяльності) [81].

Для формування досліджуваної готовності дисертанткою розроблено відповідну *технологію*, головними завданнями якої є: формування пізнавального інтересу та позитивного ставлення студента до професійної діяльності у сфері цивільної авіації, забезпечення розвитку емоційної сфери фахівця; отримання майбутніми спеціалістами системи психологічних знань, які йому необхідні для роботи у будь-якій сфері та в авіаційній галузі; оволодіння системою практичних умінь, що зумовлює досягнення адекватного вимогам професійної діяльності результату завдяки достатньо високого рівня розвитку соціальної зрілості фахівця-психолога; формування здатності до оцінки своєї підготовки до професійної діяльності [81].

Перспективними засобами для реалізації розробленої технології авторка вважає: цикл дисциплін самостійного вибору навчального закладу та авторський спецкурс «Особливості професійної діяльності психолога в авіаційній галузі»; *найбільш ефективними методами* формування досліджуваної готовності нею визначено: аналіз конкретних ситуацій (case-study); ігри-змагання; ситуація (широкоформатна); ситуація-проблема та ситуація-інцидент; *провідними формами організації навчання* є: індивідуальна, фронтально-колективна, групова і парна форми організації навчальної діяльності [81].

За переконанням Т. Ковалькової, процес формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі буде результативним, якщо: спрямувати діяльність науково-педагогічних працівників на формування досліджуваної готовності; забезпечити прагнення викладацького складу до реалізації особистісно зорієнтованого змісту

навчання студентів; сприяти формування у студентів належного рефлексивного ставлення до власної підготовки у процесі фахової підготовки; використовувати неімітаційні та імітаційні методи, які активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів-психологів [81].

Отже, аналіз основних позицій роботи Т. Ковалькової дозволяє скласти загальне уявлення про логіку, а також теоретичні й методичні засади формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Заслуговує на схвалення вибір науковицею технологічного підходу до організації досліджуваної підготовки, який дає широкі можливості для подальшого практичного впровадження результатів дисертаційного дослідження. Водночас зауважимо на тому, що будь-яка технологія за своєю суттю має базуватися на певному алгоритмі, який, зі свого боку, передбачає чітке окреслення послідовності дій, необхідних для досягнення наперед визначеного результату. Проте автрці не вдалося виділити етапи формування досліджуваної готовності, хоча завдання, форми, методи, засоби, умови й результат намічені належним чином.

Метою докторського дисертаційного дослідження О. Пономаренко стала розробка й перевірка теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти. На думку дисертантки, специфіка професійної діяльності майбутніх магістрів психології в умовах неформальної освіти ґрунтується на двох її основних аспектах – *функціях* та *ролях*, які має реалізовувати й виконувати фахівець-психолог у вказаних умовах. Так, *освітня (просвітницька)*, яка передбачає підготовку, організацію і проведення просвітницької діяльності з проблем у сфері психології для різних верств населення; *коригувальна*, що виявляється в наданні колективної та персональної психологічної допомоги дітям і дорослим, які опинилися в кризовій ситуації; *розвивальна*, яка спрямована на створення оптимальних педагогічних та психологічних умов для особистісного розвитку клієнтів.

Названі функції інтегровано в трьох *рольових позиціях* магістрів психології в умовах неформальної освіти: *психолога, педагога та підприємця*. *Педагогічна стратегія* підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти розподілена на такі фази: проєктування (розробка індивідуальних траєкторій розвитку всіх складових підготовки магістрів психології, необхідних для забезпечення ефективності їхньої професійної діяльності в умовах неформальної освіти), технологізації (ефективна теоретична і практична підготовка майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти) та коригування (коригування індивідуальної траєкторії підготовки майбутніх магістрів психології та розроблених ними персональних стартапів, що ґрунтується на аналізі труднощів, з якими майбутні магістри психології зіткнулися на етапі реалізації індивідуальної траєкторії підготовки і випробування персональних стартапів при проходженні педагогічної й польової (психологічної) практики) [149, с. 213–214]. Науковицею обґрунтовано *п'ять організаційно-педагогічних умов*, що забезпечують ефективне формування досліджуваної готовності: оновлення змісту професійної підготовки магістрів психології, застосування технології змішаного навчання, використання інтерактивних технологій, проєктної технології, проходження польових практик. Так, першу організаційно-педагогічну умову запропоновано реалізувати через ергономічне насичення змісту обраних дисциплін і окремих модулів сукупністю інформації, в якій відтворюються когнітивні, операційні й аксіологічні обставини успішної професійної діяльності психологів в умовах неформальної освіти; друга організаційно-педагогічна умова забезпечує інтенсифікацію, персоналізацію, гнучкість, доступність та інтенсивність процесу підготовки майбутніх магістрів психології, а також зростання їхньої самостійності, адаптивності й мобільності; третя організаційно-педагогічна умова надає очевидні анімаційні ефекти, інтенсивно формує фундаментальні компоненти готовності до професійної діяльності в умовах неформальної освіти, особливо в аспекті адекватної фахової самооцінки та емоційного

інтелекту; четверта організаційно-педагогічна умова культивує якісну теоретичну й методичну підготовку майбутніх магістрів психології через практику розробки персональних проєктів; п'ята організаційно-педагогічна умова забезпечує упредметнення накопиченого потенціалу та апробацію власного стартапу, що сприяє масштабній рефлексії і виявленню утруднень [149, с. 306].

Проаналізована дисертаційна робота дозволяє зрозуміти хід і результати всього дослідження, дає підстави констатувати глибоке усвідомлення її авторкою сутності проблеми. О. Пономаренко на підставі глибокого й різнобічного вивчення джерельної бази вдалось належним чином виокремити особливості професійної діяльності майбутніх магістрів психології в умовах неформальної освіти, що дозволило чітко визначити головні функції та ролі психолога у названих умовах. Виділимо й педагогічну стратегію реалізації досліджуваної підготовки, яка розгортається в технологічній площині з конкретною деталізацією мети й завдань кожної фази. Заслуговує на увагу виокремлення дисертанкою сукупності з п'яти організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективність розглядуваної підготовки. Вказані умови, як здається, не тільки відповідають логіці педагогічного дослідження, а й відтворюють найбільш оптимальну послідовність їхнього розгортання.

Процес формування готовності майбутніх психологів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності вивчала В. Ратєєва, яка визначила *три педагогічні умови*, що забезпечують його дієвість, а саме: 1) інтеграція у зміст професійної освіти майбутніх психологів навчальної програми «Основи естетотерапії у професійній діяльності майбутніх психологів»; 2) залучення майбутніх психологів до практико зорієнтованої діяльності із розв'язання життєвих соціальних проблем і реалізації різноманітних волонтерських проєктів; 3) забезпечення партнерської взаємодії студентів-майбутніх психологів і викладачів у процесі опанування професійно орієнтованих дисциплін. *Формами* позааудиторної діяльності, що сприяють формуванню готовності майбутніх психологів, авторкою названі:

колективні (арт-виставки, майстер-класи, фестивалі, вечори-зустрічі, молодіжні форуми, ток-шоу, флешмоби, акції, вистави); групові (факультативний курс, тренінгові заняття, рольові ігри, круглі столи, дискусії, творчі експедиції, дебати, брейн-ринг, мистецькі проекти, групові творчі справи); індивідуальні (консультації, індивідуальні завдання, виконання музичних творів); *методами є*: метод розвитку професійної свідомості (роз'яснення, бесіда, лекція, диспут); проєктивні методи (метод проєктів, проєктивне малювання, ігрове моделювання); метод стимулювання діяльності (заохочення, спонукання, схвалення, змагання) [170].

Виділені в дисертаційній роботі педагогічні умови підпорядковані логіці педагогічного дослідження й дають змогу достатньо повно сформулювати досліджувану готовність. Наголосимо й на розмаїтті форм позааудиторної діяльності студентів, використаних В. Ратєєвою для розв'язання поставлених завдань. Дисертанткою конструктивно обґрунтовано сукупність методів формування готовності майбутніх психологів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності, які забезпечують мотивацію студентів та цілісне формування знань і вмінь, необхідних для визначеного виду діяльності.

Метою докторської дисертаційної роботи Л. Степаненко стала розробка та експериментальна перевірка моделі професійної підготовки майбутніх психологів до соціальної взаємодії з маргінальними соціальними групами. Дослідниця виявила, що в сучасних умовах для майбутнього психолога постає необхідність не тільки мати знання, а й уміти налагоджувати соціальну взаємодію, володіти сукупністю сталих глибоко усвідомлених та осмислених мотивів і прагнень творчої високоякісної професійної педагогічної діяльності. Усе це передбачає *актуалізацію особистісних смислів і цінностей майбутніх психологів* щодо власної професійної діяльності з подальшим їхнім переосмисленням, а також налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачами і студентами, в якій відбувається обмін особистісними смислами [215, с. 12–13].

Формування готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами дисертантка тлумачить як тривалий поступальний процес, який передбачає цілісну послідовність навчально-виховних впливів, що забезпечують поступовий розвиток цієї готовності в майбутніх психологів. Тобто, розвиток досліджуваної готовності проходить кілька етапів, причому кожен попередній готує майбутніх психологів до наступного, зумовлюючи перехід на вищий рівень розвитку. Саме тому під час професійної підготовки важливим є поступове ускладнення навчального матеріалу й навчально-виховних завдань, яке забезпечує формування досліджуваної готовності за висхідною, коли кожне нове знання, уміння спирається на попереднє і зумовлюється ним [215, с. 17].

До *педагогічних умов* ефективної підготовки майбутніх психологів до вказаного виду взаємодії Л. Степаненко відносить: 1) змістове наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки взаємодії з маргінальними соціальними групами діяльності; 2) використання у процесі професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами інтерактивних методів і прийомів навчання; 3) інтеграція теоретичної, практичної й науково-дослідної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами у процесі проведення практик та організації науково-дослідної роботи студентів; 4) ціннісно-сміслова спрямованість майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами; 5) поетапність процесу формування готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами [215].

Одночасно, на думку авторки, професійна підготовка майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами базується на такій *організації освітнього процесу*, яка забезпечує її активними методами навчання, сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та суб'єкт-суб'єктною взаємодією викладачів і студентів, зважає на принципи варіативності вибору змісту та форм навчання, культуровідповідності,

контекстності, врахування індивідуальних особливостей розвитку студента і його особистісної підготовленості, наступності й перспективності, креативності та спрямовується на формування готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами [215, с. 17].

Дисертантка вважає, що *стратегію організації досліджуваної підготовки* в закладах вищої освіти доцільно реалізувати на основі особистісно зорієнтованої, проблемно-пошукової, інноваційної та інтерактивної педагогічних технологій, а також за допомогою комплексу самостійних творчих завдань, які спрямовані на: актуалізацію, використання в нестандартних умовах знань, здобутих під час вивчення питань з теорії соціальної педагогіки; формування ціннісних орієнтацій та установок; встановлення професійної самооцінки та вироблення власного ідеалу, розширення власної «Я-концепції» [215, с. 19].

Погоджуємося з трактуванням дисертантки процесу підготовки як цілісної поетапної послідовності навчально-виховних впливів, які забезпечують поступовий розвиток досліджуваної готовності в майбутніх психологів, адже таке розуміння впливає з основоположного принципу педагогіки – принципу послідовності та наступності, неврахування або ігнорування якого стає підґрунтям для виникнення в освітньому процесі негативних моментів і ризиків, починаючи від зниження у студентів інтересу до навчання і завершуючи їхньою повною відмовою від навчання. Цікавим є і виокремлення Л. Степаненко сукупності з п'яти педагогічних умов, реалізація яких забезпечує ефективність досліджуваної підготовки, яка, на наше переконання, цілком відтворює логіку педагогічного процесу.

Отже, вивчення тематики дисертаційних робіт із проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології, проведених українськими науковцями, дозволило констатувати, що питання формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності ще не було предметом всебічного наукового вивчення, що підтверджує актуальність нашого дисертаційного дослідження. Водночас, проаналізовані дисертаційні розвідки

створюють солідний теоретичний базис для формування наших концептуальних позицій.

Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх психологів стали предметом наукових праць З. Адамської [1], І. Андрійчук [3], Н. Берегової, Д. Боярової [7], В. Білик [12], В. Волошиної [36], Н. Гриньової [47], А. Грись [48], Л. Лісіної [99], В. Мазур [101], С. Максименко [103], Н. Сердюк [189], В. Синишиної [194; 197; 193], Д. Супрун [217], Л. Сухоставської [218], Т. Тітової [226], А. Федоренко [237], І. Хавіної, Н. Севериної [244], О. Чебикіна [248], О. Черепехіної [271], С. Шандрук [253], Н. Шель [262] та інших науковців.

Зокрема, Д. Супрун досліджувала питання модернізації змісту професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти [217]. На думку ученої, такий вид професійної підготовки необхідно модернізувати шляхом упровадження компетентнісного й креативно-інтелектуального підходів і транс- та міждисциплінарних зв'язків загальногуманітарних і професійно орієнтованих дисциплін. Цікавим є твердження Д. Супрун щодо необхідності розробки транс- і міждисциплінарних спецкурсів, які базуються на інтеграційних модульних технологіях та компетентнісному підході, зокрема спецкурс «Новітні тенденції професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти» [217]. Нам імпонують зазначені ідеї Д. Супрун щодо необхідності розробки такого роду спецкурсу для забезпечення ефективності підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності з врахуванням транс- і міждисциплінарних зв'язків загальногуманітарних і професійно орієнтованих дисциплін.

Науковиця В. Синишина при вивченні особливостей професійної підготовки майбутніх практичних психологів акцентує увагу на *необхідності спеціалізованої практичної підготовки майбутнього психолога відповідно до їхньої майбутньої сфери діяльності* – туристичної, освітньої, виробничої, банківської тощо [193]. Ця ідея заслуговує на увагу і буде нами врахована під

час розробки методичних засад підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

О. Черепехіна вважає, що розвиток педагогічної компетентності є ключовим чинником підвищення якості освіти та результатів навчання у магістрантів, які готуються стати викладачами психології. Автор виокремлює основні критерії розвитку педагогічної компетентності викладачів психології під час їхнього навчання в магістратурі: магістранти повинні бути залучені до самоосвіти, саморозвитку та самовираження в процесі формування педагогічної компетентності; навчальні матеріали мають сприяти розвитку у студентів рефлексивних і творчих здібностей; необхідно забезпечити адекватний контроль та оцінювання як процесу, так і результатів розвитку педагогічної компетентності; педагогічна компетентність у викладанні психології має розглядатися як невід'ємна частина професіоналізму викладача [271].

Учена Н. Гриньова, розглядаючи специфіку фахової підготовки студентів-психологів до роботи з дітьми «груп ризику» в процесі навчання у ЗВО, наголошує на *важливості фахової практики як компонента спеціальної практичної підготовки*. Науковиця стверджує, що саме при індивідуальному супроводі дітей «груп ризику» в рамках фахової практики відбувається формування професійної та психічної готовності майбутніх психологів до роботи з дітьми вказаної категорії, закріплення теоретичних знань, набуття відповідних професійних умінь, а також розвиток професійних якостей фахівця-психолога [47]. Цілком погоджуємося з думкою автора про важливість фахової практики для формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності і врахуємо це в нашому дослідженні.

Роль психологічної виробничої практики як складової формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів вивчала В. Синишина [194]. Нам імпонує її переконання в тому, що *виробнича практика* студентів-психологів є елементом навчальної підготовки, що *дає можливість швидкого реагування на соціальне замовлення у сфері*

психологічної допомоги. Також цінним є твердження В. Синишиної, що у процесі проходження психологічної виробничої практики майбутніх психологів особливу увагу приділено діагностичному, профілактичному, просвітницькому й корекційно-розвивальному напрямам діяльності фахівця-психолога [194], адже саме просвітницький напрям діяльності майбутнього бакалавра психології є у фокусі нашої дисертаційної роботи.

І. Андрійчук при емпіричному дослідженні феномену «дивергентне мислення» у майбутніх психологів акцентує на тому, що *дивергентне мислення відіграє неабияку роль у професійному становленні психолога як фахівця*, оскільки воно пов'язане з креативністю та творчістю, і, що не менш важливо, забезпечує самовираження особистості у творчій діяльності. Крім цього, як зазначає авторка, саме дивергентне мислення є тією мисленневою діяльністю, що забезпечує створення нових і оригінальних ідей в нестандартних ситуаціях [3]. Важко не підтримати цю ідею, адже креативність і творчість є серед ключових вимог, що ставляться до майбутніх бакалаврів психології. Суттєвим є і те, що високий рівень інтелектуальної активності можна досягнути лише завдяки генерації та аналізу багатьох різних ідей щодо вирішення нестандартної проблеми, питання чи ситуації.

Важливий акцент зроблено в роботі Н. Сердюк [189] щодо постановки проблеми саморегуляції психологів. Дійсно, психолог із добре сформованою саморегуляцією чітко усвідомлює та контролює власні думки, емоції та поведінку, що допомагає йому бути цілісним, гармонійним, ресурсним та ефективним у своїй професії. Авторка справедливо вважає, що під час підготовки майбутніх психологів цьому питанню має приділятися особлива увага. Пропонується використовувати різноманітні форми та методи роботи як під час викладання теоретичних дисциплін, так і під час відпрацювання психологічних практикумів. Особливо важливою в цьому питанні Н. Сердюк вважається робота психологічної служби закладу вищої освіти, а саме розроблення та впровадження нею психологічного супроводу процесу формування професійної саморегуляції у майбутніх психологів [189].

Важливу думку знаходимо в роботі Н. Шель [262], яка справедливо вважає, що більшість випускників або суб'єктів освітнього простору приймають в якості норми те, що досягнутий ними рівень професійної освіти є умовним та тимчасовим і досить часто нагадує елементарне накопичення знань, у той час як сенс сучасного освітнього простору полягає в створенні можливостей для оволодіння випускником – професіоналом тих знань і навичок, які будуть потрібні саме йому. Дослідниця робить висновок, що випускник закладу вищої освіти серед важливих потреб має убачати самостійне визначення основ власного життя і при цьому ставати «агентом власного саморозвитку» [262].

Дослідниці І. Хавіна та Н. Северина на основі проведеного опитування та аналізу психограми бакалавра з психології виділили *дві підсистеми особистісних якостей*, необхідних для подальшої успішної роботи фахівця-психолога: психічні функції (пам'ять, концентрація та вміння швидко переключати увагу) та професійно зумовлені особистісні якості (допитливість, самокритичність, життєрадісність та оптимізм) [244]. Повністю погоджуємося з авторами, що високий рівень сформованості особистісних якостей майбутнього бакалавра психології є тим базисом, що дозволить йому ефективно і якісно сформувані необхідні професійні вміння й навички в галузі психодіагностики, консультування, психопрофілактики та психокорекції [244]. Більше того, на нашу думку, він дозволить набути й розвинути вміння та навички, необхідні для якісної реалізації просвітницької діяльності бакалавра психології. Однак слід визначити, які саме особистісні якості є важливими для такої діяльності.

Питання *формування рефлексивного потенціалу* майбутніх психологів під час супервізорської взаємодії вивчала В. Синишина [197], яка впевнена, що *супервізорська взаємодія у форматі Балінтовської групи* допомагає формуванню ідентичності майбутнього психолога з образом фахівця, забезпечує позитивну зміну особистісної та професійної Я-концепцій, а також створює конструктивну орієнтацію у способах подолання особистісних і

професійних ускладнень фахівця-психолога. Науковицею доведено, що взаємодія в Балінтовській групі сприяє зниженню рівня тривоги в майбутніх психологів, актуалізації їхнього розуміння власної відповідальності за прийняття рішень і наслідування етичних принципів у межах професійної взаємодії, а також забезпечує формування вміння аналізувати власну професійну діяльність та можливість прогнозування професійного розвитку фахівця-психолога відповідно до індивідуально значущих пріоритетів [197].

Нам імпонує ідея В. Синишиної щодо використання Балінтовської групи для забезпечення ефективної рефлексії майбутніх бакалаврів психології, тому впевнені, що застосування такої форми взаємодії дасть змогу майбутнім бакалаврам психології краще усвідомити особливості їхньої подальшої просвітницької діяльності, адже основою Балінтовської групи є групова психологічна робота, в межах якої фахівці-психологи представляють та обговорюють різноманітні проблемні ситуації зі своєї практики.

Отже, для створення належного базису формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності доцільно обміркувати такі завдання:

- розробити спецкурс для забезпечення ефективності підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності з урахуванням транс- і міждисциплінарних зв'язків загальногуманітарних та професійно орієнтованих дисциплін;

- здійснити спеціалізовану практичну підготовку майбутнього психолога до просвітницької діяльності в рамках фахової практики;

- акцентувати увагу на формуванні тих особистісних якостей майбутнього бакалавра психології, які є значущими для ефективного здійснення просвітницької діяльності, а також на розвитку в них дивергентного мислення;

- використовувати Балінтовську групу забезпечення ефективної рефлексії процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Дисертаційні дослідження та наукові праці українських науковців із проблеми підготовки майбутніх фахівців до просвітницької діяльності.

У контексті нашої теми роботи доцільно проаналізувати й дисертаційні та інші наукові праці українських дослідників, присвячені різним аспектам проблеми підготовки майбутніх фахівців до просвітницької діяльності. Так, низка аспектів була предметом вивчення Лі Аньань [98], А. Ільченко [71], О. Кузнецової [93; 92], О. Палаженко, Г. Фіськова [139], І. Феднової [234] та інших учених.

Предметом аналізу в докторській дисертаційній розвідці О. Кузнецової стала теорія та практика методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи зі школярами. Досліджуваний феномен дисертантка визначає як важливий компонент методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що передбачає творчий підхід до створення, поширення, а також споживання цінностей світової і національної музичної культури. О. Кузнецовою також детерміновано *функції музичного просвітництва в школі*: світоглядно-пізнавальну, аксіологічну, праксеологічну, креативну й естетичну. До *педагогічних умов*, що забезпечують ефективність методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи зі школярами учена відносить: створення культуросвітнього середовища в музично-просвітницькій взаємодії з учнями; забезпечення тьюторського супроводу організації музично-просвітницької діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва з учнями; активізація комунікативно-рефлексивного функціонування роботи учнів у проведенні музично-просвітницьких заходів; досягнення діалогових засад у процесі творчої взаємодії в позанавчальній просвітницькій роботі; актуалізація творчої мотивації студентів до самостійного наукового пізнання, активної професійної позиції, здатності до постійного фахового розвитку; інтеграція різновидів діяльності студентів, спрямованих на досягнення мети; стимуляція інноваційного навчання інтерактивними засобами; спонукання

майбутніх учителів музики до творчого самовираження в музично-просвітницькій діяльності [93].

Абсолютно погоджуємося з твердженням щодо важливості актуалізації творчої мотивації студентів до самостійного наукового пізнання, інтеграції різновидів діяльності студентів, а також спонукання майбутніх фахівців до творчого самовираження в просвітницькій діяльності. Заслуговує на схвалення виділення восьми педагогічних умов, створення яких, за переконанням науковиці, забезпечує ефективність досліджуваної підготовки. Проте, на нашу думку, дискусійним є включення до цього переліку умов, які спрямовані на учнів, адже учні лише латентно долучені до дослідження.

Метою дисертаційного дослідження І. Феднової стало обґрунтування теоретичних засад розвитку готовності вихователів до просвітницько-консультативної діяльності в системі методичної роботи закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО). Дисертантка вважає, що на розвиток готовності вихователів до просвітницько-консультативної діяльності з батьками позитивно можуть впливати деякі *організаційно-методичні умови*, а саме: мотивація вихователя ЗДО до активної просвітницько-консультативної діяльності; створення в системі ЗДО методичної бази просвітницьких заходів прикладного характеру; організація взаємодії вихователів та фахівців різних галузей зі здоров'язбереження й розвитку дитини; забезпечення реалізації диверсифікованих форм підвищення кваліфікації вихователів ЗДО [234].

Представлена дисертаційна робота підпорядкована єдиній логіці, а її зміст дозволяє зрозуміти хід і результати всього дослідження, дає підстави констатувати глибоке усвідомлення І. Федновою сутності окресленої проблеми. Перспективними для нашого аналізу є ідеї щодо необхідності мотивації майбутніх фахівців до активної просвітницько-консультативної діяльності, а також організації взаємодії вихователів і фахівців різних галузей, що певним чином перегукується з ідеєю використання Балентовських груп.

Учена Лі Аньань вивчала *педагогічні умови* підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності [98] і переконана, що успішність процесу

підготовки студентів до музичного просвітництва можна забезпечити, якщо створити *такі умови*: утвердити в загальнофаховій підготовці студентів пріоритетну значущість їхньої готовності до виконання музично-просвітницьких функцій; досягти єдності музично-просвітницької діяльності на уроках музики та в позакласній діяльності; підвищити рівень системності та інтегративності процесу формування музично-просвітницької компетентності студентів; застосувати методику, спроможну забезпечити готовність студентів до постійного самовдосконалення в майбутній музично-просвітницької діяльності [98]. Загалом погоджуємося з позицією автора, однак зауважимо на перспективності останньої педагогічної умови (застосування методики, спроможної забезпечити готовність студентів до постійного самовдосконалення в майбутній музично-просвітницької діяльності), яку слід адаптувати до контексту нашої теми.

О. Палаженко та Г. Фіськов, *вивчаючи зміст музично-просвітницької діяльності студентів-магістрантів у мистецьких закладах вищої освіти*, тлумачать досліджуване поняття як «дидактично доцільні способи дій, котрі передбачають самостійне оволодіння музичним матеріалом на виконавському і вербальному рівнях з можливістю трансформації у музично-просвітницькій діяльності» [139]. Водночас автори виокремлюють низку *важливих функцій, притаманних сучасному магістранту-просвітнику під час реалізації просвітницької діяльності*, а саме: пізнавально-евристична, творчовідтворююча, організаторська, комунікативно-емоційна. До того ж, на їхню думку, виконавсько-просвітницькі вміння набуваються тільки в результаті багаторазового повторення [139]. І це твердження не викликає жодних сумнівів. Цікавою також є ідея авторів щодо виділення функцій, притаманних сучасному магістранту-просвітнику в процесі реалізації просвітницької діяльності.

Специфіка просвітницької діяльності студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів була в центрі уваги О. Кузнецової, яка виділила *напрями музично-просвітницької роботи з учнями*, а саме: агітаційно-

пропагандистська діяльність; проголошення художньо-естетичних цінностей; використання музично-просвітницьких знань у загальній практичній роботі; застосування музично-просвітницьких ідей у творчій діяльності; організація змістовного відпочинку та дозвілля дітей і молоді [92]. Вважаємо перспективною для нашого дослідження ідею виділення напрямів просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології.

Науковиця А. Ільченко вивчала роль педагога в підготовці студентів-інтернів до санітарно-просвітницької діяльності з позиції компетентнісного підходу. На її думку, *основним завданням педагога є якнайглибше висвітлення санітарно-просвітницької діяльності*, адже така діяльність виконує вкрай важливу для медицини профілактичну роль [71]. Підтримуємо таке судження, адже просвітницька діяльність майбутнього бакалавра психології теж виконує профілактичну функцію.

Перспективним ідеями, які потенційно можуть бути реалізовані під час підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, є:

- якнайглибше висвітлення просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології та виокремлення її головних напрямів;
- актуалізація творчої мотивації майбутніх бакалаврів психології до самостійного наукового пізнання;
- інтеграція різновидів діяльності студентів у процесі підготовки до просвітницької діяльності;
- заохочення майбутніх бакалаврів психології до багаторазового повторення навчальної інформації для розвитку умінь, необхідних для здійснення ефективної психологічної просвіти.

Зарубіжний досвід із проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Проблематика досліджень зарубіжних науковців (М. Барр, М. Дестер [268], Р. Брінгл та ін. [269], К. Чемберлін [270], Дж. Кренні, С. Морріс [273], Д. Данн та ін. [275], Д. Галперн та ін. [277], Р. Хетчер, К. Ласістер [278], Дж. Галм [279], Р. Лудеман [282], Д. Мердок [283], С. Ньюелл та ін. [284],

А. Трап та ін. [291], Н. Вінстон, Дж. Галм [293]) охоплює такі аспекти професійної підготовки бакалаврів-психологів до просвітницької діяльності: сучасний стан прикладної психології; психологічна грамотність у студентській психологічній освіті та за її межами; психологічна грамотність як інтеграційна дисциплінарна концепція; систематичний нарративний огляд вимірювання психологічної грамотності; навчання, засноване на доказах; конструювання професійної ідентичності через особистий наратив; інструменти й методики навчання психології; принципи якісної бакалаврської освіти з психології; психологічні дослідження та управління поведінкою; сервісне навчання в психології: вдосконалення бакалаврату для суспільного блага; обслуговування студентів у вищій освіті; управління справами студентів; перспективи бакалаврської освіти з психології та ін.

Привертають неабиякий науковий інтерес своїми працями М. Барр, М. Дестер [268], Р. Брінгл та ін. [269] та Р. Лудеман [282], які висвітлюють *діяльність соціально-психологічної служби*, що функціонує в закладах вищої освіти США, «Студентська служба» («Student Service») або «Студентські справи». У межах функціонування такої служби майбутні бакалаври психології можуть бути залучені до окремих напрямів діяльності психологів і соціальних працівників, а саме:

- допомога студентам із вибором майбутньої професії шляхом проведення різноманітних особистісних тестів для визначення здібностей та нахилів (career services);
- психологічна підтримка ветеранів військової служби, які навчаються в цьому ЗВО (veteran affairs);
- психологічна підтримка неуспішних студентів (student success center);
- загальна психологічна підтримка у вирішенні різних соціальних і психологічних проблем студентів (відсутність мотивації, депресія, нечіткість цілей життя, оптимізація власного часу та ін.) (counseling);
- забезпечення всіх згаданих вище послуг в онлайн-овому форматі (online student services) [268; 269; 282].

Для нас ця думка є суттєвою, адже створення такої «Студентської служби» в українському ЗВО є цілком можливим за умови підтримки студентського профкому. Не менш важливим є і те, що, виконуючи обов'язки з психологічної підтримки інших студентів, майбутні бакалаври психології матимуть змогу не лише сформувати й розвинути власні професійні вміння, а й сприяти їхній ефективній підготовці до просвітницької діяльності.

Різні аспекти *проблеми психологічної грамотності* досліджували Д. Мердок [283], Дж. Кренні, С. Морріс [273], Дж. Галм [279], С. Ньюелл та ін. [284], Н. Вінстон, Дж. Халм [293] та інші науковці.

Так, Д. Мердок під *психологічною грамотністю* розуміє етичне застосування особистістю психологічних знань і вмінь в особистому, професійному та громадському житті. Науковець вважає, що формувати в бакалаврів психології психологічну грамотність надзвичайно важливо, адже її можна концептуалізувати як метаграмотність фахівця-психолога [283]. Цікавим є і те, що Дж. Галм також стверджує, що психологічна грамотність є метаграмотністю, яка інтегрує в себе: читання, вміння працювати зі статистикою, розуміння методології, фізіології, біології та нейро-науки, вміння працювати з інформацією та даними за допомогою персонального комп'ютера, емоційний інтелект, культурну й мультикультурну грамотність, а також знання в галузі психології [279].

Учені Дж. Кренні, С. Морріс, С. Ньюелл та інші до *структури психологічної грамотності фахівця-психолога* відносять такі елементи: розуміння основних понять і принципів психології, вміння критично мислити, наявність вмінь у вирішенні проблем, розуміння практики проведення наукових досліджень, вміння спілкуватися в різних контекстах, здатність до застосування психологічних принципів у ході вирішення особистих, соціальних чи організаційних проблем, здатність діяти етично, володіння культурною компетентністю і повага до різноманітності, а також усвідомлення й розуміння себе та інших [273; 284].

Погоджуємося з думками зарубіжних науковців стосовно того, що психологічна грамотність є справді метаграмотністю фахівця-психолога, яка відіграє важливу роль у його просвітницькій діяльності, адже пов'язана з волонтерством і психологічною підтримкою. Хоча потенціал цих освітніх можливостей необхідно належним чином оцінити.

Д. Данн та інші науковці досліджували «навчання, засноване на доказах» як сукупність педагогічних інструментів і методів, що сприяють навчанню психології. Формат «навчання, заснованого на доказах» учені пропонують реалізувати в п'яти видах діяльності (напрямах), які підвищують ефективність навчання й запам'ятовування, а саме: ефект тестування, розподілене навчання, метапізнання, написання для вивчення та взаємонавчання [275].

Так, *тестування* є не тільки способом оцінювання рівня знань здобувачів освіти, але й покращує їхню пам'ять. Крім цього, повторне тестування чи будь-який інший тип тестування сприяє здатності студента переносити знання з однієї галузі в іншу, а також застосовувати їх у новому контексті чи ситуації. Тестуванням різного формату можна послуговуватися як для підсумкового, так і для поточного оцінювання рівнях навчальних досягнень. Можливе варіювання інтервалу повторення тестування, а також споріднених, але різних тестових питань для початкових і кінцевих тестів. Водночас, надання майбутнім бакалаврам зворотного зв'язку стосовно правильних або неправильних відповідей на тести суттєво покращує їхню подальшу продуктивність щодо питань, на які вони спочатку неправильно відповідають. Не менш важливим для успішного тестування є надання студентам достатнього часу для його проходження. *Розподілене навчання* є методом, відповідно до якого засвоєння навчального матеріалу розподіляється на певні короткі чи довгі проміжки часу. Такий підхід сприяє підвищенню рівня запам'ятовування вербального матеріалу, а також текстової інформації, адже є час для їхнього засвоєння й закріплення перед поданням нового навчального матеріалу [275].

Автори наголошують на тому, що *метапізнання*, або мислення про мислення, є однією з найважливіших умінь, яке можуть здобути бакалаври психології у процесі навчання, оскільки воно дає знання того, що вони вже знають. Метапізнання – це вміння критично мислити про своє мислення. Воно може впливати як на те, що ми робимо, так і на те, наскільки добре ми виконуємо свої дії, тому мислення про мислення може підсилити, зменшити або й навіть змінити напрямок думок. Метапізнання фактично є інструментом самооцінки майбутнього бакалавра власної пізнавальної та інтелектуальної діяльності, яка передбачає «розмову із самим собою» щодо кроків, необхідних для вирішення певної проблеми або виконання навчального завдання (наприклад: логічна аргументація власної позиції; захист позиції, протилежної цим переконанням; підготовка огляду літератури або написання статті) [275].

Написання для вивчення передбачає цілеспрямоване використання письмових завдань, які потребують від бакалаврів психології здатності до застосування, інтеграції або рефлексії над певним змістом навчального матеріалу. Письмові завдання допомагають здобувачам освіти ідентифікувати і формулювати проблеми, оцінювати докази, аналізувати припущення, розпізнавати емоційне міркування й надмірне спрощення, а також розглядати альтернативні інтерпретації навчального матеріалу й зменшувати його нечіткість чи невизначеність. Зокрема, написання студентами впродовж кількох занять коротких структурованих есе викликає активізацію їхнього критичного мислення по певній темі або навчальній дисципліні. Крім цього, виконання письмових завдань дає змогу оцінити не лише рівень розуміння студентами змісту курсу чи браку знань, а й визначити їхні вміння письмово формулювати свої думки [275].

Взаємонавчання – це багатокomпонентний метод навчання, який є альтернативою традиційним. У взаємонавчанні викладач передусім підбирає підготовчі матеріали (посібник), які містять від 5 до 12 запитань, розроблені для того, щоб допомогти майбутнім бакалаврам опанувати навчальний матеріал під час самостійного читання. До того ж, ці матеріали можуть мати

запитання і нижчого, і вищого рівнів, які потребують визначення, аналізу, застосування й узагальнення навчальної інформації з курсу. Такий посібник викладач зазвичай роздає за кілька днів до запланованого заняття, а здобувачі заповнюють його. Кожне заняття викладач починає з короткої лекції, під час якої повторює матеріал попереднього заняття. Далі студенти решту часу взаємодіють у парах, де обговорюють свої відповіді на питання, які записали в підготовчих матеріалах перед заняттям. У цей час викладач ходить між групами, відповідаючи на запитання студентів та керуючи дискусією. Після обговорення майбутні бакалаври заповнюють аркуш, у якому вони перераховують, які пункти підготовчого посібника було важко зрозуміти, а які вони хотіли б, щоб викладач переглянув. На основі цієї інформації викладач готує коротку лекцію з урахуванням питань, які більшість студентів не зрозуміла. Така лекція розпочинає наступне заняття й передує обговоренню студентами наступних підготовчих матеріалів (посібника). Цей формат навчання засвідчив те, що доцільно проводити принаймні п'ять іспитів упродовж семестру, що дозволяє майбутнім бакалаврам продемонструвати певний рівень знань, і, що не менш важливо, звикнути до такої методики. Крім цього, за умови якісної підготовки й активного обговорення навчального матеріалу у групах можливе нарахування додаткових балів чи отримання невеликої кількості балів за участь у кожному занятті (не більше 10% від загальної кількості балів курсу) [275].

Висвітлені авторами ідеї володіють певним освітньо-методичним потенціалом для професійної підготовки майбутніх фахівців, особливо положення щодо метапізнання і взаємонавчання. Водночас, тестування й написання для вивчення є вже традиційними для сучасної професійної підготовки, адже під час останнього залучаються і зір, і дрібна моторика, і кінестетика. Написання для вивчення є більш організованою формою конспектування, що дає змогу майбутнім бакалаврам психології краще усвідомити навчальний матеріал.

Члени Американської асоціації психологів Д. Галперн, Б. Антон, Б. Бейнз, Д. Бернштейн, К. Блер-Брокер, К. Брюер та інші сформулювати *п'ять принципів забезпечення ефективної освіти бакалавра з психології* [277]: студенти несуть відповідальність за моніторинг і покращення свого навчання; викладачі прагнуть стати вченими-педагогами, які знають та використовують принципи педагогіки; факультети й кафедри психології створюють послідовний, зв'язний і зрозумілий навчальний план; академічні адміністратори підтримують та залучають якісні методи викладання й навчання; політики і широка громадськість мають розуміти, чому психологічна грамотність необхідна для громадян та ефективної робочої сили [277].

Зауважимо, що визначені науковцями принципи суголосні з нашим баченням професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології, особливо перший, який декларує відповідальність студентів за власні результати навчання.

Британські дослідники А. Трап та інші ідентифікували *низку вимог до рівня знань та вмінь випускника бакалавра психології*, який отримав диплом з відзнакою, а саме:

– уміння ефективно спілкуватися, адже ефективна комунікація потребує вибору переконливих аргументів, підкріплених відповідними доказами, уважності до потреб і очікувань аудиторії. Це досягається через конкретні вимоги до написання як есе, так і доповідей у науковому стилі, а також завдяки досвіду проведення усних промов перед групами. Стандарт письмової мови має бути на прийнятному граматичному, пунктуаційному та орфографічному рівнях;

– здатність розуміти й ефективно використовувати дані, яка набувається завдяки суттєвій дослідницькій підготовці в галузі психології, що знайомить випускників із розумінням, аналізом і представленням складних наборів даних;

– знання персонального комп'ютера. Студенти-психологи ознайомлюються з комп'ютерами на ранніх стадіях навчання й демонструють навички використання текстових процесорів, баз даних і статистичних програмних пакетів;

– здатність ефективно отримувати й систематизувати інформацію. Випускники психології будуть знайомі зі збором і організацією інформації, що зберігається в бібліотечних книгах та колекціях журналів, а також у комп'ютерних і Інтернет-джерелах;

– критичне опрацювання літературних джерел;

– здатність брати участь у ефективній командній роботі;

– здатність розв'язувати проблеми та міркувати науково. Процес дослідження, який є основою вивчення психології, дозволяє випускникам визначати та ставити дослідницькі питання, розглядати альтернативні підходи до їхнього вирішення й оцінювати результати, робити критичні судження та оцінки. На необхідності розглядати питання і проблеми з різних аспектів, критично та скептично оцінювати їх, щоб прийти до підтверджених висновків, акцентується протягом усього періоду здобуття рівня бакалавра психології. Також підкреслюється важливість пошуку подібності й загальних принципів для збільшення потужності аналізу;

– чутливість до контекстуальних і міжособистісних факторів. Складність факторів, які формують поведінку й соціальну взаємодію, допоможе бакалаврам психології краще усвідомити джерела виникнення проблем і міжособистісних конфліктів. Здобувачі освіти також повинні бути більш чутливими до посилення співпраці для максимізації ефективності індивідуальних умінь у роботі в групі та створенні команди;

– здатність ефективно використовувати особисті вміння навчання та управління проектами, стаючи більш незалежними й прагматичними як студенти. Здатність узяти на себе відповідальність за своє навчання й за розвиток умінь частіше очікується від здобувачів освіти протягом усього терміну професійної підготовки, де наголос робиться на вмінні вчитися. Так,

випускні роботи бакалаврів психології є незалежними емпіричними дослідженнями, в яких необхідно продемонструвати прагматичний підхід до використання часу, а також обізнаність з етичними питаннями й чинними кодексами етики і поведінки [291, с. 27–28].

До того ж, автори зосереджують увагу на тому, що хоча багато з названих вимог не є виключно психологічного походження, проте повний набір цих характеристик можна розглядати як унікальну комбінацію ступеня бакалавра з психології.

Дж. Кренні та С. Морріс пропонують дещо інший набір *цілей бакалаврської психологічної освіти*. На думку науковців, такими цілями є: знання (включаючи вміння), методи дослідження, застосування знань в особистій, професійній сферах, використання знань у сфері спільноти, цінності та етика, спілкування, критичне мислення й культурна чутливість [273].

Водночас, *цілі бакалаврської психологічної освіти в Америці*, розроблені АРА, інтегрують: 1) базу знань, 2) наукове дослідження та критичне мислення, 3) етичну й соціальну відповідальність у різноманітному світі; 4) спілкування та 5) професійний розвиток [277].

Предметний тест QAA для психології Великобританії, схвалений Британським психологічним товариством, стверджує, що дипломи бакалавра з психології повинні підкріплюватися: 1) науковим розумінням мислення, мозку, поведінки та досвіду; 2) знаннями й набутими дослідницькими навичками й методами; 3) розумінням зв'язків між теорією та емпіричними доказами; 4) здатністю враховувати різні думки для критичного оцінювання й рефлексії; 5) здатністю розвивати знання, включаючи етичні та соціокультурні питання; 6) розумінням особливостей застосування психологічних знань у «реальному світі» [293].

Загалом, погоджуючись із позиціями зарубіжних науковців щодо вимог до рівня підготовки випускника бакалавра психології, наголосимо на тому, що багато із зазначених особистісно-професійних характеристик уже враховано в

українській практиці – у Стандарті вищої освіти за спеціальністю «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2019) [161] та в Професійному стандарті «Практичний психолог закладу освіти» [160].

У контексті нашого дослідження цікавим є й той факт, що зарубіжні вчені приділяють увагу і *проходженню практики майбутніми бакалаврами з психології*. Зокрема, Р. Хетчер та К. Ласістер стверджують, що практика є першим кроком до незалежної професійної компетентності у сфері психології. Науковці наголошують і на потребі виділення галузей та компетентностей, які повинні бути фундаментальними в навчанні при проходженні практики, а також очікуваних рівнів компетентності, яких можна досягти під час практики [278]. Погоджуємось з думкою науковців щодо необхідності детального визначення напрямів, завдань і очікуваних компетентностей проходження практики майбутніми бакалаврами психології, особливо в аспекті їхньої просвітницької діяльності.

Специфіку підготовки майбутніх бакалаврів психології у США вивчали такі українські дослідниці, як В. Білик [13], О. Затворнюк [66], В. Синишина, О. Стойка [195] та ін.

Так, В. Білик констатує таке: в США освіту бакалавра психології можна здобути в чотирирічних коледжах соціальних наук, соціальних і поведінкових наук або гуманітарних і природничих наук, які є самостійними чи працюють у складі університету. До навчального плану професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології інтегровано: групу загальноосвітніх дисциплін, курси спеціалізації (основні (major) і допоміжні (minor) та елективні дисципліни. З огляду на те, що в коледжах превалюють загальноосвітні дисципліни, а частка курсів спеціалізації невелика, випускники коледжів не мають права самостійно здійснювати консультаційну психологічну діяльність, натомість вони можуть працювати помічниками кваліфікованого психолога [13].

На думку О. Затворнюк, через неможливість самостійної діяльності у сфері психології для більшості бакалаврів чотирирічний коледж є лише сходиною в підготовці до здобуття ступеня магістра психології та навчання в

аспірантурі (докторантурі), адже магістри та доктори філософії в галузі психології вже можуть самостійно працювати [66].

Дослідниці В. Синишина та О. Стойка, проаналізувавши професійну підготовку психологів у системі освіти США, дійшли висновку, що найбільша частина психологів працює у шкільній психологічній службі, яка є в будь-якій американській школі. Серед завдань американського шкільного психолога є: забезпечення психодіагностики й корекції розвитку учнів; здійснення індивідуального тестування школярів, які потребують особливої уваги, прямого і непрямого втручання; супервізія; попередження девіантних проявів в учнівському середовищі, а також проведення дослідницької роботи [195].

Отже, професійна підготовка майбутніх бакалаврів психології в США – це лише трамплін для їхньої подальшої освіти, оскільки бакалаври психології не мають права на самостійну діяльність у психологічній галузі, а можуть працювати тільки помічниками магістрів або докторів філософії у сфері психології.

Перспективними для підвищення якості професійної підготовки майбутніх психологів, на думку В. Білик, є системне використання активних методів навчання, як-от: дискусії, рольові ігри, кейс-стаді (кейс-методи), навчальні й наукові студентські конференції, проектна технологія, ситуативне навчання, клінічне наставництво тощо [13].

До цього переліку О. Затворнюк додає такі форми професійної підготовки фахівця з психології, як клінічне наставництво, професійні майстерні, психоісторії, методи колегіального розвитку мислення, портфоліо, а також навчальні та супервізорські практики. До того ж, головною метою професійної підготовки є усвідомлений, цілеспрямований і системний розвиток професійного самовдосконалення майбутніх фахівців психології [66].

Твердження авторів щодо важливості системного використання активних та інтерактивних методів навчання вже не є новими для української вищої освіти. Цікавою є думка щодо емерджентності розвитку професійного

самовдосконалення майбутніх бакалаврів психології, адже подальший професійний розвиток фахівця-психолога неможливий без сформульованих ціннісних орієнтирів у професії. Проте гарним орієнтиром для професійного самовдосконалення фахівця-психолога може слугувати чинний Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти» [160] або інші Професійні стандарти, які ще будуть затверджені в Україні.

Отже, перспективними ідеями зарубіжного досвіду професійної підготовки бакалаврів із психології, які потенційно можна реалізувати в контексті нашого дослідження, є:

- створення в українському ЗВО «Студентської служби психологічної підтримки», в якій майбутні бакалаври психології матимуть змогу ефективно підготуватися до просвітницької діяльності, а також сформувати й розвинути необхідні професійні вміння;

- застосування педагогічних інструментів метапізнання та методів взаємонавчання.

1.2. Термінологічний базис дослідження

Теоретичне осмислення проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності потребує аналізу, уточнення й розробку належного понятійно-термінологічного апарату, який утворює термінологічний базис дисертаційного дослідження. Виконання цього завдання дасть змогу не лише чіткіше пізнати предмет вивчення, а й забезпечити відповідне теоретичне підґрунтя для подальшої розробки науково-методичних засад підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Понятійно-термінологічний апарат нашого дослідження включає такі теоретичні поняття й психолого-педагогічні конструкти: «психолог»,

«підготовка», «готовність», «компетенція», «компетентність», «просвітницька діяльність» та «інформація». Проаналізуємо їх за змістовим наповненням.

Насамперед визначимо сутність поняття «психолог», яке є родовим для конструкту «майбутній бакалавр психології».

Так, у навчальній літературі зафіксована така дефініція: «психолог (др. - греч. ψυχή – душа; λόγος – знання) – це фахівець, який оцінює, діагностує і вивчає поведінку і розумові процеси» [108, с. 54].

В. Карандашева вважає, що *об'єктом професійної діяльності* психолога є душевний світ особистості, тому кожен психолог має виконувати роль «цілителя душі», який здатний глибоко відчувати людину, проникати в її думки, таємні задуми та завдяки цьому допомогти їй змінити себе і свою долю [75].

На думку А. Соболя, *метою діяльності* фахівця-психолога з вищою освітою є «консультування з певних реєстрів розладів душевної організації» [213, с. 203].

Як зазначає В. Панок, психолог – це фахівець, який за допомогою цілеспрямованих психологічних прийомів *свідомо впливає на людину* (групу людей), щоб формувати бажану поведінку. Такий вплив передбачає трансформацію відносин, думок, бачення й цінностей об'єкта впливу [142].

Психолог як фахівець повинен мати *завершену вищу освіту* за напрямом підготовки «Психологія», що підтверджена дипломами бакалавра, спеціаліста, або магістра. Отримання відповідного диплома за спеціальністю «Психологія» також можливе під час здобуття другої вищої освіти.

Основні сфери професійної діяльності психолога охоплюють: систему охорони здоров'я, освіту, бізнес, спорт, мистецтво, систему соціальної допомоги і підтримки тощо. У цих сферах фахівець із психології може здійснювати такі види діяльності: психологічну діагностику й корекційну роботу, науково-дослідну, експертну, просвітницьку та профілактику виникнення психологічних проблем. Провідними формами роботи психолога є: індивідуальна, групова й сімейна.

Отже, «психолог» – це фахівець із вищою психологічною освітою, який допомагає психічно здоровим людям полегшити своє життя шляхом свідомого впливу на їхні особистісні цінності, думки та бачення, спрямованого на вирішення актуальних психологічних проблем.

Далі розглянемо сутність і зміст понять «**підготовка**» та «**готовність**», адже підготовка має на меті формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

У словникових джерелах термін «підготовка» має різні тлумачення. Зокрема, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» інтерпретує його як «запас знань, навичок, досвід тощо, набутий у процесі навчання, практичної підготовки» [29, с. 767]. До того ж зазначено, що лексема «підготовка» є похідною від «підготувати», яке у «Новому тлумачному словнику української мови» трактується як «навчати, тренувати, підковувати» [122, с. 359]. За «Педагогічним словником», «підготовка» – це «формування та збагачення настанов, знань та вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань» [145].

Аналіз словникових джерел дає підстави зробити висновки, що «підготовка» є процесом навчання, спрямованим на формування (розвиток) певних особистісних характеристик (знань, умінь, навичок, настанов, досвіду та ін.), необхідних для адекватного виконання завдань, характерних для певної діяльності.

Зауважимо, що науковці поняття «підготовка», незважаючи на різні напрями й тематику досліджень, також пояснюють його як *процес формування та розвитку знань, умінь, навичок і якостей особистості, необхідних у майбутній діяльності*, який здійснюється: на шляху до духовних цінностей (І. Бех [9]); під час навчання, самоосвіти або професійної освіти (М. Васильєва [27], Т. Пилипюк [147]), а також відбувається під впливом досвіду і професійних успіхів Майстра (Вчителя) (Н. Пророк [165]); є цілеспрямованим, організованим, динамічним та інноваційним (О. Федоренко [236]).

На нашу думку, «*підготовка*» є навчальним процесом, у якому формуються й розвиваються ті особистісні характеристики (знання, вміння, навички, досвід і особистісні якості, а також настанови) майбутніх бакалаврів психології, що необхідні їм для якісної реалізації просвітницької діяльності.

Проаналізувавши зміст поняття «*підготовка*», перейдемо до визначення сутності терміна «*готовність*», яка загалом є результатом підготовки.

Для цього звернемося насамперед до довідкових джерел. Так, у *тлумачних словниках з української мови* «*готовність*» пояснюється як:

- «бажання що-небудь зробити» [70, с. 210];
- «1) який зробив необхідне приготування, підготувався до чого-небудь; 2) який висловлює згоду, схильний до чого-небудь або виявляє бажання зробити що-небудь; 3) який знаходиться в стані, близькому до чого-небудь...» [70, с. 70–71];
- «стан готового» та «бажання зробити що-небудь» [29, с. 257];
- «особливий стан, що набувається завдяки досвіду та навчанню» [208, с. 368].

У *педагогічних словниках* поняття «*готовність*» детерміновано дещо іншим чином. Так, «Словник-довідник з професійної педагогіки» визначає «*готовність*» (readiness) як «цілісне утворення, що характеризує емоційно-когнітивну та вольову мобілізаційність суб'єкта в момент його включення в діяльність певної спрямованості» [209, с. 49]. Цінним для нашого дослідження є думка про те, що *готовність не є природженою, а виникає в результаті певної діяльності, що передбачає формування позитивного ставлення до цієї діяльності, необхідність усвідомлення потреби й мотивів здійснення такої діяльності, а також об'єктивації предмета діяльності та способів взаємодії з ним. Водночас конкретним вираженням готовності є емоційні, вольові та інтелектуальні характеристики особистості* [209, с. 49].

В «Освітньому словнику Грінвуда» (The Greenwood Dictionary of Education) термін «*готовність*» визначено як «знання, вміння та ставлення, що необхідні для виходу на робоче місце» [271, с. 193]. До того ж, автори

наголошують на тому, що до переліку особистісних характеристик можуть належати як *загальні вміння*, що є звичайними для будь-якої професійної діяльності (вчасне прибуття на роботу, виконання посадових обов'язків, планування робочого часу, взаємодія з колегами тощо), так і більш *специфічні вміння*, зумовлені вимогами конкретної посади [271, с. 193].

Зауважимо, що поняття «готовність» досить широко тлумачиться й у *психологічних словниках*, зокрема:

– «здатність, потенційна дія, можливість праці» («Словник Л. Виготського») [204, с. 173];

– «активно-дієвий стан особистості, установка на вибір певної лінії поведінки, зібраність, змобілізованість сил на досягнення мети та виконання завдань», який потребує знань, умінь, навичок, наполегливості, рішучості до здійснення діяльності, а також відповідних мотивів і здібностей («Психологічний словник» за ред. Н. Побірченко) [168, с. 58];

– «настанова, спрямована на виконання якоїсь дії» («Словник психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівнику сільської школи)») [207, с. 36].

Отже, у словникових джерелах дефініція поняття «готовність» відтворює певний стан особистості, який досягається в навчанні і характеризується через *сформованість сукупності інтелектуальних, мотиваційних та вольових особистісних* ознак, адекватних реалізованій діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнення, потреб, мотивів та можливості особистості виконувати зазначену діяльність.

Аналіз сучасних досліджень вітчизняних педагогів і психологів дозволив констатувати, що термін «готовність» тлумачиться науковцями переважно суголосно зі словниковими джерелами та сформульованим нами висновком. Проте праці окремих учених дають змогу певним чином доповнити вище подане трактування поняття «готовність» завдяки багатоаспектному розгляду цього феномену. Так, І. Калиновська розглядає

«готовність» як згоду добровільного виконання професійних обов'язків [72, с. 69]; Ю. Шевченко – як сукупність особливостей особистості, яка забезпечує її перехід до здійснення певної діяльності [260, с. 158]; Н. Трофаїла – як готовність до протистояння перешкодам, що неодмінно виникають під час виконання дій, а також приписування виконуваним діям особистого сенсу [230, с. 156]; О. Затворнюк, Т. Лященко – як оптимальний тимчасовий психічний стан [69]; В. Олійник, М. Литвинчук, Т. Бондар – як активний стан, мобілізованість, що є необхідною умовою для якісного виконання своїх обов'язків [124]; [17].

Наведені дефініції дозволяють розширити наше бачення сутності поняття «готовність» важливими аспектами й уточнити його в такому вигляді: *поняття «готовність»* відтворює оптимальний стан особистості, який досягається в навчанні і характеризується через сформованість сукупності інтелектуальних, мотиваційних та вольових особистісних ознак, адекватних реалізованій діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнень, потреб, мотивів, мобілізованості та здатності особистості виконувати зазначену діяльність.

Цінним для нашого дослідження є виокремлення в сучасних психолого-педагогічних працях *загальної (довготривалої)* та *ситуативної (короткочасної) готовності* (А. Боднар, Н. Макаренко [16], В. Семиченко [188], І. Слободянюк [203], О. Скоробагата [201], [209], О. Туриніна, Є. Варлакова [231], О. Чуйко [252], Т. Яценко [267]).

Так, *ситуативна готовність* виділяється нетривалістю і залежить від багатьох факторів, що з'являються у відповідній ситуації під час реалізації певного виду діяльності, тому виникає необхідність формувати її знову; *загальна готовність* до діяльності формується наперед у процесі спеціально організованої навчальної підготовки, тому вона демонструється довгий період часу, а отже, визначає потенційну можливість особистості успішно реалізовувати цей вид діяльності, виконувати всі завдання з оптимальними показниками [16]; [201]; [209]; [231]; [252]; [267].

Загальна готовність характеризується через стійкий комплекс особистісних ознак, який інтегрує як інтелектуальні (знання, вміння, навички, досвід), так і мотиваційні показники (уважність, ціннісні орієнтації, установки, мотиви діяльності, позитивне ставлення до цієї діяльності тощо), необхідні для успішної реалізації діяльності. Ситуативна готовність проявляється в кожній конкретній ситуації і прямо залежить від настрою, з яким особистість буде виконувати завдання, необхідні для вирішення цієї ситуації.

Наголосимо на тому, що обидва види готовності є взаємозалежними та взаємопов'язаними, адже ситуативна готовність слугує для актуалізації й забезпечення дієвості загальної. А загальна готовність, зі свого боку, є підґрунтям для активних і ефективних дій особистості в кожній конкретній ситуації, бо включає в себе позитивне ставлення до такої діяльності загалом і ситуацій, які в ній можуть виникнути, зокрема.

Дослідниця О. Скоробагата, розглядаючи *ситуативну готовність як «передстартовий стан»* особистості до здійснення певної діяльності, виокремлює:

– *понижену ситуативну готовність* – відсутність вмотивованості особистості, зниження концентрації та уваги, а також незібраність, що підвищують ймовірність виконання помилкових дій;

– *звичайну ситуативну готовність*, яка виникає перед виконанням особистістю звичних для неї дій;

– *підвищену ситуативну готовність* – виникає перед ситуацією, що характеризується новизною та потребує від особистості прояву творчості [201, с. 55].

Натомість Ф. Генон вважає, що ситуативну готовність необхідно розглядати як *адекватну* та *неадекватну*. Адекватна ситуативна готовність можлива тільки за умови сформованості загальної готовності особистості, що є базисом успішності реалізації необхідних дій; а неадекватна ситуативна готовність виникає у разі недостатньої мобілізації ресурсів особистості, відсутності мотивації чи при усвідомленні особистістю недостатності своїх

сил для вирішення цієї ситуації [40, с. 85–86]. Ця ідея буде використана нами при визначенні критеріїв, показників і рівнів досліджуваної готовності.

Отже, що готовність інтегрує в себе загальну (довготривалу) та ситуативну (короткочасну) види готовності. Водночас ситуативна готовність може бути адекватною й неадекватною. Вважаємо, що таке трактування поняття «готовність» є надто широким і позбавлене конкретики, однак зауважимо, що в контексті нашого дослідження воно набуде чіткості в поєднанні з особливостями реалізації просвітницької діяльності у формулюванні структури та змісту категорії «готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності», що буде виконано нами у підрозділі 2.1 дисертації в процесі визначення, обґрунтування й опису структури, змісту, критеріїв, показників і рівнів досліджуваної готовності.

Аналізуючи сутність **поняття «готовність»**, необхідно зазначити, що в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях воно **пов'язане з поняттям «компетентність»**.

Зокрема, О. Токарчук розглядає компетентність як готовність особистості професійно виконувати посадові обов'язки, базуючись на кращих досягненнях сучасної теорії та практики, що наближені до світових стандартів та вимог [228]. Такої ж позиції дотримується і В. Баркасі, яка, ототожнюючи ці категорії, наголошує на тому, що і компетентність, і готовність є основою для побудови професіоналізму особистості [5].

Проте Н. Сидорчук вважає, що компетентність виконує роль індикатора, що відображає рівень готовності особистості до певної діяльності, особистісного розвитку, а також активної участі в життєдіяльності суспільства [191]. Л. Прудка також стверджує, що категорія «готовність» залежить від відповідного рівня компетентності [167].

Протилежну думку має Н. Кобзар, яка, погоджуючись, що вказані категорії перебувають у тісному взаємозв'язку, переконана, що саме готовність є фундаментом для формування компетентності, а не навпаки, оскільки «компетентність» проявляється у «готовності» й ґрунтується на

досвіді, який є винятково важливим для здобуття компетентності. Відповідно, відмінність категорій «компетентність» і «готовність» полягає у взаємозв'язку компетентності з досвідом діяльності. Науковиця вважає, що «компетентність» є найвищим рівнем прояву «готовності» [79].

Проаналізувавши взаємозв'язки понять «готовність» і «компетентність», погоджуємося з позиціями О. Токарчук [228], В. Баркасі [5] та *розглядаємо їх як синоніми*.

Проте тлумачення **поняття «компетентність»** також є досить різноплановим і неоднозначним. Воно розглядається дослідниками як: особистісна характеристика фахівця, результат набуття компетенції, рівень досягнень, результат освіти, здатність продуктивно виконувати певну діяльність.

Наприклад, С. Вітвицька зауважує, що компетентність конкретного фахівця характеризує міру опанування ним певної компетенції, а також вказує на рівень його досягнень [31, с. 54];

– К. Климова: це результат набуття компетенції, особистісна характеристика фахівця [78, с. 32];

– Н. Бібік: результат освіти [11, с. 46];

– О. Марущак: інтегрована якість особистості, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах [105, с. 107];

– Л. Овсієнко: «характеристика людини, що завершила навчання на певному етапі» [123];

– Дж. Равен: специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі [285];

– О. Трифонова: специфічна здатність особистості до продуктивної діяльності у конкретній предметній галузі [229].

Однак погоджуємося із твердженням Н. Бібік, яка акцентує увагу на тому, що компетентність можна досягти не лише в процесі навчання, а й шляхом соціальної взаємодії в міжособистісному та інституційному культурному контексті [11, с. 46].

Відмітимо, що розуміння сутності поняття «компетентність» неможливе без належного розуміння **поняття «компетенція»**, що також по-різному трактується науковцями, як і взаємозв'язок між ними.

Так, на думку Н. Сидорчук, «компетенція» – створена заздалегідь вимога до навчальної підготовки здобувача освіти, що відповідає його професійній ролі, а «компетентність» – ступінь відповідності особистості вимогам компетенції [191, с. 79]. О. Трифонова розглядає «компетентність» як результат опанування особистістю певної «компетенції» або як «компетенція в дії» [229]. С. Лейко вважає, що «компетенція» є певним, заздалегідь визначеним набором знань, умінь, навичок, а «компетентність» – якісною характеристикою їхнього засвоєння, що проявляється в процесі практичної діяльності» [95, с. 133].

Цікавим є міркування Л. Овсієнко, яка переконана, що вимоги й очікувані досягнення від особистості, відображені в певній «компетенції», мають бути *вимірюваними (що можна вимірити, оцінити)* [123]. Погоджуючись з науковицею, зазначимо, що опис компетенції через вимоги, які можна вимірити або оцінити, дає змогу оцінити рівень сформованості відповідної компетентності.

Отже, *поняття «компетенція»* будемо розуміти як наперед задані вимірювані вимоги до особистості, зумовлені певною діяльністю, яку особистість буде реалізовувати; *поняття «компетентність»* – рівень підготовки (навчання) особистості до деякої діяльності, що відображає ступінь відповідності особистості вимогам конкретної компетенції. При цьому, «компетенція» зумовлена діяльністю, а іноді й тотожна їй, і може бути детермінованою державою (суспільством), організацією чи установою, а «компетентність», точніше її рівень, залежить від кожної конкретної особистості. Тобто, реалізуючи одну й ту ж діяльність (компетенцію), різні особистості демонструють різний рівень компетентності.

Проаналізувавши сутність понять «готовність», «компетенція» та «компетентність», перейдемо до визначення змісту терміна **«просвітницька діяльність»**.

Словникові джерела [42; 239; 205] поняття «просвітницька діяльність» тлумачать так: 1) суспільна течія (епоха) в Західній Європі (сер. XVII-XVIII ст.); 2) розповсюдження знань, освітня діяльність, спрямована на численну незареєстровану й неоформлену офіційно аудиторію.

Зокрема, у «Філософському словнику» «просвітництво» як феномен наділено здатністю замінити ті усталені погляди населення, які ґрунтуються на релігійному або політичному авторитеті, на такі, що орієнтуються на ключову потребу людського розуму – досягнення кожною особистістю ідеалу, і водночас можуть витримати будь-яку критику зі сторони кожного окремого індивіда [239, с. 472]. Погодимось, що в будь-якій формі просвітництво забезпечує розповсюдження передових ідей та нових знань серед різних суспільних верств населення, особливо неграмотних чи малограмотних, у різні часи історії.

Підтвердження цього факту виявляємо в наукових працях В. Павленка, який зазначає, що «просвітницька діяльність» – «це різновид людської діяльності, спрямований на поширення знань серед різних прошарків населення, а також добродійність» [138], і І. Надєждіної, яка вважає, що мета просвітницької діяльності полягає у викоріненні негативних суспільних явищ шляхом роз'яснювальної роботи серед нужденних і малограмотних категорій населення й проведення різноманітних заходів, спрямованих на підвищення рівня їхньої освіченості та культури [116, с. 26].

В історичному плані «просвітницька діяльність» орієнтувалася переважно на неосвічені прошарки населення, що зумовило необхідність адаптувати всі нові знання й передові ідеї до рівня розуміння цієї інформації конкретною соціальною верствою. Зауважимо, що в контексті нашого дослідження потреба адаптовувати інформацію для адекватного сприйняття

пересіченими громадянами, які є не фахівцями психологами, також вельми актуальна.

У наукових розвідках поняття «просвітницька діяльність» тлумачиться як:

– діяльність видатних особистостей, братств, наукових і науково-технічних товариств (Н. Фрадкіна) [242];

– «процес, спрямований на вдосконалення інтелектуальної природи людини, визначальним для якого є наявність таких ознак (ідей), як: науковий і соціальний прогрес, універсалізм (всебічність, всеохоплююче знання), раціоналізм і сцієнтизм, гуманістичне виховання та гуманістична освіта, науковий і соціальний оптимізм, ефективна соціальна взаємодія»; до того ж потребує наявності компетентної еліти серед освітян (Т. Лутаєва) [100];

– «самовіддана діяльність окремої особистості чи групи осіб з розвитку освіти у складних соціальних та освітніх умовах» (О. Помелова) [148];

– «активні дії в інтересах освіти, які сприяють позитивному перетворенню суспільства, охоплюючи поступовий розвиток освітнього простору» (О. Донік) [55];

– діяльність з поінформування конкретних суспільних ланок населення з важливих для них питань (І. Феднова) [235, с. 244];

– «процес свідомої, активної й цілеспрямованої взаємодії між просвітником як суб'єктом просвітництва й аудиторією як об'єктом просвітництва, котрий зумовлюється самостійною позицією індивіда у виборі музичних цінностей і спрямований на поширення музично-естетичних знань із метою активізації духовного розвитку особистості» (Л. Кожевнікова) [83, с. 112];

– різновид інформаційної діяльності (О. Палаженко, Г. Фіськов) [139, с. 57].

– діяльність, спрямована на надання особистості певних знань, ідей, які б забезпечили її особистісний розвиток, на розширення світогляду та розвиток критичного мислення особистості [172, с. 163].

Отже, поняття «просвітницька діяльність» будемо тлумачити як процес цілеспрямованої інформаційної взаємодії між просвітником (суб'єктом) і окремою особистістю чи аудиторією (об'єктом), спрямований на інформування об'єкта просвітництва з важливих для нього (них) питань, поширення нових знань (ідей), які б забезпечили його особистісний розвиток, душевний спокій, полегшення життєдіяльності в складних умовах сучасного соціуму. Водночас, просвітницька діяльність як феномен не тільки сприяє інтелектуальному, моральному й духовному вдосконаленню особистості, а й забезпечує поступове позитивне перетворення суспільства.

У межах нашого наукової роботи під «просвітницькою діяльністю» будемо розуміти процес цілеспрямованої інформаційної взаємодії між майбутнім бакалавром психології (просвітником) та психічно здоровими людьми (об'єкт просвітництва – окрема особистість або аудиторія), спрямований на інформування об'єкта просвітництва з важливих для нього (них) питань, поширення нових знань (ідей), які б забезпечили його особистісний розвиток, душевний спокій, полегшення життєдіяльності у складних умовах сучасного соціуму та вирішення актуальних психологічних проблем.

Головними принципами організації просвітницької діяльності науковці

І. Надеждіна [116] та І. Феднова [235] вважають такі:

- 1) збудження інтересу об'єкта просвітництва до нових перспективних ідей;
- 2) пріоритет особистісного розвитку особистості й розширення її світогляду;
- 3) доступність надання інформації шляхом адаптації знань відповідно до вікових пізнавальних можливостей, традицій і особливостей регіону, а також рівня освітньої підготовки об'єкта просвітництва;
- 4) комфортність отримання інформації об'єктом просвітництва завдяки застосування різних форм і методів її представлення, а також

відсутність строгої регламентації просвітницької діяльності й можливість самостійного опрацювання довідкового матеріалу;

5) альтруїзм у взаємодії з об'єктом просвітництва.

На думку деяких науковців ([83; 172; 235]), просвітницька діяльність виконує низку *функцій*, зокрема: *агітаційну, пропагандальну, ідеологічну, інформаційну, освітню, комунікативну, консультативну, пояснювальну, виховну, діяльнісно-креативну та рекреаційну*.

Відмітимо, що об'єктом просвітництва в процесі реалізації *агітаційної, пропагандальної та ідеологічної функцій* є щонайменше аудиторія, щонайбільше – широкі маси населення під час передвиборчої агітації. Названі функції просвітництва реалізуються через поширення серед різних верств населення різного роду інформації у формі відомостей, фактів, свідчень для формування в населення бажаної суспільної думки, поглядів на користь або проти певної громадської позиції, спільної справи, підтримки політичної партії, а також популяризації ідей державного значення.

У контексті нашого дослідження для просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології більш важливими є такі функції просвітницької діяльності:

– *інформаційна*, яка підвищує рівень обізнаності об'єкта просвітництва щодо конкретних питань психології, що потрапили в коло їхнього інтересу;

– *освітня*, що дає змогу засвоїти, оновити й доповнити об'єкту просвітництва наукові знання з психології, а також сформувати необхідні психологічні вміння і навички;

– *комунікативна*, яка реалізується шляхом діалогічного контактування з об'єктом просвітництва для обміну думками, судженнями, переживаннями та психологічними проблемами, з якими стикнулася особистість;

– *консультативна*, що забезпечує об'єкт просвітництва прикладними знаннями, методиками й технологіями, необхідними в конкретній ситуації, періоді життя та роботі;

– *пояснювальна*, яка гарантує адекватність розуміння об'єктом просвітництва отримуваної інформації;

– *виховна*, що спрямована на формування в об'єкта просвітництва потреби і цінності збереження власного психологічного здоров'я, розширення наукового світогляду, здатності дотримуватися поведінкових моральних суспільних норм, а також адекватного ставлення до оточення;

– *діяльнісно-креативна*, що забезпечує формування в об'єкта просвітництва потреби і цінності творчості в різноманітних аспектах життєдіяльності, а також свідоме перетворення дійсності для прояву та максимальної реалізації власного творчого потенціалу;

– *рекреаційна*, яка підвищує мотивацію об'єкта просвітництва до використання власного вільного часу для відновлення психічних, моральних і фізичних сил, а також до здійснення ним оздоровчої та спортивної чи іншого виду діяльності, що забезпечує моральний і психологічний відпочинок особистості.

Проаналізувавши сутність поняття «просвітницька діяльність», перейдемо до дефініції терміна **«інформація»**, що є засобом реалізації просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології.

Поняття «інформація» апіорно походить від латинського слова «informatio», яке складається з префікса «in-» («в-, на-, при-») і дієслова «form» («надаю форму, створюю»), пов'язаного з іменником «forma» («форма»). Отже, етимологічно інформація означає «те, що перебуває всередині форми», тобто зміст.

Словникові статті термін «інформація» тлумачення як: сукупність відомостей про що-небудь (події, явища, чиясь діяльність та ін.); повідомлення; сукупність відомостей про процеси в суспільстві й довкіллі, які сприймає людина або спеціальний прилад; сукупність сигналів, що передаються від одного живого об'єкта іншому (від батьків нащадкам) чи від одних клітин, тканин, органів іншим у процесі розвитку особини; властивість матеріальних об'єктів і процесів породжувати й зберігати певні стани, які в

речовинно-енергетичних формах можуть передаватися від одного об'єкта до іншого; сукупність даних в інформаційній системі, які використовують та опрацьовують для одержання певних відомостей; синонім інформування ([2; 206; 210; 261]).

Як бачимо, у довідковій літературі це поняття переважно вживається як відомості про що-небудь, які людина може сприймати, опрацьовувати та передавати. Суттєвим недоліком цих визначень вважаємо неналежне відтворення сутності інформації як феномену, не відображення його зв'язку з поняттям «знання», а також відсутність згадувань про форми представлення інформації, її ознаки та вимоги до неї.

У цьому контексті слушною є думка О. Пархоменка та В. Пархоменка, якими доведено, що категорії «інформація» та «знання» перебувають у системному діалектичному взаємозв'язку. На думку науковців, *інформація* – це природна категорія, що відбиває закони існування всесвіту і є основою для створення знань, які після оприлюднення стають інформацією, придатною для її подальшого використання; *знання* є результатом творчої діяльності людини з перетворення інформації у творчий продукт відповідно до визначеної мети. До того ж, учені наголошують на тому, що знання може створити тільки людина, а тому вони є її особистим надбанням [144, с. 7]. Загалом підтримуючи думку дослідників, зауважимо, що знання швидше можуть бути результатом інтелектуальної діяльності, а не лише творчої. Погоджуємося з тим, що знання є особистим надбанням, адже кожна особистість з усього потоку інформації, який до неї надходить, обирає тільки ту, яка для неї цікава, важлива, актуальна тощо.

Науковці В. Пархоменко та С. Секі наголошують на тому, що *знання*, як власність особистості, є невід'ємною складовою створення будь-якого інтелектуального продукту [143].

Процес створення такого продукту реалізовується в три основні етапи: 1) формулювання мети; 2) вироблення знань, необхідних для досягнення мети; 3) матеріалізація знань у певну продукцію [216]. Із цією думкою важко не

погодитися, однак зазначимо, що знання самі по собі вже є цінним продуктом інтелектуальної праці особистості.

Про це свідчить «Велика українська енциклопедія», де «інтелектуальний продукт» тлумачиться як результат духовної, розумової, інтелектуальної діяльності (винаходи, відкриття, патенти, наукові звіти й доповіді, проєкти, опис технологій, літературні, музичні, художні твори тощо), що є інтелектуальною власністю [28].

У законодавчому полі поняття «інформація» трактується як:

– документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі (Закон України «Про інформацію») [163];

– будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (Цивільний кодекс України) [247];

– відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (зокрема листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їхніх елементів), пояснення осіб і будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості (Закон України «Про захист економічної конкуренції») [162].

Доцільно вказати на те, що наведені в названих Законах України визначення поняття «інформація» суттєво доповнюють його у формах представлення інформації. Так, інформація може бути подана в будь-якій формі і вигляді та збережена на будь-яких носіях, відображена в електронному вигляді, бути публічно оголошеною та документованою.

Проте залишаються невизначеними сутнісні ознаки категорії «інформація» як феномену (явища) та вимоги до неї.

Для вирішення цього питання звернемося до праць науковців, які вивчали зміст цього поняття з різних підходів, а саме: В. Белевцева [10],

В. Брижко [21], О. Буйницька [23], С. Водорезова [34], С. Демченко [52], Б. Кормич [86], В. Кириченко [76], І. Приходько [155], Т. Слінько [202] та ін.

На основі аналізу цих робіт, а також законодавчих актів, нами виділено такі *ключові ознаки та характеристики інформації* як феномену:

- інформація є результатом свідомої інтелектуальної діяльності людини;
- інформація є об'єктом цивільного права, до того ж віднесена до категорії «нематеріальні блага»;
- при передачі інформації вона зберігається і в джерелах інформації, і в її отримувача, тобто є неспоживним та невідчужуваним благом, який є невичерпним;
- одну і ту ж інформацію можна використовувати багаторазово;
- інформація старіє тільки морально, а не фізично;
- інформація є самостійною щодо носія;
- інформацію можна зберігати в будь-якій формі і вигляді;
- інформація може бути документованою або публічно оголошеною;
- інформацію можна збирати, накопичувати, зберігати, трансформувати та розповсюджувати;
- інформація може бути систематизованою та логічно упорядкованою або несистематизованою і неупорядкованою;
- інформацію можна виміряти кількісно.

Для ефективного використання інформації в будь-якій діяльності, вона має відповідати таким вимогам, як-от: достовірність, адекватність, доступність, релевантність, ергономічність, повнота, своєчасність, мінімальність та достатність (О. Буйницька [23], Т. Вілюжаніна [30], С. Водорезова [34], С. Демченко [52], Б. Кормич [86], В. Кириченко [76], Т. Слінько [202]).

Так, у просвітницькій діяльності майбутнього бакалавра психології інформація, яка передається об'єкту просвітництва, повинна: не мати прихованих помилок (*достовірність*); однозначно відповідати психологічній проблемі, яка розглядається (*адекватність*); подаватися в зрозумілій та

доступній для об'єкта просвітництва формі (*доступність*); відповідати конкретному запиту об'єкта просвітництва (*релевантність*); забезпечувати вичерпне й повне уявлення об'єкта просвітництва про досліджувану психологічну проблему та оптимальні чи близькі до них рішення (*достатність*); забезпечувати вирішення актуальних психологічних проблем об'єкта просвітництва в потрібний момент часу (*своєчасність*) та бути обмеженою збором і опрацюванням лише тих відомостей, без яких неможливо вирішити актуальну психологічну проблему (*мінімальність*).

Отже, поняття «інформація» слід розуміти як продукт інтелектуальної праці майбутнього бакалавра психології, що представлений у формі, зручній для її сприйняття об'єктом просвітництва, і який відповідає вимогам достовірності, адекватності, доступності, релевантності, достатності, своєчасності та мінімальності.

Наведені в цьому підрозділі визначення ключових понять дисертаційного дослідження дають змогу максимально точно відобразити авторську думку та побудувати наукові та методичні позиції на надійному термінологічному базисі.

1.3. Нормативно-правові засади та проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності

Особливості професійної підготовки майбутніх бакалаврів психологів, цілі, структура вивчення досягнень психологічної науки суттєво зумовлюються соціальним замовленням, яке формується відповідно до вимог сучасності, традиційної національної системи вищої освіти, економічних і політичних реалій, а також до рівня розвитку і статусу психології як науки.

Для розробки теоретичних і науково-методичних основ підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності передусім вважаємо за доцільне проаналізувати *нормативно-правові засади професійної*

підготовки майбутніх бакалаврів психології, що представлені чинними Законами України, Постановами Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-правовими актами, які регулюють сучасну вищу освіту.

Зауважимо, що державна політика у сфері вищої освіти визначається Верховною Радою України, а її реалізація покладена на Кабінет Міністрів та Міністерство освіти і науки.

Освітній процес на бакалавраті з психології проводиться на підставі таких нормативно-правових актів:

- Конституція України [85];
- Закон України «Про освіту» (2017) [164];
- Закон України «Про Вищу освіту» (2014) [156];
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011) [157];
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (2015) [153];
- Стандарт вищої освіти за спеціальністю «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2019) [161] тощо.

Названі документи спрямовують процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології на досягнення європейських і світових орієнтирів вищої освіти, а також на необхідність реалізації компетентнісного підходу до освітнього процесу.

Так, Законом України «Про освіту» (2017) «освіта» визначена як основа інтелектуального, духовного й культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорука розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою; *метою освіти* є: всебічний розвиток людини як особистості та найвищої суспільної цінності, розвиток її розумових і творчих здібностей, професійних знань, компетентностей, забезпечення її успішної соціалізації в мінливих соціальних умовах, сприяння розвитку особистостей, готових до свідомого суспільного вибору, діяльності в

умовах громадянського суспільства заради примноження інтелектуального й культурного потенціалу українського народу і забезпечення сталого людського розвитку в Україні [164].

Статтею 10, пунктом 2 Закону України «Про освіту» (2017) унормовано *перший (бакалаврський) рівень вищої освіти*, який відповідає шостому рівню Національної рамки кваліфікацій [157]. Цікавим є те, що результати навчання й компетентності, необхідні для присудження освітньої кваліфікації бакалавра, можуть бути досягнені та здобуті не тільки у системі формальної освіти, а й при неформальній та інформальній освіті здобувача [164].

У цьому Законі особливу увагу приділено *стандартизації діяльності здобувачів освіти та працівників*. Так, стаття 32 унормовує *стандарт освіти*, який детермінує обов'язкові компетентності й результати навчання здобувача освіти відповідного рівня, загальний обсяг їхнього навчального навантаження, а також необхідність урахування інших складників, передбачених спеціальними законами.

До того ж, підготовлені стандарти освіти є базою для розробки закладами освіти, науковими установами, іншими суб'єктами освітньої діяльності власної *освітньої програми відповідного рівня* (стаття 33), яка має передбачати освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти.

Також у статті 39 цього Закону унормовано *професійний стандарт* – затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування відповідних професійних кваліфікацій. Професійні стандарти можуть готуватися роботодавцями, їхніми організаціями й об'єднаннями, органами державної влади, науковими установами, галузевими радами, громадськими об'єднаннями, іншими зацікавленими суб'єктами. Порядок їхнього опрацювання, введення в дію та перегляду затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Національного агентства кваліфікацій [164].

Головним документом, що фіксує нормативно-правові аспекти професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології в Україні, є Закон «Про вищу освіту», прийнятий 1 липня 2014 року [164].

Відповідно до статті 5 цього Закону, бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180–240 кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Кількість годин в одному кредиті ЄКТС складає 30 годин, а навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить 60 кредитів ЄКТС. Водночас, право на здобуття ступеня бакалавра надається лише за умови наявності в особи повної загальної середньої освіти. Також можливе здобуття ступеня бакалавра як продовження фахової передвищої освіти на базі освітнього ступеня молодшого бакалавра [164].

Професійна підготовка майбутніх бакалаврів психології відбувається в національних, державних, комунальних, технічних, інших профільних та багатопрофільних закладах вищої освіти України з урахуванням потреб особистості, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців відповідно до потреб регіону, адже бакалаври формують загальний масив психологічних працівників як у регіональному, так і локальному рівнях.

Кожен заклад вищої освіти розробляє власні освітньо-професійні програми за спеціальностями й на їхній основі складає навчальні плани професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології, які містять перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, установлюють послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять і їхній обсяг, графік навчального процесу, форми поточного та підсумкового контролю за результатами навчання.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів психології повинна включати такі складові: цикл загальної підготовки; цикл професійної підготовки; контрольні заходи та

атестація здобувачів вищої освіти. Водночас, у структурі будь-якої освітньої програми нормативні навчальні дисципліни займають до 75% загального обсягу кредитів, а вибіркові, що належать до блоку самостійного вибору закладу вищої освіти та вільного вибору студента, охоплюють решту 25% обсягу кредитів [156].

Законом України «Про вищу освіту» також передбачений порядок ліцензування освітніх програм професійної підготовки майбутніх бакалаврів освіти з їхньою подальшою акредитацією відповідно до процедури, що контролюється та визначається Національним агентством забезпечення якості вищої освіти [156].

Українські заклади вищої освіти (ЗВО) реалізують *паралельну модель професійної підготовки*, за якою можливе одночасне вивчення дисциплін загального, професійного і вибіркового циклів, а також проходження різних видів практики (з урахуванням фаху) відповідно до спеціальності.

Для забезпечення чіткої організації освітнього процесу майбутніх бакалаврів психології навчальний відділ ЗВО за робочими планами зі спеціальності формує *графік навчального процесу*, який затверджується першим проректором кожного навчального року, та *розклад занять*, який затверджується деканом факультету на початку кожного семестру [156].

Так, *графік навчального процесу*, виконаний у вигляді таблиці зведеного у тижнях бюджету часу, визначає календарні терміни семестрів, навчальних занять, екзаменаційних сесій, практик, канікул на кожний рік навчання для відповідної освітньої програми, а також строки написання атестаційних робіт і проведення випускної атестації. Освітній процес у ЗВО організовується в семестровому форматі з екзаменаційною сесією після кожного семестру тривалістю до двох тижнів. У навчальному році для майбутніх бакалаврів двічі на рік передбачено канікули із загальною тривалістю 8–12 тижнів, які з відомих та сумних причин нині активно зміщуються у східних та південних регіонах країни.

Згідно з документом «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (2015) [153], *підготовка майбутніх бакалаврів із психології проходить за галуззю знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» і спеціальністю 053 «Психологія» за українською класифікацією та за спеціальністю «0313. Psychology» за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.*

Професійна підготовка майбутніх бакалаврів з психології регламентована «Стандартом вищої освіти за спеціальністю «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти», затвердженим та введеним у дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. за № 565 [161]. Цей нормативний акт містить перелік компетентностей, що відтворює специфіку професійної підготовки бакалаврів зі спеціальності 053 «Психологія», а також програмні результати навчання у форматі знання, розуміння і здатність виконання.

Вказані результати взаємопов'язані та відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій (НРК) [157]. Зокрема, таблиця 1 показує відповідність визначених Стандартом компетентностей та дескрипторів НРК, а таблиця 2 відтворює відповідність програмних результатів навчання та загальних і спеціальних (фахових) компетентностей.

Проаналізуємо цей Стандарт, щоб з'ясувати, чи враховано в ньому предмет нашого дослідження, а саме підготовку майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Так, у розділі IV «Перелік компетентностей випускника» серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей знаходимо спеціальну компетентність СК9 «Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту», що найкраще підходить предмету нашого дослідження [161].

За даними таблиці 1 Стандарту, спеціальна компетентність СК9 відповідає таким дескрипторам НРК, як Ум1 «Розв'язання складних непередбачуваних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної

діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів застосування інноваційних підходів» та К1 «Донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності» [161]. Погодимось, що виділені дескриптори НРК певним чином співвідносяться з просвітницькою діяльністю майбутнього бакалавра освіти, хоча й не розкривають всіх її особливостей.

Аналіз матриці відповідності визначених Стандартом результатів навчання та компетентностей (табл. 2) дав змогу з'ясувати, що спеціальна компетентність СК9 «Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту» відповідає таким програмним результатам навчання: ПР1 «Визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання», ПР5 «Самостійно обирати та застосовувати валідний і надійний психо-діагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги», ПР6 «Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, вміння дотримуватися процедури дослідження», ПР8 «Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії, формулювати розгорнутий аналіз та тези досліджень, ПР9 «Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання», ПР10 «Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культурних особливостей співрозмовника», ПР11 «Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, встановлювати ефективність власних дій», ПР12 «Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо,

відповідно до запиту», ПР13 «Емпатійно взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культурні чи гендерно-вікові особливості», ПР15 «Демонструвати відповідальне ставлення до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку», ПР16 «Знати та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога», ПР17 «Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям», ПР18 «Розуміти важливість збереження здоров'я (власного й навколишніх) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії» [161].

Зауважимо, що в цьому переліку для просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології важливим є досягнення таких програмних результатів навчання: ПР1, ПР9, ПР10, ПР12, ПР13, ПР16 та ПР18.

Щоб оцінити сучасний стан і проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психологів до просвітницької діяльності, вважаємо за доцільне вивчити *освітньо-професійні програми* першого рівня вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності 053 «Психологія» галузі знань «05. Соціальні та поведінкові науки» окремих українських закладів вищої освіти. Зокрема нами проаналізовані освітньо-професійні програми Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [126], Української інженерно-педагогічної академія [127], Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського [128], Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника [129], Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди [130], Запорізького національного університету [131], Класичного приватного університету [132], Одеського національного університету імені І. І. Мечникова [133], Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка [134], Харківського університету імені В. Н. Каразіна [135] та Херсонського державного університету [136].

Контент-аналіз перелічених освітньо-професійних програм (ОПП) спеціальності 053 «Психологія» засвідчив, що поняття «просвітницька діяльність» фіксується щонайменше двічі, а щонайбільше – чотири рази.

Спільними для всіх ОПП є виокремлення спеціальної (фахової, предметної компетентності) СК 9 «Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту» та названих вище програмних результатів навчання, що відповідає вимогам «Стандарту вищої освіти за спеціальністю «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» [161], який проаналізований нами вище.

Проте наголосимо на тому, що змістове наповнення згаданих освітньо-професійних програм підготовки майбутніх бакалаврів психології суттєво варіюється. До того ж, систематизоване й цілеспрямоване формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності не ведеться, а формування спеціальної компетентності СК 9 та відповідних програмних результатів навчання в більшості ЗВО відбувається завдяки вивченню поодиноких обов'язкових і великої кількості навчальних дисциплін вільного вибору як студента, так і навчального закладу.

Найбільш перспективним варіантом ОПП спеціальності 053 «Психологія» можна вважати документ, розмішений на сайті Запорізького національного університету [131].

В документі (таблиця 1.1) передбачено близько 30 обов'язкових дисциплін, частина з яких має перспективне поле для розвитку просвітницької компетентності: «Загальна психологія», «Практикум із загальної психології», «Соціальна психологія», «Педагогічна психологія», «Диференційна психологія», «Психологія особистості», «Інженерна психологія та психологія праці», «Основи психологічного консультування», «Основи психологічної практики», «Основи психотерапії» та «Психологію здоров'я».

Дещо іншу ситуацію спостерігаємо в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (таблиця 1.2).

Як видно з таблиці, тільки їхня освітньо-професійна програма додатково містить загальну компетентність ЗК 8 «Уміння спілкуватися з нефаківцями, здійснювати психологічну просвіту серед населення», яка пов'язана з темою нашого дослідження [134].

Фрагмент освітньо-професійної програми підготовки майбутніх бакалаврів психології у Запорізькому національному університеті

Шифр навч. дисц.	Компоненти освітньої програми	Кількість кредитів	Форма підсумк. контролю
1.1. Цикл загальної підготовки			
ЗП 7	Основи інформаційних і комунікаційних технологій в психології	3	залік
ЗП 9	Філософія психології	3	залік
1.2. Цикл професійної підготовки спеціальності			
ППН 1	Загальна психологія	9	екзамен
ППН 3	Практикум із загальної психології	3	залік
ППН 4	Психофізіологія та основи генетики людини	5	екзамен
ППН 5	Нейропсихологія	4	екзамен
ППН 6	Патопсихологія	4	екзамен
ППН 7	Вікова психологія	5	екзамен
ППН 8	Соціальна психологія	5	екзамен
ППН 9	Експериментальна психологія	4	екзамен
ППН 10	Психодіагностика	4	екзамен
ППН 11	Методика проведення психологічної експертизи	4	екзамен
ППН 12	Гендерна психологія	4	екзамен
ППН 13	Педагогічна психологія	4	екзамен
ППН 15	Диференційна психологія	4	екзамен
ППН 16	Психологія особистості	4	екзамен
ППН 17	Інженерна психологія та психологія праці	4	екзамен
ППН 18	Основи психологічного консультування	4	екзамен
ППН 19	Основи психологічної практики	4	залік
1.3. Цикл професійної підготовки освітньої програми			
ППОП 1	Економічна психологія	4	екзамен
ППОП 2	Клінічна психологія	4	екзамен
ППОП 3	Політична психологія	4	екзамен
ППОП 4	Юридична психологія	5	екзамен
ППОП 5	Основи психотерапії	5	екзамен
ППОП 6	Загальна психокорекція	5	екзамен
ППОП 7	Психологія здоров'я	3	залік
ППОП 8	Зоопсихологія та порівняльна психологія	6	залік
ППОП 10	Методика викладання психології	4	залік

Фрагмент освітньо-професійної програми підготовки майбутніх психологів у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка

Код н/д	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, кваліфікаційна робота)	Кількість кредитів	Форма підсумк. контролю
Обов'язкові компоненти ОП			
1.1. Загальна підготовка			
ОК 8	Педагогіка	3	екзамен
1.2. Професійна підготовка			
ОК 24	Соціально-психологічний тренінг	4	екзамен
ОК 27	Курсова робота з практичної психології	3	залік
1.3. Практика			
ОК 28	Ознайомлювальна практика	3	залік
ОК 29	Психологічна профілактична практика		
ОК 30	Діагностико-корекційна практика	8	залік
Вибіркові компоненти ОП			
2.1. Загальна підготовка			
ВК 1.2	Психогігієна	3	залік
ВК 1.4	Історія науки і техніки	3	залік
2.2. Професійна підготовка			
ВК 2.1	Психологія волонтерської діяльності	3	залік
ВК 2.6	Психологічні основи соціальної роботи	3	залік
ВК 2.7	Психологія спорту	3	залік
ВК 2.8	Психологія мистецтва	3	залік
ВК 2.9	Психологія профорієнтаційної діяльності	3	залік
ВК 2.13	Юридична психологія	3	залік
ВК 2.14	Психологія іміджу	3	залік
ВК 2.18	Психологія малих груп	3	Залік
ВК 2.22	Основи дефектології	3	залік
ВК 2.24	Психологічний супровід дітей з розладами емоційної сфери	3	залік
ВК 2.25	Психологія особистості	3	залік
ВК 2.29	Гендерна психологія	3	залік
ВК 2.30	Психологія реклами	3	залік
ВК 2.34	Військова психологія	3	залік
ВК 2.37	Політична психологія	3	залік

Зауважимо, що окремі заклади освіти згадують просвітницьку діяльність в меті освітньо-професійної програми. Наприклад, мета ОПП Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського сформульована так: «підготовка конкурентоспроможних професіоналів у галузі психології, які володіють професійно значущими особистісними якостями і здатні здійснювати діагностичну, корекційно-психологічну, консультативну, дослідницьку, викладацьку, організаційно-управлінську, культурно-просвітницьку діяльність в психологічних службах, закладах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, державних, приватних та громадських організаціях» [128].

В ОПП Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в розділі «Орієнтація освітньої програми» зроблено акцент на забезпеченні розвитку професійних здібностей щодо самоорганізації, здатності до самонавчання, розвитку аналітичного мислення, здатності приймати обґрунтовані рішення, проводити оцінювання та забезпечувати якість виконаних робіт разом із вільним володінням технологіями психодіагностики, психокорекції, індивідуального психологічного консультування, психопрофілактики та просвітницької діяльності [129],

Освітньо-професійна програма, що розроблена та використовується в Українській інженерно-педагогічній академії, серед цілей навчання виділяє забезпечення фундаментальної підготовки висококваліфікованих фахівців, які володіють глибокими знаннями в галузі практичної психології особистості, професійно послуговуються науково-дослідними методами роботи, психодіагностичної, проєктно-інноваційної, практичної й консультативної, педагогічної та просвітницької діяльності [127].

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди в основному фокусі ОПП та спеціалізації серед ключових слів вказує «психологічну просвіту» [130].

Отже, проведений нами аналіз освітньо-професійних програм, відповідно до яких здійснюється підготовка майбутніх психологів у згаданих

ЗВО України, дав можливість з'ясувати, що всі ОПП мають однакову структуру, адже побудовані відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Кожна описана ОПП відображає: перелік і послідовність освітніх компонентів; вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за програмою; кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання освітньої програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), які повинен опанувати майбутній бакалавр психології. Проте змістове наповнення освітніх компонентів та кількість кредитів ЄКТС, спрямованих на підготовку майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, суттєво відрізняються.

Також виявлено, що попри індикації в кожній освітній програмі спеціальної компетентності СК 9 «Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту» і відповідних програмних результатів навчання, цілеспрямована й систематизована підготовка до такої діяльності не ведеться, а її зміст реалізується переважно у процесі вивчення навчальних дисциплін вільного вибору, обсяг яких не повинен перевищувати 25% від загального обсягу професійної підготовки. З цієї причини майбутні бакалаври психології в закладах вищої освіти України не набувають необхідного рівня спеціальної компетентності СК9 та відповідних програмних результатів навчання, що не дає їм змогу надалі ефективно здійснювати психологічну просвітницьку діяльність серед населення, які є нефахівцями в галузі психології.

Водночас, усі ОПП, за якими ведеться професійна підготовка здобувачів вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія», відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 11.07.2019 р., *проходять акредитацію* Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), яка полягає в

оцінюванні відповідності освітньо-професійної програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією ОПП десяти критеріям [159].

Вважаємо за доцільне проаналізувати освітньо-професійні програми закладів вищої школи ([126], [127], [128], [129], [130], [131], [132], [133], [134], [135] та [136]) на відповідність критеріям «2. Структура та зміст освітньої програми» і «4. Навчання і викладання за освітньою програмою» як таких, що є найбільш критичними для підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

На нашу думку, особливо важливими для психологічної просвіти є такі соціальні вміння (softskills): уміння комунікувати, лідерство, відповідальність, уміння працювати в критичних умовах, самостійність у професійних діях, уміння залагоджувати конфлікти, вміння працювати в команді, здатність управляти своїм часом, уміння самостійно приймати рішення, здатність критично й логічно мислити, креативність, співчуття і милосердя, готовність прийти на допомогу, а також критичне ставлення до сучасності. Наголосимо на тому, що у згаданих вище освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх бакалаврів психології, попри наявність у другому критерію пункту шість *«набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (softskills), що відповідають заявленим цілям»*, цей аспект висвітлено латентно. Однак припускаємо, що будь-яка дисципліна побічно забезпечує формування й розвиток хоча б одного такого вміння.

Також серйозним недоліком вивчених програм вважаємо недосконале й недостатнє виокремлення *форм і методів навчання та викладання, які сприяють досягненню заявлених у освітній програмі цілей і програмних результатів навчання, відповідають вимогам студентоцентрованого підходу та принципам академічної свободи*, що є першим пунктом четвертого критерію. Зокрема, у більшості освітньо-професійних програм зазначено сукупність форм та методів, які є універсальними для професійної підготовки бакалаврів за будь-якою спеціальністю. Проте вкрай рідко прописані форми й методи, які є специфічними для психологічної науки та психологічного

просвітництва. Так, тільки в ОПП, запропонованій Харківським університетом імені В. Н. Каразіна [134], фіксуємо ділові (рольові, корекційні, ситуаційні) ігри, активні методи соціально-психологічного навчання, майстер-класи, метод аналізу й діагностики ситуацій, метод моделювання, метод проєктування і тренінги.

Переконані і в тому, що ефективна підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності потребує спеціальних форм і методів навчання та викладання, пов'язаних із психологічною наукою.

Аналіз окреслених освітньо-професійних програм за другим, третім і четвертим пунктами четвертого критерію оцінювання їхньої якості [159] дав змогу констатувати таке:

– інформація щодо цілей, змісту та програмних результатів навчання, порядку і критеріїв оцінювання в межах окремих освітніх компонентів не завжди наявна на сайті ЗВО або ж вона недоступна (потребує логіна й пароля для завантаження);

– поєднання навчання й досліджень у процесі реалізації освітньої програми якщо і відбувається, то в неявний спосіб або може бути визначена тільки завдяки глибокому аналізу освітньої програми;

– оновлення змісту освіти за освітньо-професійною програмою на основі наукових досягнень і сучасних практик у відповідній галузі важко чи й неможливо простежити, або ж воно є ситуативним і епізодичним.

Отже, результати аналізу ОПП щодо їхньої відповідності окремим критеріям оцінювання якості при акредитації НАЗЯВО довели, що ці програми характеризуються деякими недоліками, а також містять окремі суперечності, які мають неабияке значення в контексті досліджуваної підготовки, наприклад:

– між винятковою важливістю для психологічної просвіти соціальних умінь (softs kills) майбутнього бакалавра психології та латентністю їхнього формування в освітньо-професійних програмах, незважаючи на наявність такого критерію у вимогах до їхньої акредитації;

– між використанням у більшості освітньо-професійних програм форм та методів навчання і викладання, які універсальні для професійної підготовки бакалаврів за будь-якою спеціальністю, та недостатнім застосуванням форм і методів навчання та викладання, що є специфічними саме для психології та психологічного просвітництва.

У контексті виявлення труднощів і проблемних питань у межах професійної підготовки майбутніх психологів, зацентруємо увагу на публікаціях О. Матвієнко та О. Затворнюк [107], Л. Руденко, Н. Бідюк [175] і В. Синишиної [196], де автори розкриваються певні проблемні аспекти досліджуваної підготовки та шляхи їхнього вирішення, які також актуальні і для підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Так, зазначені наукові розвідки акцентують увагу на необхідності вирішення таких непростих питань і недоліків професійної підготовки майбутніх психологів:

– зміст професійної підготовки фахівців із психології відмінний від змісту підготовки інших фахівців, тому форми й методи підготовки в галузі психології мають бути відповідні цьому змістові;

– в освітньому процесі форми і методи навчання та викладання повинні еволюціонувати від академічно-лекційних на етапі засвоєння теоретичних знань до більш активних – семінари, тренінги, воркшопи та інші, на етапі засвоєння практичних знань, умінь і навичок;

– основною формою підготовки майбутніх фахівців-психологів має бути ситуативне навчання, яке передбачає моделювання певних ситуацій та вирішення конкретних завдань, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю (ситуативний підхід);

– професійна підготовка повинна здійснюватися з орієнтацією на сферу майбутньої професійної діяльності психолога, тобто згідно з тим чи іншим напрямом підготовки потрібно формувати у студентів саме ті професійні вміння, вміння та навички, які необхідні для виконання завдань подальшої діяльності психолога;

– винятково важливим завдання професійної підготовки є оволодіння майбутнім психологом системою понять предметної сфери психології, що є базою для формування й розвитку його психологічного світогляду;

– процес професійної підготовки психолога має передбачати формування в студентів професійно важливих рис особистості, таких як цілеспрямованість, саморегуляція, професійна інтуїція, специфічна Я-концепція, альтруїстичні настанови тощо;

– практична підготовка майбутніх психологів повинна проходити на підприємстві, в установі, що стосуються сфери його подальшої професійної діяльності, під безпосереднім керівництвом психолога-практика, який є провідним фахівцем у цій галузі діяльності;

– особливу роль у професійній підготовці майбутніх психологів відіграють їхні внутрішні психологічні ресурси, тому кожен викладач ЗВО має ініціювати та стимулювати розвиток професійно значущих психологічних ресурсів;

– професійна підготовка психолога має передбачати обов'язкове теоретичне і практичне засвоєння студентами етичних норм їхньої професійної діяльності, адже професія психолога відкриває численні можливості для психологічного впливу на людей, які можуть бути використані і для негативного маніпулювання свідомістю.

Повністю погоджуємося з визначеними науковцями проблемними аспектами професійної підготовки майбутніх психологів, тому спробуємо врахувати їх при розробці та обґрунтуванні науково-методичних засад підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Отже, проведений аналіз нормативно-правових засад, освітньо-професійних програм бакалавра зі спеціальності 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», які реалізують ЗВО України, а також наукової теорії і практики професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології, засвідчив недостатній рівень підготовки майбутніх бакалаврів психології в закладах вищої освіти до просвітницької діяльності, наявність

низки проблем, які стосуються теоретичних і практичних аспектів досліджуваного виду професійної підготовки, а також особистості студента – майбутнього фахівця-психолога.

Констатуємо й потребу системного й цілеспрямованого вдосконалення змісту теоретичної та практичної підготовки майбутніх бакалаврів психології в аспекті формування їхньої готовності до просвітницької діяльності.

Оскільки аналіз освітньо-професійних програм різних ЗВО спеціальності 053 «Психологія» дозволив стверджувати, що підготовку до просвітницької діяльності майбутні бакалаври отримують лише у процесі вивчення поодиноких обов'язкових навчальних дисциплін і більшої частини вибіркових, надалі вважаємо за необхідне ввести у зміст окремих обов'язкових навчальних дисциплін додаткові модулі, що спрямовані на системну підготовку до означеної діяльності. Іхнє опанування дало б змогу майбутнім бакалаврам психології на належному рівні оволодіти науково-дослідними методами й технологіями психологічного просвітництва, а також здійснювати просвітницьку діяльність у галузі психології серед нефаківців.

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури, нормативно-правових актів, матеріалів досліджень сучасних українських і зарубіжних учених щодо сучасного стану та проблем підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності дозволяє зробити такі висновки:

1. У сучасній психолого-педагогічній науці нагромаджено значні теоретичні здобутки у професійній підготовці майбутніх психологів, але вони є різноплановими, різноаспектними й несистемними.

Починаючи з 2000-х років різні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх психологів стали предметом близько 300 кандидатських та докторських дисертаційних досліджень українських науковців. Зокрема,

дисертанти вивчали теоретичні й методичні засади формування в майбутніх психологів:

– *компетентностей*, наприклад, «базової професійної» (І. Хавіна [243]), «емоційної» (І. Войціх [35]), «риторичної» (Т. Конівіцька [84]), «діалогічної» (І. Михайлюк [104]), «педагогічної» (Н. Нагорна [115]), «соціальної» (Р. Скірко [200]);

– *умінь*, зокрема «прогностичних» (С. Наход [120]), «формування особистісної стратегії діяльності» (Д. Романовська [174]);

– *готовності до* «використання засобів естетотерапії» (В. Ратєєва [170]), «взаємодії з маргінальними соціальними групами» (Л. Степаненко [215]), «професійного самовдосконалення» (О. Затворнюк [68]), різних видів діяльності, зокрема: «консультативної» (Н. Байбекова [4]), «в умовах інклюзивного навчання» (І. Калиновська [72]), «в авіаційній галузі» (Т. Ковалькова [81]), «в початковій школі» (І. Мартинюк [104]), «у неформальній освіті» (О. Пономаренко [149]);

– *професійних та особистісних якостей*, як-от: «професійне мислення» (Т. Гура [51]), «професійна ідентичність» (І. Дружиніна [56]), «індивідуально-особистісні детермінанти суб'єктивного благополуччя» (А. Курова [94]), «креативне мислення» (Н. Макаренко [102]), «рефлексивність» (Л. Маскалева [106]), «самостворення» (І. Данилюк [169]), «професійне самовдосконалення» (Л. Смалиус [211]), «професійна свідомість» (А. Самойлова [186] та Н. Шевченко [258]), «конкурентоздатність» (Н. Сердюк [189]), «толерантність до невизначеності» (С. Хілько [245]), «довіра до себе» (С. Шевченко [259]) та «професійна самоідентичність» (Т. Ямчук [266]) тощо.

Проте питання формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності ще не було предметом наукової розвідки, що підтверджує актуальність нашого дисертаційного дослідження.

Також визначено, що проаналізовані дослідження українських і зарубіжних учених містять окремі перспективні ідеї, які створюють належний

теоретичний базис для подальшого формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

2. Термінологічний базис дослідження включає такі ключові дефініції: «психолог», «підготовка», «готовність», «компетенція», «компетентність», «просвітницька діяльність» і «інформація». Так, «психолог» – це фахівець із вищою психологічною освітою, який допомагає здоровим людям полегшити своє життя завдяки свідомому впливу на їхні особистісні цінності, думки та бачення, спрямованого на вирішення актуальних психологічних проблем. «Підготовка» є процесом, у якому формуються й розвиваються ті особистісні характеристики (знання, вміння, навички, досвід і особистісні якості, а також настанови) майбутніх бакалаврів психології, що необхідні їм для якісної реалізації просвітницької діяльності. «Готовність» відтворює оптимальний стан особистості, який досягається в навчанні й характеризується через сформованість сукупності інтелектуальних, мотиваційних та вольових особистісних якостей, адекватних реалізованій діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнень, потреб, мотивів, мобілізованості та здатності особистості виконувати вказану діяльність. Готовність інтегрує в себе загальну (довготривалу) та ситуативну (короткочасну) види готовності. До того ж, ситуативна готовність може бути адекватною або неадекватною. Аналізуючи взаємозв'язки понять «готовність» та «компетентність», ми розглядаємо їх як синоніми.

Поняття «просвітницька діяльність» розуміємо як процес цілеспрямованої інформаційної взаємодії між майбутнім бакалавром психології (просвітником) та психічно здоровими людьми (об'єкт просвітництва – окрема особистість або аудиторія), спрямований на інформування об'єкта просвітництва з важливих для нього (них) питань, поширення нових знань (ідей), які б забезпечили його особистісний розвиток, душевний спокій, полегшення життєдіяльності у складних умовах сучасного соціуму та вирішення актуальних психологічних проблем.

Визначено, що загалом просвітницька діяльність виконує такі функції: агітаційну, пропагандувальну, ідеологічну, інформаційну, освітню, комунікативну, консультативну, пояснювальну, виховну, діяльнісно-креативну й рекреаційну. Однак для просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології важливішими є інформаційна, освітня, комунікативна, консультативна, пояснювальна, виховна, діяльнісно-креативна та рекреаційна.

Поняття «інформація» тлумачимо як продукт інтелектуальної праці майбутнього бакалавра психології, представлений у формі, зручній для її сприйняття об'єктом просвітництва, і який відповідає вимогам достовірності, адекватності, доступності, релевантності, достатності, своєчасності та мінімальності.

3. Результати вивчення нормативно-правових засад професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології показали, що нормативна база сучасної системи вищої освіти України представлена відповідними нормативно-правовими актами й регламентована «Стандартом вищої освіти за спеціальністю «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти», затвердженим і введеним у дію наказом Міністерства освіти і науки України № 565 від 24.04.2019 р.

Аналіз цього Стандарту виявив, що найбільш близькою до теми нашого дослідження є спеціальна компетентність СК9 – «Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту». Водночас, ця компетентність відповідає двом дескрипторам НРК – Ум1 та К1, які певним чином співвідносяться з просвітницькою діяльністю майбутнього бакалавра освіти, хоча й не розкривають усіх її особливостей. Також визначено, що важливим для просвітницької діяльності майбутнього бакалавра освіти є досягнення таких програмних результатів навчання: ПР1, ПР9, ПР10, ПР12, ПР13, ПР16 та ПР18.

З'ясовано, що змістове наповнення освітніх компонентів і кількість кредитів ЄКТС, спрямованих на підготовку майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в проаналізованих освітніх програмах суттєво

відрізняються. Виявлено, що попри індикації в кожній освітній програмі спеціальної компетентності СК9 та відповідних програмних результатів навчання, систематизована і цілеспрямована підготовка до такої діяльності не ведеться, а її зміст реалізується переважно у процесі вивчення навчальних дисциплін вільного вибору, обсяг яких не повинен перевищувати 25% від загального обсягу професійної підготовки. Їхній аналіз щодо відповідності окремим критеріям оцінювання якості в процесі акредитації освітньо-професійних програм НАЗЯВО також дозволяє стверджувати, що програми, які пропонують українські ЗВО, володіють низкою недоліків.

При опрацюванні наукових робіт виділені такі проблемні питання, які потребують вирішення в контексті нашого дослідження: форми й методи професійної підготовки в галузі психології повинні відповідати змістові цієї підготовки; основною формою підготовки майбутніх фахівців-психологів має бути ситуативне навчання; професійну підготовку майбутніх психологів потрібно орієнтувати на сферу їхньої подальшої професійної діяльності; майбутні психологи повинні засвоїти систему понять предметної сфери психології, що є базою для формування й розвитку їхнього психологічного світогляду; процес професійної підготовки психолога має передбачати формування в студентів професійно важливих рис особистості; практична підготовка майбутніх психологів повинна проходити на підприємстві, в установі, що стосуються сфери їхньої подальшої професійної діяльності; професійна підготовка психолога має передбачати обов'язкове теоретичне і практичне засвоєння студентами етичних норм професійної діяльності психолога.

Усе це підтверджує актуальність і перспективність дисертаційного дослідження та дозволяє перейти до наступного етапу роботи – розробка та обґрунтування науково-методичних засад підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Основні положення першого розділу викладено в таких публікаціях автора: [183; 180; 221; 181].

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Структура, зміст, критерії, показники та рівні готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності

Оцінка ефективності процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності потребує детермінування відповідних критеріїв, показників і рівнів їхньої готовності до такої діяльності.

Виконання цього завдання, зі свого боку, вимагає визначення сутності, структури та змісту педагогічного конструкту «готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності», що неможливо без уточнення особливостей просвітницької діяльності сучасного психолога, а саме її мети, завдань, змісту і форм реалізації.

Психологічне просвітництво нині є одним із найважливіших напрямів роботи бакалавра психології незалежно від галузі та сфери його професійної діяльності. Така ситуація зумовлена тим, що в радянські часи розповсюдження психологічних знань і інформування щодо потенційних можливостей психологічної допомоги серед масових верств населення штучно стримувалися владою, натомість різноманітні психологічні прийоми широко використовувалися для пропаганди та маніпуляції суспільною думкою.

Основним змістом психологічного просвітництва є психологічні знання, продуковані психологічною наукою, які потенційно володіють практичною здатністю допомогти суб'єкту просвітництва: виробити адекватну систему поглядів на життя; трансформувати систему його ціннісних орієнтацій та морально-етичних настанов відповідно до суспільних традицій і норм поведінки; відновити й зберегти особисте психологічне здоров'я, а також сформувати толерантне ставлення до інших.

Науковці О. Кудерміна та В. Корольчук *метою просвітницької діяльності психолога* вважають популяризацію серед населення гуманістичних засад збереження психічного здоров'я та психологічного благополуччя [91, с. 64–65]. Не менш важливим, на думку Т. Дуткевич і О. Савицької, є ознайомлення людей-нефахівців зі специфікою професійної діяльності практичного психолога, її методами й можливостями для створення в них адекватного уявлення про великий потенціал психологічних знань та реальність психологічної допомоги [57, с. 152–156.]. Таке визначення мети просвітницької діяльності психолога максимально наближене до нашого баченням.

На основі аналізу праць сучасних теоретиків і практиків просвітницької діяльності [25; 57; 74; 91; 96; 172; 234] окреслюємо **основні завдання психологічної просвітницької роботи** на різних рівнях представлення:

1) *на рівні суспільства (серед широких верств населення):*

– підвищення рівня психологічної компетентності різних верств населення, а також формування психологічної культури суспільства загалом;

– формування в громадян розуміння цілей, завдань і перспектив психологічної науки, функцій психологічної служби, а також усвідомлення можливості вирішення за допомогою психолога певних психологічних проблем та досягнення психологічного благополуччя;

– популяризація серед населення психологічних знань із формування здатності самостійно розв'язувати певні психологічні проблеми чи конфлікти, які потенційно виникають у повсякденному житті особистості та її професійної діяльності;

2) *на рівні колективу, організації, закладу:*

– системне інформування членів колективу, організації, закладу щодо новітніх досягнень сучасної психологічної науки, наявних практичних психологічних технологій та їхнього потенціалу для особистісного і професійного розвитку тощо;

– формування в членів колективу, організації, закладу розуміння того факту, що ефективна міжособистісна взаємодія, а також конструктивне спілкування неможливе без ідентифікації і врахування найважливіших психологічних чинників, які нівелюють або підсилюють ці процеси;

3) *на рівні окремої особистості:*

– подолання стереотипів і викривленої думки щодо ролі психології та впливу психологічної служби організації на особистість;

– підвищення рівня психологічної компетентності для забезпечення здатності до самостійного вирішення психологічних проблем, труднощів і конфліктів, які виникають в особистому житті, суспільній та професійній діяльності;

– формування в особистості позитивного й адекватного уявлення про себе, а також впевненості в собі та власних силах і потенціях;

– допомога у вирішенні внутрішньо-особистісних конфліктів;

– усунення наслідків психологічних травм, нанесених особистості в побуті та професійній діяльності;

– покращення суб'єктивного самопочуття особистості й збереження її психічного здоров'я;

– спонукання особистості до самопізнання, саморозвитку та активізації власного творчого потенціалу.

Зауважимо, що залежно від галузі професійної діяльності психолога, мети й завдань *форми просвітницької діяльності* конкретизуються для кожного названого рівня.

Так, *на рівні суспільства (серед широких верств населення)* психологічна просвіта може бути реалізована у формі: публікації статей у періодичних виданнях національного та регіонального рівнів, методичних листів і рекомендацій; виступів і інтерв'ю на радіо й телебаченні; проведення громадських лекцій засобами Інтернету тощо.

На рівні колективу, організації, закладу такими формами є : лекції, тренінги, «круглі столи», диспути, рольові ігри, постійно діючі семінари-

практикуми, батьківські й педагогічні форуми, виступи на нарадах і батьківських зборах, психолого-педагогічні консилиуми, методичні рекомендації для працівників (студентів і викладачів), випуск газет, оформлення стендів, організація виставок тощо.

На рівні окремої особистості застосовуються такі індивідуальні форми психологічної просвіти, як: бесіди, рекомендування психологічної літератури, психологічних сайтів, аудіо- та відеоресурсів із психології тощо.

Водночас, як зазначає І. Феднова, надзвичайно важливим є урахування особливостей аудиторії, яка є об'єктом просвітництва. За твердженням ученої, найбільш ефективними для просвітницької діяльності є інтерактивні форми взаємодії, адже саме вони підвищують рівень уваги аудиторії та забезпечують її глибше занурення в питання, що вивчається [234, с. 31–33]. Цей факт буде обов'язково врахований нами в процесі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Отже, просвітницька діяльність психолога – це процес, спрямований на формування в об'єкта просвітництва довіри до досягнень психологічної науки, роботи психологічної служби й реальності психологічної допомоги; популяризації серед населення психологічних знань, які можуть їм допомогти самостійно вирішувати різного виду психологічні проблеми; спонукання особистості до самопізнання, саморозвитку та активізації власного творчого потенціалу.

До того ж, психологічна просвіта в будь-якій галузі передбачає врахування таких важливих моментів, як-от:

– потреба в усвідомленні об'єктом просвітництва важливості застосування досягнень психологічної науки в професійній діяльності, щоденних клопотах і побуті;

– відбір тих психологічних знань, які не тільки відповідають актуальним потребам і запитам об'єкта просвітництва, а й спонукають його до подальшого особистісного та професійного розвитку для досягнення психологічного благополуччя;

– вибір форм, що відповідають пізнавальним можливостям об'єкта просвітництва і які одночасно підвищують рівень сприймання ним психологічної інформації, викликають в нього інтерес до ознайомлення з досягненнями психологічної науки, а також формують потребу активно застосовувати психологічні знання на практиці.

Першорядним для уточнення особливостей просвітницької діяльності сучасного психолога є *Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти»*, затверджений Наказом Міністерства економіки України від 24.11.2020 під № 2425 [160]. Він регламентує професійну діяльність практичного психолога закладу освіти, а також визначає *головну мету діяльності* практичного психолога: психологічне забезпечення освітнього процесу відповідно до цілей і завдань освітньої діяльності та визначення результатів навчання, сприяння створенню психолого-педагогічних умов для ефективної роботи педагогічних працівників закладу освіти, сприяння всебічному особистісному розвитку здобувачів освіти, реалізація їхніх можливостей та захист психологічного здоров'я під час навчання [160].

До переліку *загальних компетентностей*, якими має володіти практичний психолог закладу освіти, віднесено: громадянську, соціальну, цифрову, особисту, навчальну, лідерську, підприємницьку, культурну обізнаність і самовираження, мовну й етичну компетентності [160]. Також деталізовано список із *семи трудових функцій та професійних компетентностей*, які їм відповідають: А. «Здійснення психологічної профілактики», Б. «Здійснення психологічної просвіти щодо психологічного благополуччя та психічного здоров'я», В. «Здійснення психологічної діагностики», Г. «Надання психологічної допомоги за запитом та/або відповідно до виявленої потреби в такій допомозі», І. «Здійснення власного професійного розвитку та самоосвіта», Д. «Співпраця з педагогічними (науково-педагогічними) працівниками щодо організації ефективної освітньої діяльності і співучасть у створенні, підтримці та розвитку психологічно безпечного освітнього середовища в закладі освіти» та Е. «Здійснення

організаційно-методичної діяльності під час виконання трудових функцій» [160].

У контексті нашого дослідження найбільш важливою є *трудова функція Б. «Здійснення психологічної просвіти щодо психологічного благополуччя та психічного здоров'я»*, яка розкривається чотирма професійними компетентностями, а саме: Б1. «Здатність визначати актуальні напрями й завдання психологічної просвіти з урахуванням моніторингу та аналізу соціально-психологічної ситуації в закладі освіти відповідно до визначених завдань, потреб, особливостей розвитку і вікових особливостей цільової аудиторії», Б2. «Здатність планувати, організовувати та визначати ключові показники ефективності психологічної просвіти відповідно до передбачених завдань, потреб, особливостей розвитку і вікових особливостей цільової аудиторії», Б3. «Здатність обирати та практично застосовувати інструменти (методи, методики, процедури), види, форми і змістове наповнення психологічної просвіти відповідно до визначених напрямів та завдань, потреб, особливостей розвитку і вікових особливостей цільової аудиторії» та Б4. «Здатність оцінити ефективність психологічної просвіти відповідно до визначених завдань» [160].

Наголосимо на тому, що Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти» є чинним до 2025 року, отже, ми можемо керуватися ним при виділенні структури, критеріїв і показників готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності.

Ще одним нормативним документом, що регулює професійну діяльність психолога, є «*Етичний кодекс психолога*», прийнятий на I Установчому з'їзді громадської організації «Товариство психологів України» 20 грудня 1990 року в м. Києві [141]. Водночас нею заснована «*Комісія з етики*», яка здійснює контроль за дотриманням «Етичного кодексу психолога» та проводить роботу з формування у психологів-практиків сприйняття Кодексу як важливого акту чинного законодавства, який регламентує межі їхньої відповідальності перед громадськістю [173].

Для нашого дослідження вагомим є шостий розділ «Етичного кодексу психолога»п – «Кваліфікована пропаганда психології», який регламентує *просвітницьку діяльність психолога* 141, с. 337]:

6.1. Психологи інформують науковців, учителів, лікарів, широку громадськість про свою галузь діяльності на основі об'єктивних, точних даних таким чином, щоб не дискредитувати професію психолога і психологію як науково-практичний комплекс.

6.2. Психолог не виступає з публічними заявами для реклами або самореклами. Вміщуючи в медіа оголошення про надання психологічних послуг населенню, повідомляє лише своє ім'я, адресу, номер телефону, професійну кваліфікацію, науковий ступінь, галузь психології, години прийому. У рекламному проспекті не вказуються суми гонорару, не даються гарантії, не перелічуються здобутки й успішні випадки лікування, консультування, експертизи. Оголошення повинні містити інформацію про мету курсів, а не обіцянки стосовно досягнення специфічних результатів. Психолог повинен брати професійну участь у навчальних програмах для населення лише за умови, якщо вони виключають сумнівні методи й неефективні процедури.

6.3. Поради психолога в медіа мають подаватися в узагальненій формі, без посилань на конкретні факти й ситуації, щоб не допустити розголошення конфіденційної інформації. Усні виступи, друковані, аудіовізуальні матеріали та інші публікації, в яких з ілюстративною метою наводяться клінічні випадки, повинні виключати ідентифікацію особи, групи чи організації. Методики публікуються тільки у формі, яка дає змогу зберегти їхню валідність і надійність [141, с. 337].

Отже, розглянутий вище «Етичний кодекс психолога» хоч і є продуктом громадської організації, а не державних органів, проте інтегрує основні етичні норми і правила поведінки, що регулюють професійну діяльність психологів України. Саме тому є значеннєвим і цінним орієнтиром для психологів, незалежно від їхньої спеціалізації або сфери інтересів, спонукаючи їх до

здійснення професійної діяльності на засадах гуманності й високоморальності. У процесі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності вважаємо за необхідне враховувати стрижневі положення цього Кодексу, а особливо шостий розділ – «Кваліфікована пропаганда психології».

Одним із перспективних напрямів професійної діяльності сучасного психолога є здійснення психологічного просвітництва через *використання онлайн-ресурсів та сервісів глобальної мережі Інтернет*, що дає змогу фахівцю не тільки охопити суттєво більшу аудиторію, а й зробити це легко і швидко.

Так, Т. Пономаренко виокремлює три основні напрями роботи психолога в Інтернет-просторі: просвітництво, просування (реклама) власних продуктів і послуг та індивідуальне консультування. До того ж, на думку дослідниці, просвітництво займає близько 80% усієї професійної діяльності фахівця-психолога [150].

Це підтверджують і праці українських та зарубіжних науковців, які вказують на те, що психологічна просвіта в медіа-просторі Інтернету в цей час здійснюється за допомогою *соціальних мереж* («Фейсбук», «Інстаграм», «Твітер», «Ютуб» та ін.) у формі коротких пізнавальних відео, цікавих дописів, корисних сторіс, прямих трансляцій, «лайфхаків» тощо, тобто як контент розважального характеру [19; 212; 223; 286]. Крім цього, за допомогою *месенджерів* «Скайп», «Вайбер», «Телеграм», «Ватсап» та email-розсилки сучасні психологи можуть дуже швидко поінформувати об'єкт просвітництва про перспективні вебінари чи онлайн-конференції, які також проводять через Інтернет [118; 276; 292].

Переконані, що використання онлайн-ресурсів і сервісів глобальної мережі Інтернет допоможе значно швидше і якісніше вирішувати такі важливі завдання просвітницької діяльності психолога:

- 1) формування в масових верств населення правдивих уявлень щодо професійної діяльності психолога і психологічних послуг, які він може надати, адже велика кількість громадян дуже часто побоюється користуватися

послугами фахівців психологічного профілю навіть у разі нагальної потреби через викривлені уявлення, водночас не розрізняючи психолога, психотерапевта та психіатра;

2) популяризація серед населення нових досягнень психологічної науки через поширення інформації про практичні доробки, а також корисні й цікаві відкриття психологів України і світу;

3) широка пропаганда серед населення здорового способу життя, стабільного психологічного здоров'я та психологічного благополуччя;

4) швидке інформування масових верств населення про алгоритми психологічної дії в екстрених ситуаціях та реабілітації після них;

5) анонсування широким верствам населення онлайн-ових або офлайн-ових психологічних заходів, які відбуваються в Україні, регіоні чи в певному місті (селищі).

Проте просвітницька діяльність в Інтернет-просторі вимагає від фахівця-психолога високого рівня цифрової та інформаційної компетентностей, які повинні бути сформовані ще під час професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології. У зв'язку з цим виникає потреба у вдосконаленні змісту тих дисциплін, які забезпечують формування вказаних компетентностей.

У підрозділі 1.2 дисертації подане робоче визначення поняття «готовність», згідно з яким *готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності* можна розуміти як оптимальний стан майбутнього бакалавра психології, що досягається в навчанні і характеризується через сформованість цілого спектра інтелектуальних, мотиваційних та вольових особистісних якостей, необхідних для здійснення просвітницької діяльності, певних знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, мобілізованості тощо.

Водночас ми розуміємо, що в цій картині має домінувати когнітивний компонент – володіння фундаментальними знаннями з психології, критичне мислення, здатність аналізувати наукові концепції, і лише за його наявності має значення усвідомлення соціальної цінності просвітницької діяльності,

прагнення сприяти психологічній грамотності населення, етична відповідальність, здатність адаптувати інформацію для різних категорій аудиторії, застосовувати різні стилі подачі матеріалу, вміння вести діалог і враховувати зворотний зв'язок, зокрема завдяки навичкам роботи з онлайн-платформами, соціальними мережами, мультимедійними ресурсами.

Як бачимо, готовність до просвітницької діяльності є динамічним феноменом, що формується у процесі професійної підготовки, інтегруючи як академічне навчання, так і практичну діяльність, та може стати ключовим чинником успішної професійної самореалізації психолога в сучасному інформаційному суспільстві.

Проте для визначення рівня сформованості в майбутніх бакалаврів психології досліджуваної готовності недостатньо лише з'ясувати її сутність. Існує потреба в ідентифікації й конкретизації сукупності інтелектуальних, мотиваційних і вольових особистісних характеристик, важливих для здійснення саме просвітницької діяльності, тобто ми маємо окреслити структуру готовності.

Для виконання цього завдання вважаємо за доцільне насамперед *проаналізувати дисертаційні дослідження*, спрямовані на формування готовності майбутніх психологів до певної діяльності: О. Затворнюк [68], І. Калиновської [72]), Т. Ковалькової [81]), О. Пономаренко [149], В. Ратєєвої [170] та Л. Степаненко [215].

Так, О. Затворнюк «готовність майбутніх психологів до професійного самовдосконалення» розглядає як інтегроване професійно-особистісне утворення, до структури якої входять: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, процесуально-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти [68]. І. Калиновська «готовність майбутніх психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти» тлумачить як комплекс сформованих базових компетентностей, одночасно виокремлюючи мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний і операційно-діяльнісний структурні компоненти [72]. Т. Ковалькова під

«готовністю майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки» розуміє наявність у студентів мотивів вибору професії психолога, їхню професійну спрямованість (позитивне ставлення до професії, установка на професійну діяльність), професійно значущих якостей особистості, широкого обсягу спеціальних знань, умінь і навичок, а також сформованих емоційних та волевих властивостей особистості [81]. О. Пономаренко вважає, що «готовність майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти» доцільно вивчати через педагогічний, підприємницький, технологічний, лідерський та емоційний інтелект [149]. В. Ратєєва як складові «готовності майбутніх психологів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності» виокремила мотиваційно-орієнтаційний, пізнавально-операційний, емоційно-волевий і оцінювальний компоненти [170]. Л. Степаненко до структури «готовності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами» відносить мотиваційний, когнітивно-навчальний, процесуальний, комунікативний та соціально-професійний компоненти, які мають взаємозалежний і взаємопов'язаний характер [215].

Цікавими для нашої роботи є і інші публікації учених, предметом дослідження яких стали структура та зміст готовності майбутнього фахівця.

Наприклад, Г. Остапенко, О. Циганок та С. Жестков до структурних елементів «готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язберезувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи» відносять мотиваційний, когнітивний, процесуальний та самооцінний [137, с. 83]. В. Старостою у процесі аналізу наукових джерел і реальної практики підготовки майбутніх учителів виокремлені такі складові їхньої готовності до педагогічної діяльності, які визначає більшість авторів: *мотиваційний* (мотиви, ставлення до педагогічної діяльності та ін.); *когнітивний* (цей компонент передбачає сформованість теоретико-методологічних, професійно-практичних знань; деякі науковці розглядають його як змістовий, теоретичний, професійно-когнітивний та ін.);

процесуальний (наявність умінь і навичок професійної діяльності; аналогічний до компонентів готовності, які в низці досліджень трактуються як практичний, виконавчий, конструктивний, технологічний тощо); *рефлексивний* (адекватна самооцінка власних можливостей, аналіз і самоаналіз освітньої діяльності, аналітичне мислення та ін.) [214]. М. Єпіхіна компонентами «готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі» вважає: *мотиваційно-ціннісний* (мотиви, потреби до партнерської взаємодії, загальнолюдські та освітні цінності), *когнітивний* (знання про партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, його сутність, структуру, критерії й рівні сформованості, технології взаємодії) і *практиологічний* (комунікативні та організаторські вміння, що реалізуються в процесі партнерської взаємодії; уміння впроваджувати ефективні стратегії, технології, форми й засоби партнерської взаємодії; уміння здійснювати рефлексивний аналіз своєї діяльності та партнерів) [61]. На думку Т. Гармаш, «готовність майбутнього фахівця з логістики до професійної діяльності» – це складна динамічна структура, яка поділяється на психологічну, науково-теоретичну і практичну та включає в себе такі складові: *мотиваційну* (мотиви, потреби, емоції, прагнення, інтереси, цінності, ідеали тощо); *когнітивну* (система знань, умінь і навичок); *операційну* (володіння способами й прийомами, культурою професійної діяльності) [39].

Як бачимо, науковці, досліджуючи проблему формування готовності майбутніх фахівців до певного виду діяльності, у її структурі виокремлюють від трьох до п'яти компонентів. Спільними для різних формулювань готовності є мотиваційний, пізнавальний та операційний компоненти. Проте, відповідно до особливостей майбутньої діяльності й категорії майбутніх фахівців, у структуру аналізованої готовності учені вводять додаткові або специфічні елементи, які детерміновані напрямом дослідження.

Узагальнивши напрацювання науковців, урахувавши особливості просвітницької діяльності бакалавра психології, а також вимоги професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» [160, с. 12–15] та «Етичного

кодексу психолога» [141, с. 337], нами визначені такі **компоненти готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності: інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий і самопрезентаційний** (рис. 2.1).

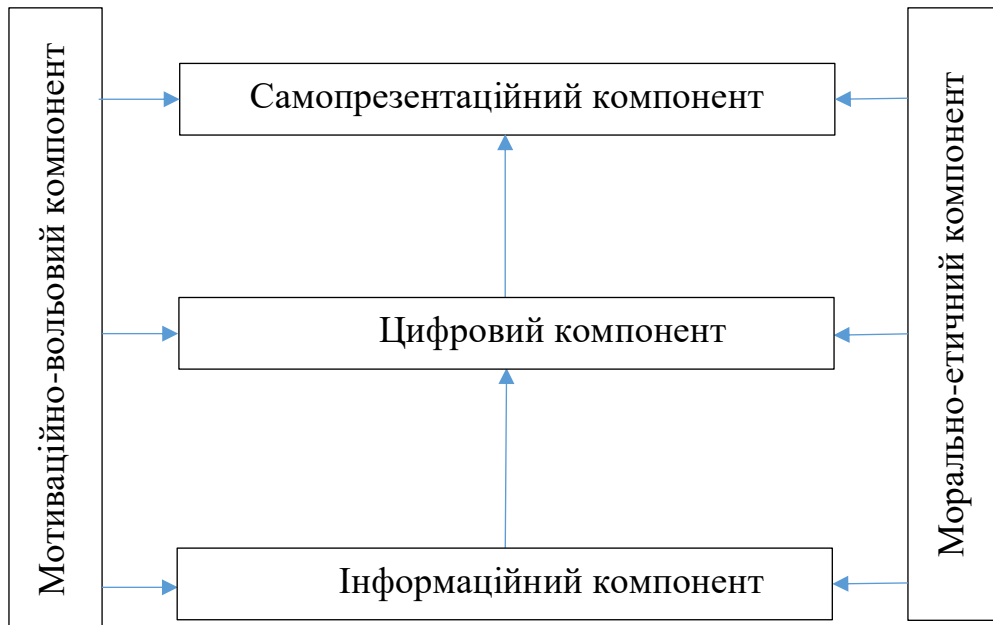

Рис. 2.1. Структура готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності

Так, *інформаційний компонент* відтворює здатність майбутнього бакалавра психології ефективно опрацьовувати психологічну інформацію (шукати, вибирати, аналізувати й оцінювати, систематизувати) та представляти її у зручній та доступній для об'єкта просвітництва формі, *цифровий* – дієво використовувати інформаційно-комп'ютерні технології, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти та вебресурси мережі Інтернет для обробки й подання інформації об'єкту просвітництва; *морально-етичний компонент* полягає в здатності здійснювати просвітницьку діяльність на основі морально-етичних норм і цінностей українського суспільства; *мотиваційно-вольовий компонент* – це сукупність інтересів, прагнень, мотивів та вольових якостей, які забезпечують зацікавленість та прагнення майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності;

самопрезентаційний компонент визначається через здатність майбутнього бакалавра психології до самопрезентації та презентації результатів роботи великої кількості вчених і практиків, які накопичила психологічна наука.

Наступним кроком у нашому дослідженні є **визначення критеріїв і показників** готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, що потребує уточнення сутності понять «критерій» та «показник». Розгляд довідкових і психолого-педагогічних джерел дає змогу стверджувати про варіативність їхнього тлумачення. Так, у довідковій літературі термін «критерій» (гр. *kriterion* – засіб судження, мірило, ознака для думки) визначається як:

– «ознака, за якою відбувається оцінка, визначення чи класифікація чого-небудь; узагальнений набір кількісних і якісних характеристик, які використовують для винесення судження щодо якості виконання завдання» (Новий тлумачний словник української мови) [122];

– «ознака, на підставі якої дається оцінка якого-небудь явища, дії» (Професійна освіта: словник) [166, с. 163];

– «сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу й результату навчальної діяльності, що відповідає поставленій меті» (Енциклопедія освіти) [58, с. 434].

Отже, під поняттям «критерій» розуміємо наперед визначену ознаку (міру) готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності, на підставі якої відбувається оцінювання результативності процесу відповідної підготовки.

Підтвердження цьому знаходимо у працях О. Діденка, який вважає, що «критерій є ознакою, за якою класифікуються, контролюються (та одержують оцінки) психічні явища, дії або діяльність, зокрема при їх формалізації» [53, с. 220] та Р. Перкатога, який розглядає «критерій» як «певне мірило, зразок, відмінну ознаку, яка характеризує предмет, об'єкт і дозволяє дати йому певну оцінку» [146].

До того ж, як наголошують І. Порхун та О. Діденко, за допомогою критеріїв можна встановити ступінь відповідності досліджуваної готовності зразку (ідеалу), до якого прагнемо, або наперед визначеним нормам [152]. Це

тлумачення акцентує увагу на тому, що сукупність усіх визначених критеріїв відтворює ідеальний зразок готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності.

Цікавою є думка С. Вітер, яка переконана в тому, що в ролі критеріїв оцінювання можуть бути змістовні елементи структури досліджуваної компетентності [33]. Така наукова позиція дозволяє нам використати як критерії оцінювання виділені нами вище структурні компоненти готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Сукупність «критеріїв» як наперед визначених ознак (мір) готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності слугує не тільки підставою для оцінювання результативності досліджуваного процесу, а і є ідеальним прикладом, що відтворює найвищий рівень сформованості аналізованої готовності і може відповідати її структурі.

Поняття «критерій» пов'язане з **поняттям «показник»**, який у психолого-педагогічній літературі переважно розуміють як конкретний прояв ознак готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності і є складовою певного критерію. Водночас, кожен такий прояв як характеристика певного критерію може бути описаний декількома показниками, а іноді і великою їхньою кількістю.

Показники можуть бути як *якісними*, що показують наявність чи відсутність властивостей певного критерію, так і *кількісними*, що вказують ступінь прояву його виразних ознак [33]. Це дозволяє нам у ході діагностики отримати кількісні показники сформованості досліджуваної готовності, що уможливило їх подальшу статистичну обробку.

Найважливішою ознакою будь-якого «показника» після конкретності є *діагностичність* [146], яка забезпечує можливість виявлення, фіксації та обліку показників, чим сприяє оцінюванню рівня відповідного критерію досліджуваної готовності.

На основі вказаних положень поняття «критерії» розглядаємо як сукупність сутнісних ознак, які дозволяють оцінити стан і рівень готовності

майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, водночас кожен критерій інтегрує низку конкретних якісних та кількісних показників, які характеризуються діагностичністю.

Наголосимо на тому, що в сучасній психолого-педагогічній науці вироблені *загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв та їхніх показників* [89; 224], які в межах нашого дослідження зводяться до таких:

– за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності;

– критерії мають розкриватися через ряд показників, за якими можна не тільки оцінити стан готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, а й визначити її рівень відповідно до більшої чи меншої міри вираження сукупності показників певного критерію;

– критерії повинні відображати динаміку зміни досліджуваної готовності в часі.

Ураховуючи результати аналізу наукових досліджень, вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв і власні уявлення про змістовні характеристики та специфічні особливості просвітницької діяльності майбутніх бакалаврів психології, а також позицію С. Вітер [33], вважаємо за доцільне в ролі **критеріїв оцінювання досліджуваної готовності** застосовувати визначені нами вище структурні компоненти готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, а саме: *інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий та сампрезентаційний*.

Зупинимось на характеристиці показників кожного з виділених критеріїв готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності:

– *інформаційний*: знання та вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел; знання та вміння аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати й синтезувати психологічну інформацію з наявним досвідом;

знання та вміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва; знання та вміння представляти психологічну інформацію у зрозумілому вигляді;

– *цифровий*: знання та вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти і вебресурси; медіаграмотність та дотримання рекомендацій кібербезпеки;

– *морально-етичний*: усвідомлення й дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології»; уміння користуватися ними в різних професійних ситуаціях; гнучкість і тактовність у поведінці та спілкуванні; розуміння й дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо);

– *мотиваційно-вольовий*: інтерес майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти; сукупність вольових якостей (цілеспрямованість, самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність та самокритичність);

– *самопрезентаційний*: розуміння концепції самопрезентації, її ролі й місця в просвітницькій діяльності психолога; усвідомлення необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності; знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; вміння виступати перед аудиторією; вміння планувати і прогнозувати процес самопрезентації; вміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж); уміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики й контролю.

Виділені критерії та відповідні їм показники є базою для визначення **рівнів готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.**

Відмітимо, що саме встановлення рівнів дає змогу трансформувати якісні показники в кількісні, що уможливорює отримання числових величин,

придатних для статистичної обробки. Подальша їхня статистична обробка й узагальнення сприяють об'єктивному оцінюванню ступеня сформованості досліджуваної готовності за кожним критерієм окремо, а також загальної готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях поняття «рівень» найчастіше асоціюється зі ступенем сформованості відповідної комплексної характеристики особистості майбутнього фахівця.

Так, В. Ягупов та В. Кива поняття «рівень» пов'язують з певною шкалою оцінювання ступеня якості або здатності суб'єкта, що встановлюється сукупністю критеріїв і показників, які дають змогу комплексно оцінювати досліджуване педагогічне явище в умовах невизначеності. Водночас, під рівнем розвиненості аналізованого феномену дослідники розуміють стан результатів, досягнутих суб'єктом у процесі підготовки до певної діяльності [264, с. 256]. С. Вітер тлумачить термін «рівень» як уявлення, які відтворюють поточні можливості студента в певній діяльності [33], а Р. Горбатюк та У. Дутка – як співвідношення «нижчих» і «вищих» ступенів розвитку в структурі будь-якого об'єкта чи процесу [44, с. 183]. Науковець В. Різник вважає, що кожен рівень є одночасно і наступним етапом розвитку якоїсь властивості, стану чи процесу, адже пов'язаний із сформованістю у фахівця тих особистісних рис та професійних якостей, наявність яких є суттєвою для успішної реалізації його подальшої діяльності [171].

Отже, поняття «рівень» відображає стан досягнутих майбутнім бакалавром психології результатів під час підготовки до просвітницької діяльності на шкалі, яка починається від нуля (найнижчого рівня), тобто повна відсутність показників будь-якого критерію готовності до просвітницької діяльності або несформованість ні одного з них, і завершується ідеалом формування такої готовності, яка вирізняється повною наявністю або сформованістю всіх показників за всіма критеріями (найвищим рівнем). До того ж, на вказаній шкалі готовності майбутнього бакалавра психології до

просвітницької діяльності можуть бути виокремлені декілька рівнів сформованості досліджуваної готовності від найнижчого й до найвищого.

Результати аналізу наукових джерел і, зокрема, дисертацій, спрямованих на формування готовності майбутніх психологів до певної діяльності (О. Затворнюк [68], І. Калиновської [72], Т. Ковалькової [81], О. Пономаренко [149], В. Ратєєвої [170], Л. Степаненко [215]) свідчать, що учені виокремлюють різну кількість рівнів її сформованості, які з'ясовуються шляхом визначення ступеня прояву відповідних особистісних характеристик майбутнього фахівця-психолога. Проте загальноприйнятої парадигми щодо рівнів сформованості готовності не існує, тому науковці на власний розсуд встановлюють їх.

Вважаємо за доцільне виділити **три рівні готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності**, а саме: *критичний*, *достатній* та *оптимальний*. За основу взяли виокремлені нами вище критерії й показники, та наповнивши кожний рівень відповідними характеристиками:

– *критичний* (майбутній бакалавр лише частково усвідомлює особливості психологічної просвіти, демонструє низький рівень знань, його вміння нерозвинені, обмежені й неефективні, інтерес до просвітницької діяльності дуже низький або взагалі відсутній, вольові якості і прагнення проявляються пасивно);

– *достатній* (майбутній бакалавр усвідомлює специфіку психологічної просвіти, показує не глибокий, але достатній рівень знань, його вміння сформовані епізодично і фрагментарно, інтерес до просвітницької діяльності ситуативний, прагнення проявляються спорадично, вольові якості розкриваються активно);

– *оптимальний* (майбутній бакалавр повністю усвідомлює особливості психологічної просвіти, демонструє високий рівень знань, його вміння майже повністю сформовані, інтерес до просвітницької діяльності стійкий, прагнення активне, вольові якості яскраво виражені).

Відповідні критерії та показники готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, а також характеристика рівнів її сформованості подані в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії, показники та рівні готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності

Критерій	Показники	Рівні	Характеристика рівнів
1	2	3	4
Інформаційний	<p>– знання та вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел;</p> <p>– знання та вміння аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати й синтезувати психологічну інформацію з наявним досвідом;</p> <p>– знання та вміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва;</p> <p>– знання та вміння подавати психологічну інформацію у зрозумілому вигляді</p>	Критичний	<p>погане розуміння й невміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел; недостатні знання та вміння аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати та низька здатність синтезувати нову психологічну інформацію з наявним досвідом; погане розуміння та невміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва; низькі знання та вміння подавати психологічну інформацію у зрозумілому вигляді</p>
		Достатній	<p>достатні знання, але епізодичні і фрагментарні вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел; високе розуміння й достатні вміння аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати та достатній рівень синтезу нової психологічної інформації з наявним досвідом; достатні знання, але спорадичні і фрагментарні вміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва; достатні знання та правильні, але недостатньо повні вміння подавати психологічну інформацію у зрозумілому вигляді</p>

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
		Оптимальний	системні знання та вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел; знання та вміння аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати та синтезувати психологічну інформацію з наявним досвідом; високий рівень знань і вмінь розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва; знання представляти психологічну інформацію у зрозумілому вигляді системні, вміння майже завжди ефективно проявляються
Цифровий	– знання та вміння використовувати персональний комп'ютер і сучасні інформаційно-комп'ютерні технології для психологічного просвітництва; – знання та вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти і вебресурси; – медіаграмотність і дотримання рекомендацій кібербезпеки	Критичний	неглибокі знання й низькі вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти і вебресурси; низький рівень медіаграмотності; недотримання рекомендацій кібербезпеки
		Достатній	достатні знання, але епізодичні і фрагментарні вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти і вебресурси; впевнена, але невисока медіаграмотність; задовільне дотримання рекомендацій кібербезпеки
		Оптимальний	високі знання та належні вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти і вебресурси; високий рівень медіаграмотності та неухильне дотримання рекомендацій кібербезпеки

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
Морально-етичний	<p>– усвідомлення й дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології»;</p> <p>уміння користуватися ними в різних професійних ситуаціях;</p> <p>– гнучкість і тактовність у поведінці та спілкуванні;</p> <p>– розуміння й дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)</p>	Критичний	<p>Слабке усвідомлення й недотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології», невміння користуватися ними в різних професійних ситуаціях;</p> <p>відсутність гнучкості й низький рівень тактовності в поведінці та спілкуванні; нерозуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) та її недотримання;</p>
		Достатній	<p>достатнє усвідомлення й дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології»;</p> <p>епізодичні і фрагментарні вміння користуватися ними в різних професійних ситуаціях;</p> <p>епізодична й споратична гнучкість і достатня тактовність у поведінці та спілкуванні;</p> <p>розуміння, але не повне дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо);</p>
		Оптимальний	<p>належний рівень усвідомлення й дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології»; належні вміння користуватися ними в різних професійних ситуаціях;</p> <p>висока гнучкість і належна тактовність у поведінці та спілкуванні; належне розуміння й дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)</p>
Мотиваційно-вольовий	<p>– інтерес майбутнього бакалавра психології у просвітницькій діяльності;</p> <p>– прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами</p>	Критичний	<p>відсутність інтересу в майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності;</p> <p>пасивне прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти; вольові якості (цілеспрямованість,</p>

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
	<p>й технологіями психологічної просвіти; – сукупність вольових якостей (цілеспрямованість, самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність і самокритичність)</p>		<p>самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність і самокритичність) проявляються пасивно</p>
		Достатній	<p>ситуативний інтерес майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; ситуативне прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти; вольові якості (стійкість, цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, ініціативність, самоконтроль, емоційна самостійність і самокритичність) проявляються активно</p>
		Оптимальний	<p>стійкий інтерес майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; активне прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти; вольові якості (цілеспрямованість, самоконтроль, рішучість, наполегливість, ініціативність, емоційна стійкість, самостійність і самокритичність) яскраво виражені</p>
Самопрезентаційний	<p>– розуміння концепції самопрезентації, її ролі та місця в просвітницькій діяльності психолога; – усвідомлення необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності; – знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації;</p>	Критичний	<p>слабке розуміння концепції самопрезентації, її ролі й місця в просвітницькій діяльності психолога; неусвідомлення необхідності самопрезентації на всіх етапах діяльності; слабкі знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; фрагментарні вміння виступати перед аудиторією; слабкі вміння здійснювати планування і</p>

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
	<p>– уміння виступати перед аудиторією;</p> <p>– уміння здійснювати планування й прогнозування процесу самопрезентації;</p> <p>– уміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж);</p> <p>– уміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики й контролю</p>	<p>Достатній</p>	<p>прогнозування процесу самопрезентації;</p> <p>епізодичні вміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж);</p> <p>відсутність умінь коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики і контролю</p> <p>достатнє розуміння концепції самопрезентації, її ролі й місця в просвітницькій діяльності психолога; належне усвідомлення необхідності самопрезентації на всіх етапах діяльності; достатні знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; вміння виступати перед аудиторією епізодичні і фрагментарі; не високі, але достатні вміння здійснювати планування і прогнозування процесу самопрезентації; слаборозвинені, але достатні вміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж); ситуативні вміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики і контролю</p>
		<p>Оптимальний</p>	<p>належне розуміння концепції самопрезентації, її ролі й місця в просвітницькій діяльності психолога; повне усвідомлення необхідності самопрезентації на всіх етапах діяльності; належне знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; достатньо розвинені вміння виступати перед аудиторією; майже повністю сформовані вміння здійснювати планування і прогнозування процесу самопрезентації; високі вміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж); належні вміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики і контролю</p>

Для визначення рівня сформованості готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності за встановленими критеріями необхідно провести оцінювання, в якому бажано врахувати всі аспекти цього феномену.

Серед традиційних інструментів оцінювання науковці переважно обирають ті, що поєднують кількісні й якісні методи, де окрім об'єктивних, точних даних наявне певне суб'єктивне сприйняття людиною просвітницького впливу психолога.

В історії досліджень на подібну тематику слід виділити такі методи, як: анкетування й опитування (здебільшого для оцінки мотивації, самооцінки готовності); тестування (для перевірки рівня знань); контент-аналіз створених людиною продуктів (можливо, медіапродуктів, якщо мова йде про просвітницький контент студента: блоги, публікації, відео); метод експертного оцінювання (у більшості випадків у вигляді рецензування студентських проєктів викладачами та практиками); спостереження й аналіз діяльності (оцінка поведінки студента під час тренінгів, презентацій, лекцій); портфоліо (аналіз напрацювань (виступи, відеозаписи, проєкти) тощо.

Саме в такому варіанті комплексної оцінки можна максимально точно виділити сильні сторони майбутнього просвітника психологічної науки, розробити індивідуальні рекомендації для подальшого вдосконалення цієї важливої компетентності (готовності).

Для переведення якісних показників у кількісні в оцінюванні готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності ми будемо використовувати бальну систему з відсотковим співвідношенням, яка дозволить отримати об'єктивні результати та порівняти рівні готовності студентів.

Найбільш придатною та візуально зручною цілком справедливо вважається 100-бальна шкала, де кожен із критеріїв буде мати певну вагу в загальному результаті.

Оскільки кожен критерій має різне значення для загальної готовності, їм варто призначити певні вагові коефіцієнти (у балах та % від загальної оцінки) (табл. 2.2).

Авторське бачення в даному питанні представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Шкала оцінювання рівня готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності

№ з/п	Критерії	Показники	Інструментарій для оцінювання	Бали за кожен показник	Співвідношення, у %
1	2	3	4	5	6
1.	Інформаційний	– знання та вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел;	тестування	5	20
		– знання та вміння аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати та синтезувати психологічну інформацію з наявним досвідом;		11	
		– знання та вміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва;		7	
		– знання та вміння подавати психологічну інформацію у зрозумілому вигляді.		7	
2.	Цифровий	– знання та вміння використовувати персональний комп'ютер і сучасні інформаційно-комп'ютерні технології для психологічного просвітництва;	тестування	5	15
		– знання та вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти і вебресурси;		5	
		– медіаграмотність і дотримання рекомендацій кібербезпеки.		20	
3.	Морально-етичний	– усвідомлення й дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології»; уміння користуватися ними в різних професійних ситуаціях;	тестування-анкетування	7	15
		– гнучкість і тактовність у поведінці та спілкуванні;		21	

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6
		– розуміння й дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).		6	
4.	Мотиваційно-вольовий	– інтерес майбутнього бакалавра психології у просвітницькій діяльності;	анкетування	24	15
		– прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти;		18	
		– сукупність вольових якостей (цілеспрямованість, самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність і самокритичність).		48	
5.	Самопрезентаційний	– розуміння концепції самопрезентації, її ролі та місця в просвітницькій діяльності психолога;	експертна оцінка	6	35
		– усвідомлення необхідності самопрезентації на всіх етапах діяльності;		3	
		– знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації;		6	
		– уміння виступати перед аудиторією;		3	
		– уміння здійснювати планування і прогнозування процесу самопрезентації;		3	
		– вміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж);		9	
		– уміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики й контролю.		3	
Разом:				217	100

Наголосимо на тому, що після проведення оцінювання обраховуються не тільки кількісні результати за кожним критерієм, а й інтегральне значення результатів оцінювання, яке порівнюється зі шкалою для встановлення

відповідного рівня сформованості готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Шкала оцінювання рівня сформованості готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності

Рівні	Бали	Відсотки
Критичний	1–44	1–20%
Достатній	45–163	21–75%
Оптимальний	164–217	76–100%

Готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності загалом та її окремі компоненти зокрема вважаються критичними, якщо результат оцінювання складає до 20%; достатнім – 21–75%; оптимальним – 76–100%.

Зауважимо, що виділені критерії, показники й рівні готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності взаємозумовлені та взаємопов'язані, тому тільки в комплексі забезпечують об'єктивність оцінювання досліджуваної готовності.

2.2. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності

Визначення структури, змісту, критеріїв, показників і рівнів готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності, що є другим завданням нашого дисертаційного дослідження, дає змогу перейти до виконання наступного, третього завдання, а саме до виділення й характеристики організаційно-педагогічних умов, необхідних для ефективного формування досліджуваної готовності.

Виокремлення таких умов потребує виконання таких кроків:

- 1) уточнення змісту поняття «організаційно-педагогічні умови»;

2) визначення сукупності організаційно-педагогічних умов, створення яких буде сприяти ефективному формуванню готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності;

3) характеристика й обґрунтування цих організаційно-педагогічних умов для чіткого усвідомлення їхньої спрямованості на формування певних компонентів аналізованої готовності.

Насамперед необхідно з'ясувати, що є змістом цього педагогічного конструкту. Зауважимо, що педагогічний конструкт *«організаційно-педагогічні умови»* інтегрує такі поняття, як: *«умови»*, *«організаційні»* та *«педагогічні умови»*. Розпочнемо з вивчення поняття *«умови»*. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» трактує його, як *«необхідну обставину, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь»* [29, с. 926]. Це визначення вказує на можливість забезпечення ефективності процесу формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності шляхом цілеспрямованого створення певних обставин у досліджуваному процесі.

У «Філософському енциклопедичному словнику» вказано, що повний перелік необхідних умов можна називати *необхідним* і *достатнім* тільки у випадку неможливості виключення жодної умови (компонента) без загрози існування цього феномену [240, с. 707]. Це пояснення є досить інформативним для нашого дослідження, адже спрямовує нас на окреслення такого комплексу організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, який буде відповідати вимогам *необхідності* й *достатності*. Тобто потрібно включити в цей комплекс критичний мінімум умов, що, з одного боку, забезпечують ефективність формування досліджуваної готовності, а з іншого – відсутність хоча б однієї умови унеможливила б ефективність цього процесу.

Цікавою є позиція Л. Блажко, яка вважає, що умови – це внутрішні чи зовнішні обставини, від яких залежить певне явище. До внутрішніх обставин учена відносить чинники, що впливають на явище із середини, а до зовнішніх –

які діють на явище ззовні, водночас належачи до навколишнього середовища [15]. Очевидно, що є потреба у виділенні і зовнішніх, і внутрішніх організаційно-педагогічних умов формування досліджуваної готовності. Внутрішніми вважаємо умови, спрямовані на особистість майбутнього бакалавра психології, а зовнішніми – умови, спрямовані на процес їхньої підготовки до просвітницької діяльності.

Отже, під «умовами» розуміємо цілеспрямовано створений критичний мінімум внутрішніх чи зовнішніх обставин, що забезпечує ефективність процесу формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Поняття «*організаційний*» у «Тлумачному словнику української мови» визначено як «пов'язаний з організацією чого-небудь; який здійснює організацію чого-небудь» [70, с. 264]. Тобто організаційно-педагогічні умови мають бути спрямовані на забезпечення чіткої організації досліджуваного процесу.

Наголосимо на тому, що поняття «умови» в контексті педагогічного процесу набуває значення «*педагогічні умови*». Для прикладу, «Словник-довідник з професійної педагогіки» термін «педагогічні умови» пояснює як «обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, груп людей» [209, с. 243]. Таке тлумачення акцент робить не тільки на діяльності викладачів, а й майбутнього бакалавра психології.

Науковець А. Литвин поняття «педагогічні умови» трактує як «комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу і особистісні параметри всіх його учасників» [97, с. 28–29]. Це дефініція близька до нашого бачення функціонального призначення й суті педагогічних умов як феномену.

Дослідниця Т. Ковалькова під педагогічними умовами формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі

розуміє «спеціально створене педагогічне середовище, що сприяє формуванню готовності майбутнього психолога до професійної діяльності з фахівцями даної галузі, та сукупність методів, прийомів навчально-виховного процесу, які забезпечують формування зазначеного виду готовності» [80]. Тут увага зосереджена на необхідності добору сукупності методів і прийомів для формування досліджуваної готовності.

Нові аспекти розгляду цього поняття виокремлюють О. Єжова, яка стверджує, що педагогічні умови є «результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей» [60, с. 40], а також І. Мельничук, яка переконана в тому, що педагогічні умови є необхідними обставинами, які сприяють і уможливають досягнення очікуваного результату внаслідок здійснення оновленого педагогічного процесу й стосуються мети, завдань, змісту, методів, засобів та форм взаємодії педагогів і вихованців. Водночас, оновлення може стосуватися одного, декількох або всіх згаданих компонентів педагогічного процесу [109, с. 295]. Це дозволяє нам добирати мету, завдання, зміст, методи, засоби й організаційні форми взаємодії під час досліджуваної підготовки.

Отже, у межах нашої роботи за основу беремо поняття «педагогічні умови» як комплекс спеціально обраних зовнішніх і внутрішніх обставин впливу на педагогічний процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, спрямований на формування досліджуваної готовності, який реалізується через оновлення одного, декількох чи всіх компонентів педагогічного процесу – мети, завдань, змісту, методів, засобів, а також організаційних форм навчання.

Відмітимо, що в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях досить часто подано й окреме визначення для педагогічного конструкту *«організаційно-педагогічні умови»*. Так, за твердженням О. Потапчук, організаційно-педагогічні умови є різновидом педагогічних умов, які

детермінують особливості організації навчально-виховного процесу [154, с. 141]. Це пояснення не відкриває нових аспектів досліджуваного конструкту.

Дослідниця Л. Блажко вважає, що організаційно-педагогічні умови можна окреслити як сукупність *об'єктивних можливостей*, що забезпечують успішне вирішення поставлених завдань [15]. Це мотивує нас зважати на той факт, що організаційно-педагогічні умови формування досліджуваної готовності повинні бути об'єктивно можливими, тобто реально втіленими протягом підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Нові аспекти цього конструкту виділяють А. Галєєва, яка розглядає організаційно-педагогічні умови як обставини взаємодії організаційних форм і педагогічного забезпечення освітнього процесу [37], а також О. Єжова, яка наполягає на тому, що організаційно-педагогічні умови можуть стосуватися ресурсів, науково-методичного забезпечення й моніторингу здійснюваного педагогічного процесу [60, с. 42]. Такі позиції чітко підкреслюють необхідність урахування серед організаційно-педагогічних умов науково-методичного й педагогічного забезпечення досліджуваного процесу. Тому поняття «організаційно-педагогічні умови» використовуємо у такому значенні: *це комплекс спеціально обраних зовнішніх і внутрішніх обставин впливу на педагогічний процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, спрямований на формування досліджуваної готовності, який реалізується через оновлення одного, декількох або всіх компонентів педагогічного процесу – мети, завдань, змісту, методів, засобів, а також організаційних форм, ресурсів, науково-методичного забезпечення й моніторингу. Однак організаційно-педагогічні умови як педагогічний феномен мають бути об'єктивно можливими для реалізації під час підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.*

Для формулювання дефініції терміна **«сукупність організаційно-педагогічних умов»**, створення яких сприятиме ефективному формуванню готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності,

проведемо аналіз відповідних дисертаційних досліджень і психолого-педагогічних джерел. Так, О. Затворнюк виокремлює три педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення, а саме: 1) формування мотивації до професійного самовдосконалення на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії; 2) розширення змісту навчального курикулуму через інтеграцію акмеологічного та компетентісного підходів; 3) включення майбутніх психологів у професійну діяльність через набуття досвіду професійного самовдосконалення в позааудиторній роботі та під час навчально-виробничої практики [68].

І. Калиновська доводить, що підготовка майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання загальноосвітніх навчальних закладів буде ефективною, якщо створити такі три педагогічні умови: 1) формування позитивної мотивації й ціннісного ставлення майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти через застосування традиційних та інноваційних форм, методів і засобів професійної підготовки; 2) оновлення змісту підготовки майбутніх практичних психологів до вказаного виду роботи для набуття ними інклюзивної компетентності; 3) удосконалення практичного складника підготовки майбутніх практичних психологів до якісного виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти [72].

Т. Ковальковою визначені такі три педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі: 1) спрямованість діяльності науково-педагогічного працівника на формування готовності студентів-психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі; 2) забезпечення особистісно зорієнтованого змісту навчання студентів; наявність суб'єктної позиції здобувачів освіти у процесі професійної підготовки; 3) використання методів, прийомів, які активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів-психологів [81].

На думку О. Пономаренко, ефективна підготовка майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах

неформальної освіти потребує таких п'ять організаційно-педагогічних умов:

- 1) оновлення змісту професійної підготовки магістрів психології;
- 2) застосування технології змішаного навчання;
- 3) використання інтерактивних технологій;
- 4) використання проєктної технології;
- 5) проходження польових практик [149].

В. Ратєєва виокремлює такі три педагогічні умови для формування готовності майбутніх психологів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності: 1) забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів-майбутніх психологів і викладачів у процесі впровадження в освітній процес закладів вищої освіти навчальної програми «Основи естетотерапії у професійній діяльності майбутніх психологів» (кількість годин – 144); 2) залучення майбутніх психологів до практико зорієнтованої діяльності з вирішення життєвих соціальних проблем і реалізації різноманітних волонтерських проєктів із використанням засобів естетотерапії; 3) розробка й упровадження методичного забезпечення для викладачів профільних дисциплін для посилення інтеграції засобів естетотерапії в професійну діяльність [170].

Л. Степаненко виділяє п'ять педагогічних умов, що впливають на ефективність підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами, а саме:

- 1) змістове наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки взаємодії з маргінальними соціальними групами;
- 2) ціннісно-сміслова спрямованість майбутніх психологів на забезпечення взаємодії з маргінальними соціальними групами;
- 3) інтеграція теоретичної, практичної та науково-дослідної підготовки майбутніх психологів у процесі проведення практик і організації науково-дослідної роботи студентів;
- 4) застосування в процесі професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами інтерактивних методів і прийомів навчання;
- 5) поетапність процесу професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами [215].

Як бачимо, в опрацьованих дисертаційних дослідженнях виділяють три або п'ять педагогічних умов, створення яких забезпечує ефективність

формування певної готовності. Спільним для всіх науковців є виокремлення такої умови, як оновлення змісту професійної підготовки майбутніх психологів з урахуванням специфіки і спрямованості досліджуваної готовності. Водночас, більшість учених звертає увагу і на практичну підготовку майбутніх психологів до відповідної діяльності, по-різному формулюючи таку педагогічну умову.

На нашу думку, дуже значущим для ефективного формування готовності для певної діяльності є мотивація майбутніх психологів, про що вказано в дисертаційних працях О. Затворнюк [68], І. Калиновської [72] та Л. Степаненко [215].

Більш повний перелік, тобто з восьми психолого-педагогічних умов організації освітнього процесу підготовки практичних психологів, пропонують дослідниці О. Матвієнко та О. Затворнюк: 1) проектування змісту психологічних дисциплін з орієнтацією на формування культури мислення майбутніх психологів і конструктивне вирішення професійних завдань; 2) застосування в освітньому процесі фундаментальних, понятійних і психотехнічних знань із психології, а також ігрових та творчих методів, які активізують особистісний потенціал майбутніх практичних психологів, спрямовують і вдосконалюють хід професійної підготовки; 3) урахування в межах підготовки рівня рефлексивності, сформованості вмінь самоменеджменту та творчого мислення студентів для саморозвитку й самовдосконалення майбутніх фахівців у галузі психології; 4) використання психологічних засобів активізації професійної підготовки студентів у формах цілеспрямованого застосування професійно важливих якостей; 5) застосування основних форм психологічного супроводу майбутніх психологів у позанавчальній діяльності (центри психологічного консультування, психологічні клуби); 6) використання соціально-психологічних тренінгів професійного й особистісного зростання, спрямованих на активізацію відповідних структур в особистості майбутнього спеціаліста; 7) участь у тренінгових групах для оволодіння сукупністю

відповідних психологічних знань для самопізнання та здатності до позитивного самоствавлення до себе й життя; 8) використання різноманітних тренінгових заходів, спрямованих на вирішення завдань професійної підготовки майбутніх психологів [107, с. 217]. Представлений перелік суттєво деталізує оновлення змісту підготовки досліджуваної категорії фахівців, до того ж акцентує увагу на особистості майбутнього психолога, зокрема на особистісному потенціалі і професійно значущих якостях, а також на його саморозвитку, самовдосконаленні, самоменеджменті та творчому мисленні.

Дослідниці також рекомендують активізувати позанавчальну діяльність майбутніх психологів, наприклад, у центрах психологічного консультування чи психологічних клубах, наголошують на винятковій ролі тренінгових заходів і участі майбутніх психологів у тренінгових групах для забезпечення їхньої ефективної професійної підготовки [107]. Відмітимо, що це суголосно з нашим баченням комплексу організаційно-педагогічних умов.

Отже, науковим підґрунтям вивчення організаційно-педагогічних умов мають бути не лише відомі й загальноприйняті теоретичні засади професійної освіти психологів (компетентнісний підхід, Національна рамка кваліфікацій, Стандарт вищої освіти психологів, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Етичний кодекс психолога» тощо), а й напрацювання вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки майбутніх психологів, результати аналізу освітньої практики й експериментальних даних. Саме на цій основі нами були виділені п'ять *організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності*, з яких:

– *дві зовнішні*, які спрямовані на процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності загалом:

- 1) оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної освіти;
- 2) активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності;

– три внутрішні умови, що націлені на особистість майбутнього бакалавра психології:

3) формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності;

4) формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду;

5) створення рефлексивного середовища.

Нами виявлено наступну відповідність визначених організаційно-педагогічних умов і компонентів готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності, на формування яких вони спрямовані (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Матриця відповідності організаційно-педагогічних умов і компонентів готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності

Організаційно-педагогічні умови	Компоненти готовності				
	інформаційний	цифровий	морально-етичний	мотиваційно-вольовий	само-презентаційний
Зовнішні організаційно-педагогічні умови					
1) оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної освіти;	+	+	+		+
2) активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності;	+	+	+	+	+
Внутрішні організаційно-педагогічні умови					
3) формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності;			+	+	
4) формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду;	+	+	+		
5) створення рефлексивного середовища.			+	+	+

Аргументуємо сутність кожної з виділених нами вище організаційно-педагогічних умов для забезпечення ефективної підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності та охарактеризуємо потенційні шляхи їхньої реалізації.

Так, **перша організаційно-педагогічна умова** – це *оновлення змістового наповнення професійно-зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти*. Вмотивована вона необхідністю формування інформаційного, цифрового, морально-етичного та самопрезентаційного компонентів готовності.

Актуальність і перспективний характер упровадження цієї умови в практику професійної освіти майбутніх психологів детермінується тим фактом, що сучасне суспільство вимагає від психолога не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності передавати їх зрозумілою мовою широкій аудиторії, якою може бути потенційно вся сукупність населення Землі. Тому важливо, щоб навчальні дисципліни в рамках бакалаврської підготовки інтегрували елементи психологічної просвіти й розвивали відповідні компоненти готовності студентів до ефективної популяризації психологічних знань.

Процес модифікації освітніх компонентів слід розуміти як таке оновлення змісту дисциплін, що актуалізує новий навчальний матеріал, інтегрує завдання, які дозволяють студентам відпрацьовувати навички просвітницької діяльності через застосування напрацювань психологічної науки, педагогіки, журналістики та інших суміжних практик.

Потенційні шляхи реалізації цієї умови в педагогічних дослідженнях мають досить відомі традиції, як-от: включення до освітніх програм спеціалізованих курсів, запровадження вибіркового дисциплін, спрямованих на розвиток навичок просвітницької діяльності. Серед назв таких дисциплін, що, на жаль, в основному відсутні в освітніх програмах університетів України, були б корисні «Основи психологічної просвіти», «Медіапсихологія», «Комунікативні стратегії психолога», «Цифрові технології у психопросвіті» тощо.

Водночас, розширення змісту обов'язкових курсів темами, що пов'язані техніками пояснення складних психологічних концепцій доступною мовою, методами масової комунікації в психологічній освіті, етичними аспектами роботи психолога-просвітника, можуть стати частиною вже чинного стандарту підготовки.

Інтеграція елементів психологічної просвіти в навчальні дисципліни в таких загальних курсах, як «Психологія особистості», «Психологія розвитку», «Соціальна психологія», «Педагогічна психологія», може відбутися завдяки додавання відповідного модуля, в якому буде відтворено специфіку психологічного просвітництва для різних вікових і соціальних груп. Так сформується навичка критичного аналізу інформації, роботи з міфами та стереотипами в психології.

Для нашого експерименту, опис якого буде подано в наступному розділі, у змісті обов'язкових компонентів освітньої програми ми вибрали дисципліни «Педагогічна психологія», «Психологія праці» та «Основи психологічної практики», а у змісті вибіркового компонентів освітньої програми – дисципліни «Психологія особистості» та «Психологія паблік рилейшнз».

У курсах «Психологія праці» та «Педагогічна психологія» включено практику розробки психопросвітницьких тренінгів для різних груп (школярі, студенти, працівники організацій); вивчення алгоритмів популяризації знань про психологічне здоров'я в корпоративному середовищі тощо.

Звісно, оновлення змісту професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти має супроводжуватися корекцією відповідних методичних інструментів їхнього викладання. Бажано закласти в процесуальні характеристики дисципліни використання проектною діяльності (розробка студентами психопросвітницьких кампаній, підготовка соціальної реклами, проведення онлайн-вебінарів), симуляційних і рольових ігор (тренування публічних виступів, взаємодія з аудиторією, ведення психологічних консультацій у форматі лекцій), застосування кейс-методів, квестів, завдань з аналізу медіапсихологічного контенту тощо.

До того ж рекомендуємо послуговуватися й цифровими технологіями в процесі навчання, особливо для створення просвітницького контенту: подкастів, відео, постів у соціальних мережах із науково обґрунтованою психологічною інформацією; аналіз і спростування популярних міфів у психології у форматі блогу чи відеоуроку тощо.

Омріяною, але, на жаль, не завжди досяжною перевагою, є співпраця з практичними психологами та експертами у сфері медіа. Запрошення до викладання спеціалістів-практиків, які займаються популяризацією психологічних знань, або проведення спільних тренінгів і майстер-класів із журналістами, блогерами, медіаекспертами щодо ефективних методів просвітництва тільки посилило б успіх у виконанні цього завдання.

Аналіз наукової літератури [18; 50; 67; 112; 198; 225] доводить, що одним зі шляхів інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності студентів є й активна участь у позанавчальній громадській діяльності.

Саме тому *«активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності»* стала **другою організаційно-педагогічною умовою**, спрямованою на формування всіх компонентів досліджуваної готовності. Під час практичної діяльності майбутні бакалаври психології мають змогу вдосконалити знання і вміння, набуті ними в процесі навчання, а також підсилити інтерес і прагнення в оволодінні сучасними формами, методами, засобами та технологіями психологічної просвіти.

Як зауважує Н. Грищенко, позанавчальна діяльність має низку *специфічних характеристик*, як-от: соціальна відкритість, розмаїття соціальних взаємозв'язків, орієнтація на інтереси й потреби особистості студента [50, с.15]. О. Затворнюк виокремлює дещо інші властивості, а саме добровільність, проведення такої діяльності у вільний час і масовість [67]. С. Сірик вважає, що студенти можуть бути виконавцями різних видів волонтерської роботи, одночасно називаючи волонтера людиною, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу й послуги інвалідам,

хворим, особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації [198, с. 126]. Запропоновані тлумачення є досить інформативними для нашого дослідження, адже дають змогу виділити головні характеристики познавчальної діяльності майбутніх бакалаврів психології: добровільна участь, проведення діяльності у вільний від навчання час і спрямованість на психологічну допомогу особам та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації.

Базуючись на цьому та визначених вище особливостях просвітницької діяльності майбутнього бакалавра психології, потенційними шляхами реалізації вказаної організаційно-педагогічної умови вважаємо *участь у роботі «Студентської психологічної служби» та підготовку й публікацію в мережі Інтернет відеороликів із психологічної просвіти на волонтерських засадах.*

Так, діяльність *«Студентської психологічної служби»* [268; 269; 282] передусім спрямована на психологічну підтримку і просвіту адміністрації, професорсько-викладацького складу та студентів, а також передбачає розкриття можливостей психології для вдосконалення освітнього процесу в ЗВО.

Провідними завданнями майбутніх бакалаврів психології в діяльності *«Студентської психологічної служби»*, як здається, є такі:

- забезпечення психологічною підтримкою студентів і викладачів при вирішенні різноманітних соціальних і психологічних проблем;
- поширення прикладних психологічних знань;
- популяризація наукової і прикладної психологічної літератури;
- самопрезентація майбутніх бакалаврів психології як фахівців-психологів.

З огляду на можливі перепони в такій діяльності служби (карантинні обмеження, повітряні тривоги тощо), доцільно її реалізовувати в онлайн-форматі із застосуванням онлайн-спільнот, сервісів і месенджерів («Вайбер», «Телеграм», «Ватсап» тощо).

Підготовка й публікація в мережі Інтернет відеороликів із психологічної просвіти як вид познавчальної діяльності спрямована на надання кожному майбутньому бакалавру психології можливості зробити перші кроки в презентації себе як фахівця-психолога в онлайн-просторі.

Тематика таких відеороликів має відповідати основним завданням реалізації просвітницької роботи психолога, а їхній зміст – конкретизується на власний розсуд майбутнім бакалавром. Загалом, *орієнтовний перелік відеороликів* охоплює такі теми: «Як удосконалити своє емоційне життя», «Психологічне благополуччя: що це таке?», «Психологічно здорова людина – яка вона?», «Основи психології для “чайників”», «Психологія самонавчання та самовиховання», «Психологічний портрет успішної особистості», «Мистецтво жити легко та приємно», «Піраміда потреб Маслоу та її значення для сучасної людини», «Особистість з погляду психологічної науки» та ін.

Отже, реалізація другої педагогічної умови – активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій познавчальній діяльності – буде здійснена нами через участь здобувачів освіти на волонтерських засадах у роботі «Студентської психологічної служби» та підготовку й публікацію в мережі Інтернет відеороликів з психологічної просвіти.

Вибір третьої організаційно-педагогічної умови – формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності, викликаний потребою формування ціннісно-мотиваційних показників морально-етичного й мотиваційно-вольового компонентів досліджуваної готовності.

Потенційно перспективним способом реалізації цієї умови є здійснення майбутнім бакалавром психології *квазіпрофесійної діяльності*, яка передбачає створення реальних професійних ситуацій, моделювання певного відрізка професійної діяльності та її імітацію студентами, адже саме вона здатна забезпечити поступовий перехід від навчальної та навчально-професійної до подальшої професійної діяльності [20; 26; 46; 63; 73; 254; 262].

Перспективність втілення в життя квазіпрофесійної діяльності під час підготовки майбутніх бакалаврів до просвітницької роботи зумовлена й тим, що вона змінює фокус їхньої уваги з навчання на майбутню професійну діяльність, водночас трансформуючи загальні інтереси, потреби, мотиви кожного студента в професійно значущі. Адже кожна змодельована ситуація квазіпрофесійної діяльності дає змогу не тільки актуалізувати вже набуті знання і вміння в контексті майбутньої професії, а й забезпечує інтерес майбутнього бакалавра психології у просвітницькій діяльності, його прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти, розуміння концепції самопрезентації, її ролі та місця в просвітницькій діяльності психолога, а також усвідомлення необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності.

Прикладом квазіпрофесійної діяльності майбутнього бакалавра психології є відбір, аналіз, систематизація інформації для подальшої підготовки відеороликів із психологічної просвіти.

Для забезпечення ефективного формування ціннісно-мотиваційних показників компонентів готовності майбутніх бакалаврів до просвітницької діяльності важливим є і *використання класичних прийомів педагогічного впливу* (власний приклад, повага до особистості студента, публічна похвала та обґрунтування критеріїв виставлення оцінок) [22; 32; 41; 67; 88; 125; 192; 251].

У генеруванні позитивної мотивації майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності також неабияку роль відіграє *залучення до процесу підготовки працевлаштованих випускників*, які є практикуючими психологами. Такий прийом дає змогу майбутнім фахівцям отримати позитивні приклади для наслідування, усвідомити специфіку психологічної просвіти й деталізувати вимоги, які вона висуває до бакалавра психології.

Отже, реалізація третьої організаційно-педагогічної умови – формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності – буде здійснена через квазіпрофесійну діяльність, яка передбачає створення реальних професійних ситуацій, моделювання

певного відрізка професійної діяльності, її імітацію студентами, використання класичних прийомів педагогічного впливу (власний приклад, повага до особистості студента, публічна похвала та обґрунтування критеріїв виставлення оцінок), а також залучення працевлаштованих випускників.

Четвертою організаційно-педагогічною умовою, спрямованою на вдосконалення показників інформаційного, цифрового та морально-етичного компонентів досліджуваної готовності, є *формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду*. Виокремлення цієї умови зумовлено тим, що здійснення психологічної просвіти неможливе без належного розуміння теоретичного підґрунтя психології як науки та усвідомлення її основних концептуальних положень і морально-етичних засад. Зокрема, просвітницька діяльності вимагає розуміння класичних і сучасних теорій особистості, усвідомлення образу психологічно здорової особистості, свідоме дотримання «Етичного кодексу психолога», а також уявлення щодо потенційно перспективних шляхів прикладної психології.

Насамперед вважаємо за доцільне уточнити зміст поняття «науковий світогляд» як теоретичної основи для подальшого формування науково-психологічного світогляду майбутнього бакалавра психології. Так, М. Фіцула тлумачить його як «цілісну систему уявлень, поглядів, переконань і почуттів людини, через яку вона сприймає, осмислює й оцінює навколишню дійсність і саму себе». Науковець стверджує, що до світогляду належать також ідеали, життєва й науково-теоретична орієнтація, система цінностей, які зумовлюють напрями діяльності та способи розуміння світу. Найважливішими структурними елементами наукового світогляду дослідник визначає *знання, погляди та переконання особистості*, що сформувалися на базі знань про природу й суспільство і стали внутрішньою позицією особистості [241]. Тобто учений акцентує увагу на необхідності враховувати той факт, що світогляд виконує роль ціннісних орієнтирів особистості, через призму яких вона сприймає навколишню дійсність.

Базисом світогляду особистості є наукові знання, які зумовлюють способи розуміння нею світу та перспективних напрямів діяльності. Тому логічно, що процес формування наукового світогляду особистості починається із засвоєння нею наукових знань, адже, щоб бути в чомусь упевненим, насамперед треба це розуміти й знати.

Таку ж думку фіксуємо в праці Л. Беспалової та В. Паук, де автори вказують, що становлення світогляду визначається, спершу, змістом навчальних дисциплін в освітньому закладі [8]. І. Бургун вважає, що до структури наукового світогляду належать як *об'єктивні компоненти* (система наукових знань), так і *суб'єктивні* (погляди, переконання, ідеали, система цінностей, життєва позиція тощо) [24]. І з цим важко не погодитися, тому повністю підтримуємо таке баченням наукового світогляду особистості.

Отже, основою науково-психологічного світогляду майбутнього бакалавра психології є наукові знання з психології, які зумовлюють способи його розуміння себе і світу в контексті психологічної просвіти. До структури науково-психологічного світогляду майбутнього бакалавра психології відносимо *об'єктивні компоненти* (система наукових знань з психології) та *суб'єктивні* (погляди, переконання, ідеали, система цінностей, життєва позиція тощо), які орієнтовані на позитивне сприйняття просвітницької діяльності.

За результатами аналізу низки наукових праць ([82; 87; 187; 227; 232; 250; 257; 265]) потенційно ефективними *методами і прийомами формування* науково-психологічного світогляду майбутнього бакалавра психології є такі: аналіз, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, систематизація та узагальнення психологічних знань, актуалізація науково-психологічного й життєво-практичного досвіду майбутнього бакалавра, зіставлення вже наявних уявлень з новими науковими фактами та результатами найновіших теоретичних і прикладних психологічних досліджень, порівняння суперечливих фактів та явищ психологічної науки й висунення на цій основі припущень, формулювання власних висновків і узагальнень, оціночний аналіз

психологічних проблем та особистісних ситуацій, спільне обговорення, бесіда й діалог.

Щоб забезпечити цілісність науково-психологічному світогляду майбутніх бакалаврів психології, будемо дотримуватися *вимог до подання оновленого змісту професійно зорієнтованих навчальних дисциплін*, виділених Л. Корміною, а саме:

- забезпечення високої інформативності й новизни навчального матеріалу;

- активне використання яскравих прикладів із життя, просвітницької діяльності, а також різноманітних фактів для ілюстрації теоретичних положень, що вивчаються;

- активне застосування парадоксальних вправ, алогічних, нестандартних завдань, жартів, віршів тощо [87, с. 86].

Вивчення праць зарубіжних науковців ([274; 280; 287]) засвідчило перспективність *кількаразового повторення навчальної інформації та повторення з інтервалом* для належного формування системи наукових знань, яка є базисом наукового світогляду особистості.

У контексті нашого дослідження доречно здійснювати кількаразове повторення навчальної інформації, поданої під час викладання професійно зорієнтованих дисциплін, оновлених з урахуванням специфіки психологічної просвіти, але з різними інтервалами і щонайменше п'ять разів. Так, пояснювальне й супровідне повторення навчальної інформації буде відбуватися протягом навчальних занять; самостійне – у рамках самоосвіти майбутнього бакалавра психології; закріплювальне й узагальнювальне повторення – на семінарських і практичних заняттях.

Отже, четверта організаційно-педагогічна умова – формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду – буде реалізована через застосування деяких методів і прийомів формування науково-психологічного світогляду майбутнього бакалавра психології, дотримання вимог до подання оновленого змісту професійно

зорієнтованих дисциплін, а також щонайменше чотириразове повторення навчальної інформації з різним інтервалом.

Для забезпечення усвідомленого ставлення майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності, а також адекватності його оцінки й контролю за процесом і результатами формування досліджуваної готовності, нами визначено **п'яту організаційно-педагогічну умову – створення рефлексивного середовища**. Вона спрямована на вдосконалення морально-етичного, мотиваційно-вольового й самопрезентаційного компонентів готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності.

Узагальнюючи роль і місце такого середовища в підготовці майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, виокремлюємо такі завдання для його створення: підвищення рівня цілісності і зміцнення науково-психологічного світогляду студентів, усвідомлення ними рівня власної готовності до просвітницької діяльності порівняно з іншими здобувачами освіти, а також запозичення ідей щодо найбільш ефективних форм, методів і засобів просвітницької діяльності. Виконати їх можна при свідомому регулюванні майбутнім бакалавром психології власного стилю мислення, яке базується на адекватній зовнішній оцінці виконаних ним дій і досягнутих результатів та рефлексивного погляду на себе «з боку».

Потенційно можливим шляхом створення рефлексивного середовища є *використання технології групової рефлексії* [246; 117; 119; 233; 249], яка є сукупністю рефлексивних прийомів і засобів, що сприяють формуванню рефлексивного ставлення майбутніх бакалаврів психології до власних почуттів, просвітницької діяльності, та розкриттю їхнього особистісного творчого потенціалу.

Головною формою реалізації технології групової рефлексії є тренінг, який використовує перелік рефлексивних питань, сформульованих відповідно до визначених проблем і ситуацій, які можуть виникати у просвітницькій діяльності психолога.

Відмітимо, що створення рефлексивного середовища, крім того, що сприятиме усвідомленню майбутніми бакалаврами різноманітних проблем, які можуть виникнути або вже виникли при їхній підготовці до просвітницької діяльності, дасть їм змогу ефективно здійснювати *ситуативну, ретроспективну та перспективну рефлексію* [121].

У межах реалізації п'ятої організаційно-педагогічної умови формування досліджуваної готовності – створення рефлексивного середовища, планується застосування технології групової рефлексії, яка забезпечить ситуативну, ретроспективну й перспективну рефлексію майбутніх бакалаврів психології.

Отже, для забезпечення ефективної підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності необхідно гарантувати такі організаційно-педагогічні умови: 1) оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти; 2) активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності; 3) формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності; 4) формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду; 5) створення рефлексивного середовища. До того ж, перші дві умови є зовнішніми, адже скеровані на процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності загалом, а решта – внутрішніми, оскільки спрямовані на особистість майбутнього бакалавра психології.

Ефективна підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності передбачає комплексну реалізацію виділених організаційно-педагогічних умов, оскільки вони є необхідними й достатніми для формування окресленої готовності.

2.3. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності

Виконання третього завдання нашого дисертаційного дослідження – визначення організаційно-педагогічних умов, необхідних для ефективного формування готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності, дає змогу перейти до реалізації першої частини четвертого завдання, яка полягає в розробці та обґрунтуванні структурно-функціональної моделі аналізованої підготовки, яка базується на виділених нами організаційно-педагогічних умовах. Тут насамперед потрібно з'ясувати сутність поняття «модель». Так, Н. Грицай тлумачить «модель» як «подумки сформоване ідеальне уявлення про раціональні способи формування необхідного рівня готовності до професійної діяльності майбутніх учителів» [49, с. 159]. Тобто модель є результатом цілеспрямованого інтелектуального пошуку, який надає уявлення про раціональні шляхи формування готовності майбутніх бакалаврів до просвітницької діяльності.

Зауважимо, що такий вид інтелектуальної діяльності називають «модельюванням», який у педагогіці розуміють як «метод опосередкованого пізнання за допомогою природних або штучних схем, які зберігають деякі особливості об'єкта дослідження та створюють можливість репрезентувати цей об'єкт у певних відношеннях і надати про нього нові знання» [255, с. 41]. Водночас, сутність модельювання полягає в побудові моделі як «спрощеного аналогу об'єкта дослідження, подібного оригіналу відносно його властивостей, зв'язків і характеристик, істотних із позицій даного дослідження» [151 с. 6]. Ці думки є важливими, адже дають уявлення про головні характеристики поняття «модель», зокрема: спрощеність і подібність до об'єкта дослідження, збереження істотних властивостей, а також можливість отримання нової інформації про досліджуваний об'єкт.

Нові аспекти сутності терміна «модель» знаходимо в «Сучасному психолого-педагогічному словнику» – це «матеріально реалізована система,

спрощений зразок об'єкта, яка потребує ретельного попереднього опису і схематизації внутрішніх процесів, спрощення алгоритму взаємодії усіх окремих частин для отримання нової інформації про цей предмет; органічно пов'язана з експериментом, створюється для дослідження в експерименті, не може бути зрозумілою поза зв'язком із експериментом» [220, с. 235–236]. Тут акцент зроблений на необхідності матеріальної реалізації моделі, ретельному описі та спрощенні алгоритму взаємодії її складових, а також на її основному призначенні – для проведення педагогічного експерименту.

У контексті матеріальної реалізації моделі цікавою вважаємо наукову позицію О. Міхеєнко та В. Котелевського, які визначають поняття «модель» як «зображення, схему, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що застосовується для його спрощення і відкриває можливість перенесення інформації від моделі до прототипу» [111, с. 43]. Як бачимо, у межах нашого дослідження необхідним є представлення моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності у вигляді певного зображення (схеми).

Отже, під моделлю підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності розуміємо графічну демонстрацію (схему) нашого уявлення про процес формування досліджуваної готовності, яка відображає ретельний опис і алгоритм взаємодії її складових. Важлими характеристиками моделі є: спрощеність і подібність до об'єкта дослідження, збереження істотних властивостей, можливість отримання нової інформації про досліджуваний об'єкт, а її основне призначення – виявлення нової інформації при проведенні педагогічного експерименту.

Проаналізувавши дисертації О. Затворнюк [68], І. Калиновської [72], Т. Ковалькової [81], О. Пономаренко [149], В. Ратєєвої [170], Л. Степаненко [215] та праці інших учених щодо формування готовності майбутніх психологів до певної діяльності, робимо висновок, що під час проведення педагогічного дослідження науковці послуговуються власними моделями, які можна диференціювати за певними ознаками, а саме: метою й завданнями застосування, способом побудови, способом представлення,

ступенем деталізації провідних ознак системи, структурою тощо. Дисертанти найчастіше застосовують структурно-функціональну модель.

Наголосимо на тому, що обрання саме такого типу моделі дає змогу врахувати ієрархічні взаємозв'язки між структурними компонентами розробленої моделі та їхніми функціями [199, с. 15], а також забезпечує її *структурність* (виокремлення складових та елементів і з'ясування зв'язків між ними) та *функціональність* (виділення сукупності функцій (цілеспрямованих дій), спрямованих на досягнення поставленої мети) [238, с. 298]. До того ж, побудова структурно-функціональної моделі педагогічного процесу, на думку Л. Довгополої, неможлива без визначення методів і засобів педагогічного впливу, організаційних форм та їхньої послідовності використання, що відображає *технологізацію досліджуваного процесу* [54]. Таке пояснення суголосне з нашим баченням властивостей моделі як педагогічного феномену. Оскільки структурно-функціональна модель дозволяє відтворити досліджуваний процес як систему складових (мета, завдання, форми, методи й засоби, організаційно-педагогічні умови та етапи їхньої реалізації) та функцій, які вони виконують, для нашої роботи обрано саме її. Для цілеспрямованого формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних, дисертаційних праць, узагальнення ефективного педагогічного досвіду, власної науково-педагогічної діяльності розроблено авторську **структурно-функціональну модель**, яка включає *три взаємопов'язані структурні складові: цільову, змістово-операційну та діагностичну* (рис. 2.2).

Названі структурні складові відтворюють наше бачення різних аспектів організації процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. Охарактеризуємо їх детальніше.

У межах **цільової складової моделі** окреслено *мету реалізації* (цілеспрямоване формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності) аналізованої підготовки.

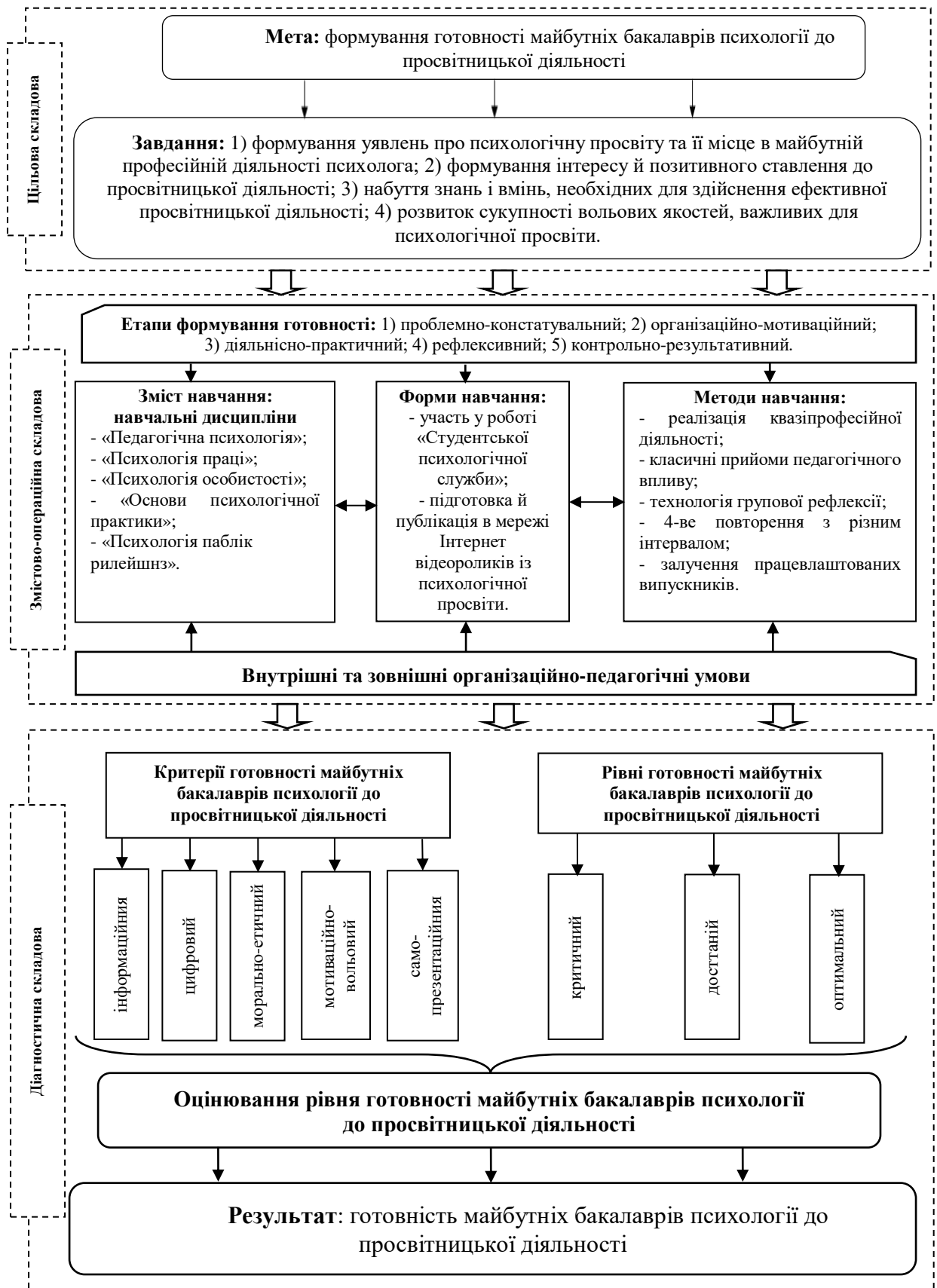

Рис. 2.2. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності

При її визначенні бралось до уваги те, що очікуваним результатом, на отримання якого спрямовано теоретичну і практичну підготовку, є *готовність майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності*, під якою розуміємо оптимальний стан майбутнього бакалавра психології, що досягається в навчанні й характеризується сформованістю сукупності інтелектуальних, мотиваційних і вольових особистісних характеристик, необхідних для здійснення просвітницької діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнень, потреб, мотивів, мобілізованості та здатності особистості виконувати вказану діяльність.

Досягнення цієї мети потребує виконання *таких завдань*: 1) формування в майбутніх бакалаврів психології уявлень про психологічну просвіту та її місце в майбутній професійній діяльності психолога; 2) формування в майбутніх бакалаврів інтересу й позитивного ставлення до просвітницької діяльності; 3) набуття майбутніми бакалаврами знань і вмінь, необхідних для проведення ефективною просвітницької діяльності; 4) розвиток у майбутніх бакалаврів сукупності вольових якостей, важливих для психологічної просвіти.

Змістово-операційна складова пропонованої моделі відтворює наше бачення взаємозв'язку етапів, змісту, форм і методів навчання, а також організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів до просвітницької діяльності.

Нами передбачена *поетапна реалізація розробленої моделі*, узгоджена з організаційно-педагогічними умовами процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності:

1) *проблемно-констатувальний етап* – здійснення констатувального етапу педагогічного експерименту для визначення початкового рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності; реалізація першої організаційно-педагогічної умови (оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти);

2) *організаційно-мотиваційний етап* – стимулювання майбутніх бакалаврів до оволодіння сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти та вдосконалення їхніх вольових якостей; реалізація третьої організаційно-педагогічної умови (формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності);

3) *діяльнісно-практичний етап* – удосконалення комплексу просвітницько значущих знань і умінь та їхнє активне випробовування майбутніми бакалаврами психології в позанавчальній діяльності як підгрунття їхнього науково-психологічного світогляду; реалізація другої та четвертої організаційно-педагогічних умов (активна участь майбутніх бакалаврів психології в просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності та формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду);

4) *рефлексивний етап* – проведення майбутніми бакалаврами психології рефлексії щодо досвіду, проблем і результатів їхньої підготовки до просвітницької діяльності; реалізація п'ятої організаційно-педагогічної умови (створення рефлексивного середовища);

5) *контрольно-результативний етап* – здійснення контрольного етапу педагогічного експерименту для виявлення кінцевого рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності; порівняльний аналіз результатів констатувального й контрольного етапів педагогічного експерименту; за потреби реалізація першої організаційно-педагогічної умови (оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти).

Наголосимо на тому, що поділ на етапи досить умовний, оскільки формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності певною мірою відбувається на кожному з них. До того ж, на кожному етапі реалізації моделі закріплюються сформовані на попередній

стадії знання і вміння майбутніх бакалаврів психології, а також зміцнюються їхні уявлення, інтерес і вдосконалюються особистісні якості.

Зміст підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності втілено в дисциплінах освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія» у Класичному приватному університеті (м. Запоріжжя) та Національному університеті «Запорізька політехніка»:

– у змісті обов’язкових компонентів освітньої програми – дисципліни «Педагогічна психологія», «Психологія праці» та «Основи психологічної практики»;

– у змісті вибіркового компонентів освітньої програми – дисципліни «Психологія особистості» та «Психологія публік рилейшнз».

Крім традиційних форм навчання, під час підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності використовуються такі *специфічні форми*, як-от: участь у роботі «Студентської психологічної служби» та підготовка й публікація в мережі Інтернет відеороликів із психологічної просвіти на волонтерських засадах.

Серед ефективних *методів* підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності виокремлюємо: реалізацію майбутніми бакалаврами психології квазіпрофесійної діяльності (моделювання певного відрізка професійної діяльності, створення реальних професійних ситуацій, імітація студентами професійної діяльності), використання класичних прийомів педагогічного впливу (власний приклад, повага до особистості студента, публічна похвала й обґрунтування критеріїв виставлення оцінок), чотириразове повторення навчальної інформації з різним інтервалом, технологія групової рефлексії та залучення працевлаштованих випускників.

Діагностична складова розробленої структурно-функціональної моделі спрямована на оцінювання рівня сформованості структурних компонентів готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької

діяльності, визначення можливих недоліків у підготовці, на усунення яких доцільно звернути увагу при теоретичній і практичній підготовці.

Головними компонентами цієї складової є *критерії й показники готовності* майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності: інформаційний (знання та вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел; знання та вміння аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати й синтезувати психологічну інформацію з наявним досвідом; знання та вміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва; знання та вміння представляти психологічну інформацію в зрозумілому вигляді); цифровий (знання та вміння використовувати в просвітницькій діяльності психолога мультимедійних засобів навчання, онлайн-сервісів, онлайн-платформ, онлайн-спільнот і вебресурсів; медіаграмотність та дотримання рекомендацій кібербезпеки); морально-етичний (усвідомлення й дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології»); уміння послуговуватися ними в різних професійних ситуаціях; гнучкість і тактовність у поведінці та спілкуванні; розуміння й дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо); мотиваційно-вольовий (інтерес майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти; сукупність вольових якостей (цілеспрямованість, самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність і самокритичність); самопрезентаційний (розуміння концепції самопрезентації, її ролі й місця в просвітницькій діяльності психолога; усвідомлення необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності; знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; вміння виступати перед аудиторією; вміння здійснювати планування і прогнозування процесу самопрезентації; вміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній

вигляд, імідж); уміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики і контролю).

Нами виокремлено три рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, узагальнена характеристика яких така: *критичний* (майбутній бакалавр лише частково усвідомлює особливості психологічної просвіти, демонструє низький рівень знань, його вміння нерозвинені, обмежені й неефективні, інтерес до просвітницької діяльності дуже низький або взагалі відсутній, вольові якості і прагнення проявляються пасивно); *достатній* (майбутній бакалавр усвідомлює особливості психологічної просвіти, показує не глибокий, але достатній рівень знань, його вміння сформовані епізодично і фрагментарно, інтерес до діяльності просвітницької діяльності ситуативний, прагнення розкриваються епізодично, вольові якості проявляються активно); *оптимальний* (майбутній бакалавр повністю усвідомлює особливості психологічної просвіти, демонструє високий рівень знань, його вміння майже повністю сформовані, інтерес до просвітницької діяльності стійкий, прагнення активне, вольові якості яскраво виражені).

Діагностична складова дає змогу визначити, наскільки одержані результати відповідають меті досліджуваного процесу, що відображена в цільовій складовій розробленої нами структурно-функціональної моделі.

Отже, запропонована структурно-функціональна модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, як комплекс взаємопов'язаних *цільової, змістово-операційної та діагностичної складових*, презентує у стислій формі інформацію щодо структури, змісту, інноваційних форм, методів навчання й діагностики рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до зазначеної діяльності.

Організація освітнього процесу за запропонованою моделлю буде сприяти підвищенню рівня та якості підготовки в закладах вищої освіти майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Висновки до другого розділу

Розробка науково-методичних засад підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності дає підстави зробити такі висновки за розділом:

1. Нормативні й науково-методичні основи підготовки бакалаврів психології до просвітницької діяльності детермінуються Національною рамкою кваліфікацій, Стандартом вищої освіти бакалаврів психології, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Етичним кодексом психолога», напрацюваннями вітчизняного й зарубіжного досвіду підготовки, результатами накопичених експериментальних даних, компетентнісним і діяльнісним підходами тощо.

2. Поняття «готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності» визначено як оптимальний стан майбутнього бакалавра психології, який досягається в навчанні й характеризується сформованою сукупністю інтелектуальних, мотиваційних і вольових особистісних ознак, необхідних для здійснення просвітницької діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнень, потреб, мотивів, мобілізованості та здатності особистості виконувати окреслену діяльність.

У структурі готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності виокремлено інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий та самопрезентаційний компоненти, які співвідносяться з її головними критеріями. Першорядними рівнями сформованості досліджуваної готовності названо критичний, достатній та оптимальний.

3. У результаті проведеної аналітичної роботи обґрунтовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності: оновлення змістового наповнення професійно

зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти; активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності; формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності; формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду; створення рефлексивного середовища.

4. Розкрито особливості оновлення змісту професійно зорієнтованих дисциплін у підготовці бакалаврів психології, що передбачає інтеграцію проблематики психологічної просвіти як у базові курси («Основи психологічної практики», «Педагогічна психологія», «Психологія праці»), так і у вибіркові («Психологія особистості», «Психологія публік рилейшнз») з одночасним розширенням практико-орієнтованих методів навчання.

Окреслено специфіку позанавчальної діяльності, яка передбачає добровільну участь студентів у психологічній підтримці та освітній роботі, а також їхню взаємодію із суспільством. Запропоновано потенційні шляхи реалізації цієї умови, серед яких: участь у діяльності «Студентської психологічної служби», що забезпечує психологічну підтримку студентів і викладачів, популяризацію прикладних психологічних знань та літератури, а також формування професійної самопрезентації майбутніх фахівців; створення й поширення відеороликів із психологічної просвіти, що сприяє практичному освоєнню навичок інформаційної взаємодії з аудиторією, цифровій грамотності та застосуванню наукових знань у просвітницькій діяльності.

Аргументовано й те, що формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності можливе через залучення студентів до квазіпрофесійної діяльності, яка моделює реальні аспекти роботи психолога-просвітника. Запропоновані методи педагогічного впливу (особистий приклад, публічна похвала, оцінка результатів діяльності), що стимулюють інтерес студентів до майбутньої професійної самореалізації.

Серед методів формування в майбутніх бакалаврів психології цілісного науково-психологічного світогляду виділено систематизацію психологічних знань, рефлексивний аналіз, порівняння суперечливих концепцій та активне використання яскравих життєвих прикладів у навчальному процесі.

Запропоновано застосування технології групової рефлексії, яка забезпечує ситуативну, ретроспективну й перспективну рефлексію, сприяє вдосконаленню самоаналізу та критичного мислення студентів.

5. Розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, що включає три взаємозалежні та взаємопов'язані складові: цільову, змістово-операційну та діагностичну. Ця модель у стислій графічній формі відображає інформацію щодо структури, змісту, інноваційних форм, методів навчання і діагностики рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до зазначеної діяльності. Передбачено поетапну її реалізацію, що узгоджується з детермінованими організаційно-педагогічними умовами проведення процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Основні положення другого розділу викладено в публікаціях авторки: [221; 181].

РОЗДІЛ 3

ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ТА АНАЛІЗ ЙОГО РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1. Організація дослідно-експериментальної роботи, результати констатувального етапу педагогічного експерименту та їхній аналіз

Створення й обґрунтування структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, яка базується на визначених організаційно-педагогічних умовах, дає нам змогу перейти до виконання наступного завдання дисертаційного дослідження – експериментальної перевірки дієвості й результативності авторської моделі в освітньому процесі вищої педагогічної школи.

Практичну апробацію розроблених теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності здійснено відповідно до традиційної логіки педагогічної науки, що передбачає низку рекомендацій щодо організації та проведення педагогічного експерименту, викладених у працях Т. Білоусової, Ю. Маркітантова [14], С. Гончаренка [43], В. Євдокимова, Т. Агапової [59], О. Клименюк [77], Г. Терещук, В. Сидоренко [224], О. Кошки, В. Красовської [90], Ф. Моцного [114], Дж. Шонессі, Е. Зехмейстер та Дж. Зехмайстер [289] та інших науковців.

Зокрема, для одержання валідних даних педагогічного експерименту нами враховані такі *обов'язкові рекомендації*, на підставі яких можна дійти висновку про загальну сформованість досліджуваної готовності за її окремими компонентами, виділеними С. Гончаренком [43]: застосування варіативної методики діагностування рівня сформованості компонентів аналізованої готовності, яка включала анкетування, тестування та експертну оцінку; чітке дотримання критеріїв фіксації й обробки даних; фактологічний запис формування компонентів названої готовності впродовж усього процесу

дослідження; урахування можливості зміни ситуації й умов формування компонентів досліджуваної готовності.

При підготовці й проведенні педагогічного експерименту керувалися *принципами організації педагогічних досліджень*, що запропоновані Г. Терещук та В. Сидоренко [224], а саме: 1) *принципом цілісного вивчення педагогічного явища*, який передбачає чітке визначення місця досліджуваної підготовки в освітньому процесі ЗВО, розкриття динаміки формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності упродовж усіх етапів педагогічного експерименту; 2) *принципом об'єктивності*, за яким обов'язковою є фіксація всіх змін досліджуваної готовності, виявлених під час проведення констатувального та контрольного етапів експерименту, а також при аналізі та оцінці отриманих результатів діагностики; 3) *принципом ефективності*, що ґрунтується на твердженні, що одержані в процесі педагогічного дослідження результати повинні бути вищими за ті, що фіксовані в типових, стандартних умовах при однакових часових, матеріальних і фінансових витратах.

Гіпотеза нашого дослідження полягає в тому, що підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності буде ефективною за умови впровадження розробленої та теоретично обґрунтованої структурно-функціональної моделі, змістово-операційна складова якої відтворює виокремлені нами організаційно-педагогічні умови вказаної підготовки.

Процедура експериментальної перевірки дієвості й результативності розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності передбачає виконання таких завдань:

- 1) визначення бази й основних етапів дослідження;
- 2) формування складу контрольної та експериментальної груп;
- 3) деталізація програми експерименту;
- 4) вибір методу статистичної обробки емпіричних даних;

5) аналіз, узагальнення та статистична обробка результатів констатувального етапу педагогічного експерименту;

б) опис особливостей проведення формувального етапу педагогічного експерименту, на якому відбувається впровадження розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності та в освітньому процесі ЗВО створюються потрібні організаційно-педагогічні умови;

7) аналіз, узагальнення та статистична обробка результатів контрольного етапу педагогічного експерименту.

Так, **базою дослідження** стали заклади вищої освіти: Національний університет «Запорізька політехніка» (довідка № 39/05/851 від 14.02.2025 р.), Класичний приватний університет (довідка № 868 від 17.02.2025 р.), Хортицька національна академія (довідка № 01-22/142 від 17.02.2025 р.), Запорізький національний університет (довідка № 01/01-23/245 від 14.02.2025 р.).

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася впродовж 2021–2025 років і охоплювала *п'ять етапів*: підготовчий, констатувальний, формувальний, контрольний та підсумковий.

На *підготовчому етапі дослідження* (вересень 2021 – грудень 2021) сформульовано науковий апарат (мета, завдання, об'єкт, предмет тощо); визначено суперечності, що актуалізують необхідність вирішення досліджуваної наукової проблеми; розроблено гіпотезу дослідження; обрано методи дослідження; здійснено вивчення перспективного вітчизняного й зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології як базису для формування їхньої готовності до просвітницької діяльності; розроблено термінологічний базис дослідження, який містить уточнені ключові поняття; вивчено нормативно-правові засади та проблеми підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

На цьому етапі також розроблено критерії, показники й рівні готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, авторські

діагностичні засоби оцінювання рівня сформованості досліджуваної готовності; визначено, обгрунтовано та охарактеризовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності; створено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, яка базується на визначених організаційно-педагогічних умовах; сформульовано процедуру експериментальної перевірки дієвості й результативності розроблених теоретичних і методичних засад формування досліджуваної готовності; деталізовано програму експерименту; визначено експериментальну базу дослідження; здійснено вибір методу статистичної обробки емпіричних даних та відбір студентів до складу експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп.

На *констатувальному етапі* (січень 2022) за допомогою авторських діагностичних засобів (Додатки А-Є) встановлено вхідний (початковий) рівень сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

На *формульовальному етапі дослідження* (лютий 2022 – квітень 2024), проведено формувальний експеримент, у якому здійснено поетапне впровадження авторської структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, яка узгоджена з визначеними організаційно-педагогічними умовами і відображає авторське бачення структури, змісту, інноваційних форм, методів навчання й діагностики рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до названої діяльності.

На *контрольному етапі дослідження* (травень 2024) встановлено вихідний (кінцевий) рівень сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності за допомогою того ж авторського діагностичного апарату (Додатки А-Є).

На *підсумковому етапі дослідження* (травень 2024 – грудень 2024) здійснено статистичний аналіз результатів педагогічного експерименту,

формульовано й обґрунтовано загальні висновки щодо ефективності впровадження розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності та виділених організаційно-педагогічних умов; оформлено текст дисертації, список використаних джерел і додатки.

Зауважимо, що результати дослідно-експериментальної роботи висвітлювалися нами в наукових публікаціях і обговорювалися під час публічних виступів на наукових семінарах, конференціях тощо впродовж усіх етапів дослідження.

Формування складу контрольної та експериментальної груп здійснено на основі праць В. Бедана [6], А. Єріної [62] та Л. Кіш [281].

До того ж, для досягнення репрезентативності вибірки при створенні складу контрольної та експериментальної групи нами застосовано *спосіб зручного вибору* [6, с. 56], реалізація якого обумовлена такими правилами:

1) найбільший обсяг вибірки при розробленні діагностичної методики – від 200 до 1000–2500 осіб;

2) при порівнянні двох вибірок їхня загальна чисельність має охоплювати не менше 50 осіб, а чисельність порівнюваних вибірок – бути приблизно однаковою;

3) при вивченні взаємозв'язку між будь-якими властивостями обсяг вибірки повинен становити не менше 30–35 осіб;

4) чим більша мінливість досліджуваної властивості, тим чисельнішою має бути вибірка;

5) кількість респондентів прямо пов'язана з кількістю досліджень, тобто якщо його завдання вимагає багаторазової реєстрації показників, то чисельність залучених може бути порівняно незначною;

6) кількість досліджуваних залежить від їхньої характеристики. Наприклад, при проведенні експерименту зі спортсменами високого класу (у психології спорту) доводиться обмежуватися їхньою невеликою кількістю [6, с. 56].

Отже, нами використано реально існуючі групи, до яких входять майбутні бакалаври психології, що відповідають основним вимогам дослідження:

– ЕГ – 83 майбутні бакалаври психології, що навчалися в Класичному приватному університеті (м. Запоріжжя) та Національному університеті «Запорізька політехніка»;

– КГ – 88 майбутніх бакалаврів психології, що навчалися в Запорізькому національному університеті та Хортицькій національній академії.

Програма експерименту передбачала різний вплив для КГ та ЕГ майбутніх бакалаврів психології. Так, підготовка майбутніх бакалаврів психології КГ відбувалася за традиційною програмою, а ЕГ була реалізована з використанням авторської структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Для **статистичної обробки емпіричних даних** і отримання висновку про статистичну значущість відмінностей між рівнем сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології КГ та ЕГ, отриманих протягом дослідно-експериментальної роботи, нами *обрано критерій χ^2 (хі-квадрат) К. Пірсона* [45; 113; 140], який дає змогу об'єктивно оцінити близькість розподілів двох числових рядів. Водночас порівнюються частоти названих рядів розподілу, виявляються розбіжності між ними і виділяється їхня статистична значущість.

Установлення статистичної значущості відмінностей між ЕГ та КГ для розподілу з 3 рівнями готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності передбачало обчислення критерію χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^{k \cdot l} \frac{(f_E - f_T)^2}{f_T}, \quad df = (k - 1)(l - 1), \quad (3.1)$$

де: f_E – емпірична частота, f_T – теоретична частота, df – ступінь свободи, k – кількість розподілів, l – кількість рівнів.

Для двох розподілів КГ та ЕГ ($k=2$) та трьох рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності ($l=3$) ступінь свободи $df=(2-1)*(3-1)=2$.

Отже, для експериментальної перевірки дієвості й результативності авторської структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в освітньому процесі вищої педагогічної школи, перевірки гіпотези, а також для досягнення мети дослідження використовувався комплекс загальнопедагогічних емпіричних (анкетування, тестування, експертна оцінка – для виявлення рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності розробленої структурно-функціональної моделі й визначених організаційно-педагогічних умов) і статистичних (ранжування, парні порівняння, порівняння за критерієм К. Пірсона (методика χ^2), аналіз даних за допомогою сучасних інформаційних технологій – для статистичної обробки емпіричних даних і встановлення валідності одержаних результатів) методів дослідження.

Розглянувши організацію дослідно-експериментальної роботи, перейдемо до **результатів констатувального етапу педагогічного експерименту** та зупинимося на їхньому статистичному аналізі.

Результати діагностики початкового рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності розглянемо за кожним компонентом досліджуваної готовності окремо й загалом. Так, рівень сформованості *інформаційного компонента* досліджуваної готовності оцінювався за допомогою авторського тесту-опитувальника «Інформаційна компетентність психолога» (Додаток А). Результати оцінювання подані в табл. 3.1.

Установимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників експериментальної та контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників експериментальної та контрольної груп суттєва. Застосуємо формулу (3.1).

**Результати діагностики рівня сформованості інформаційного
компонента на початку експерименту**

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ	40	48	29	35	14	17
КГ	36	41	35	40	17	19

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.1).

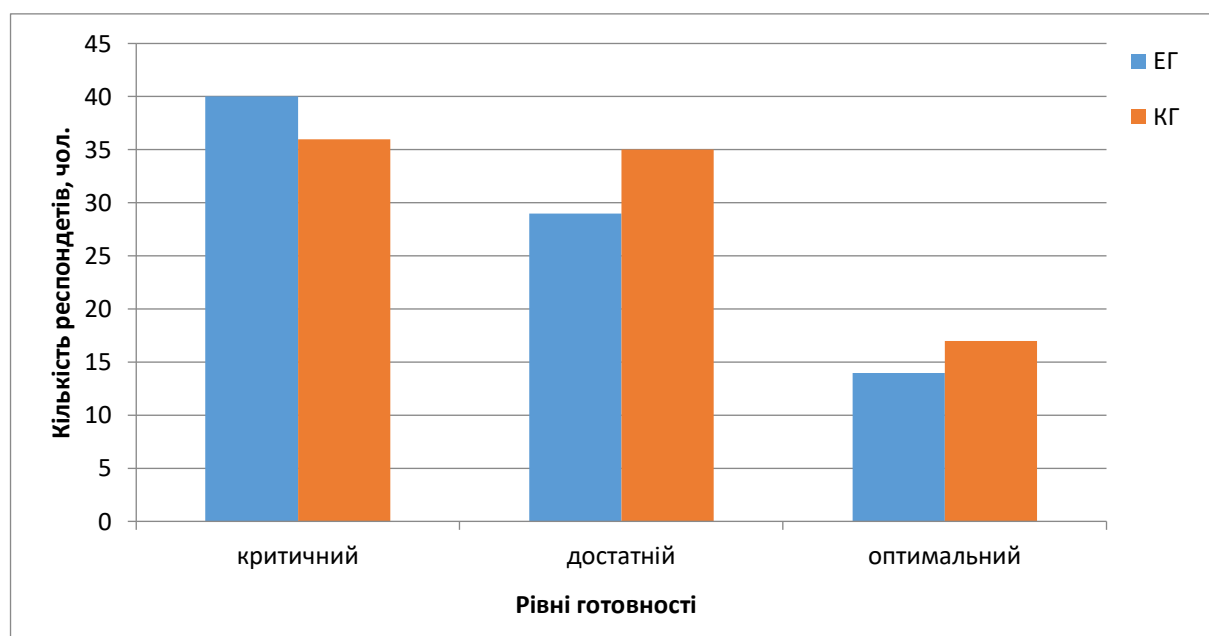

Рис. 3.1. Результати діагностики рівня сформованості інформаційного
компонента на початку експерименту

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=0,917$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} < T_{\text{табл}}$ ($0,917 < 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , отриманий результат дає достатні підстави для прийняття нульової гіпотези і відхилення альтернативної. Одержані результати діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості інформаційного компонента на початку експерименту не відрізняється в КГ та ЕГ.

Рівень сформованості *цифрового компонента* оцінювався за допомогою авторського тесту-опитувальника «Цифрові технології у просвітницькій діяльності психолога» (Додаток Б). Результати подані у табл. 3.2. Установимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників експериментальної та контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників експериментальної і контрольної груп вагома. Застосуємо формулу (3.1).

Таблиця 3.2

**Результати діагностики рівня сформованості цифрового компонента
на початку експерименту**

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ	34	41	24	29	25	30
КГ	32	36	28	32	28	32

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.2).

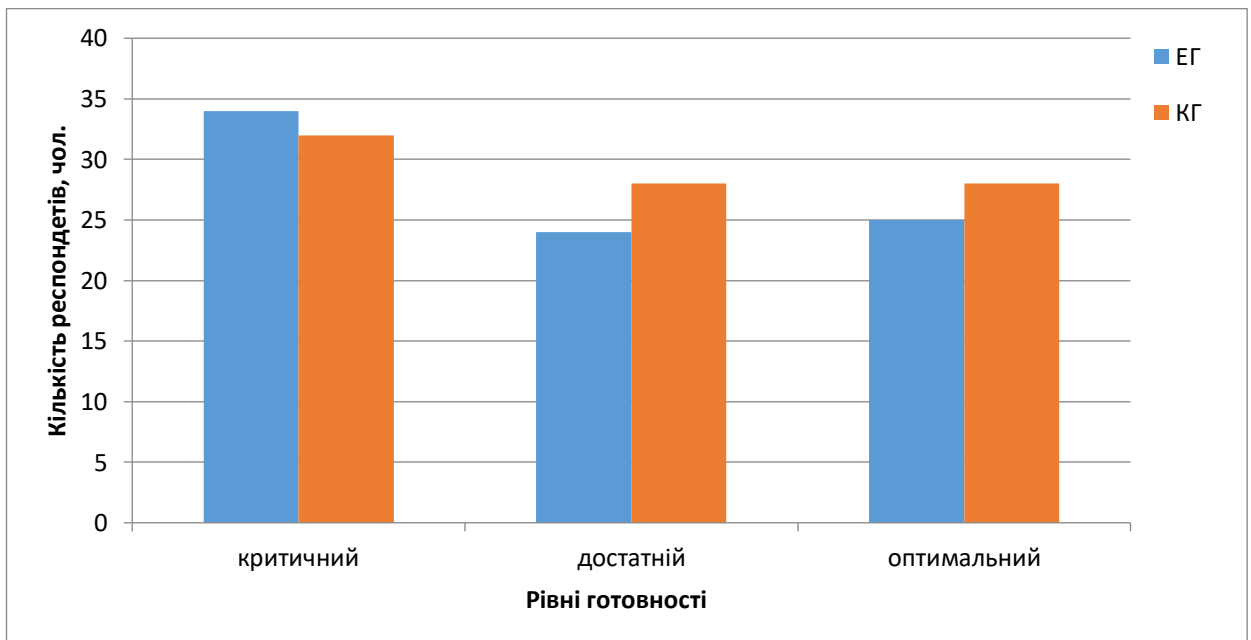

Рис. 3.2. Результати діагностики рівня сформованості цифрового компонента на початку експерименту

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=0,392$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} < T_{\text{табл}}$ ($0,392 < 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , отриманий результат дає достатні підстави для прийняття нульової гіпотези та відхилення альтернативної.

Одержані результати діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості цифрового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початку експерименту не відрізняється в контрольній і експериментальній групах.

Рівень сформованості *морально-етичного компонента* досліджуваної готовності оцінювався за допомогою авторської анкети-тесту «Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога» (Додаток В). Результати оцінювання подано в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Результати діагностики рівня сформованості морально-етичного компонента на початку експерименту

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ	65	78	11	14	7	8
КГ	66	75	13	15	9	10

Виявимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників експериментальної та контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.3).

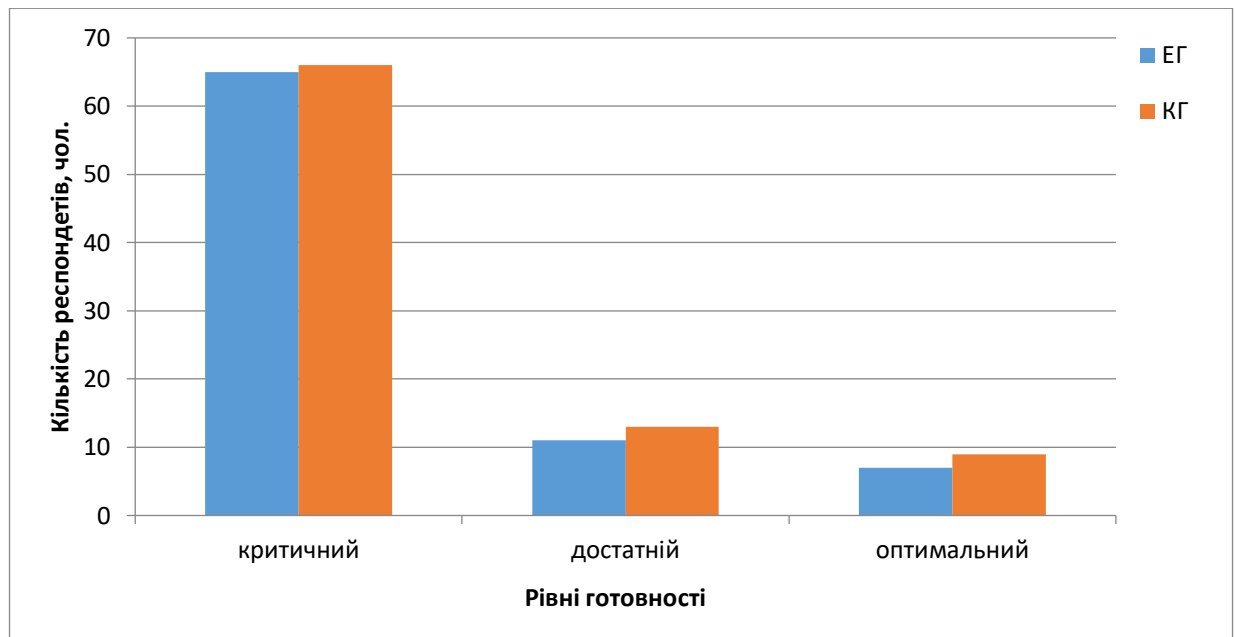

Рис. 3.3. Результати діагностики рівня сформованості морально-етичного компонента на початку експерименту

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=0,28$ порівнюємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} < T_{\text{табл}}$ ($0,28 < 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , отриманий результат дає достатні підстави для прийняття нульової гіпотези та відхилення альтернативної.

Одержані результати діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості морально-етичного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початку експерименту не відрізняється в контрольній та експериментальній групах.

Рівень сформованості *мотиваційно-вольового компонента* досліджуваної готовності оцінювався за допомогою авторської анкети «Психологічна просвіта як напрям професійної діяльності психолога» (Додаток Г). Результати оцінювання подані в табл. 3.4.

Установимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників експериментальної та контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Результати діагностики рівня сформованості мотиваційно-вольового компонента на початку експерименту

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ	58	70	15	18	10	12
КГ	59	67	17	19	12	14

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.4).

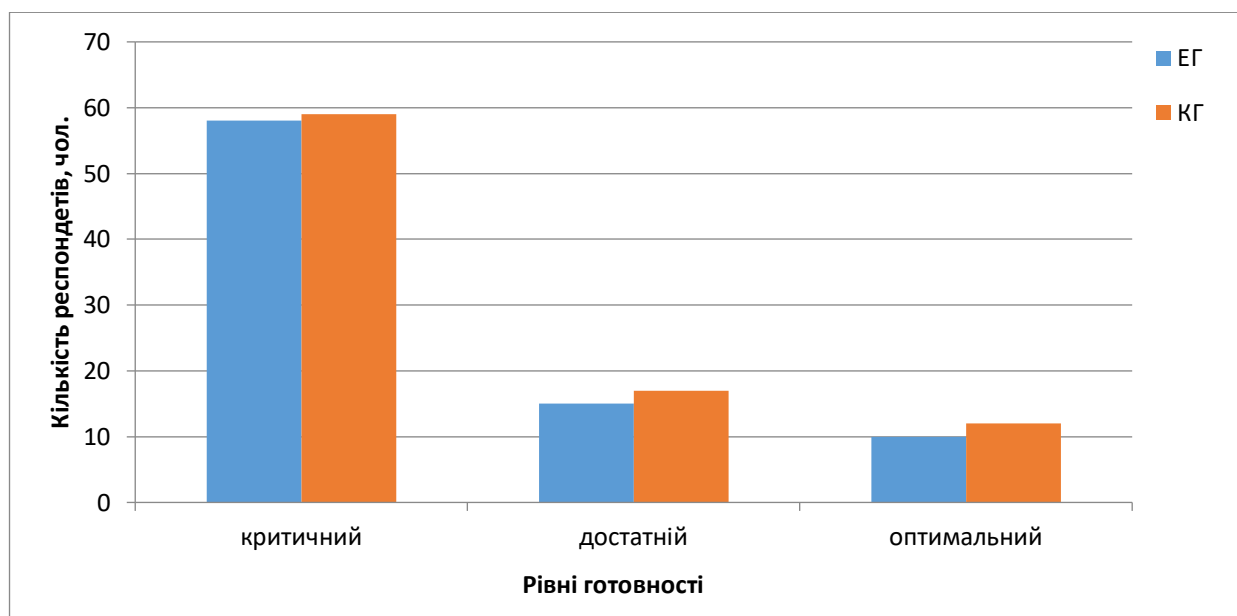

Рис. 3.4. Результати діагностики рівня сформованості мотиваційно-вольового компонента на початку експерименту

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=0,253$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} < T_{\text{табл}}$ ($0,253 < 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , отриманий результат дає достатні підстави для прийняття нульової гіпотези та відхилення альтернативної.

Одержані результати діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості мотиваційно-вольового компонента на початку експерименту не відрізняється в контрольній та експериментальній групах. Рівень сформованості *самопрезентаційного компонента* досліджуваної готовності оцінювався за допомогою експертної оцінки «Самопрезентація психолога у просвітницькій діяльності» (Додаток Д). Результати оцінювання подані в табл. 3.5.

Установимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників експериментальної і контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Таблиця 3.5

Результати діагностики рівня сформованості самопрезентаційного компонента на початку експерименту

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ	66	80	11	13	6	7
КГ	69	78	12	14	7	8

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.5).

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=0,043$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} < T_{\text{табл}}$ ($0,043 < 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , отриманий результат дає достатні підстави для прийняття нульової гіпотези та відхилення альтернативної. Одержані результати діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості самопрезентаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початку експерименту не відрізняється в КГ та ЕГ.

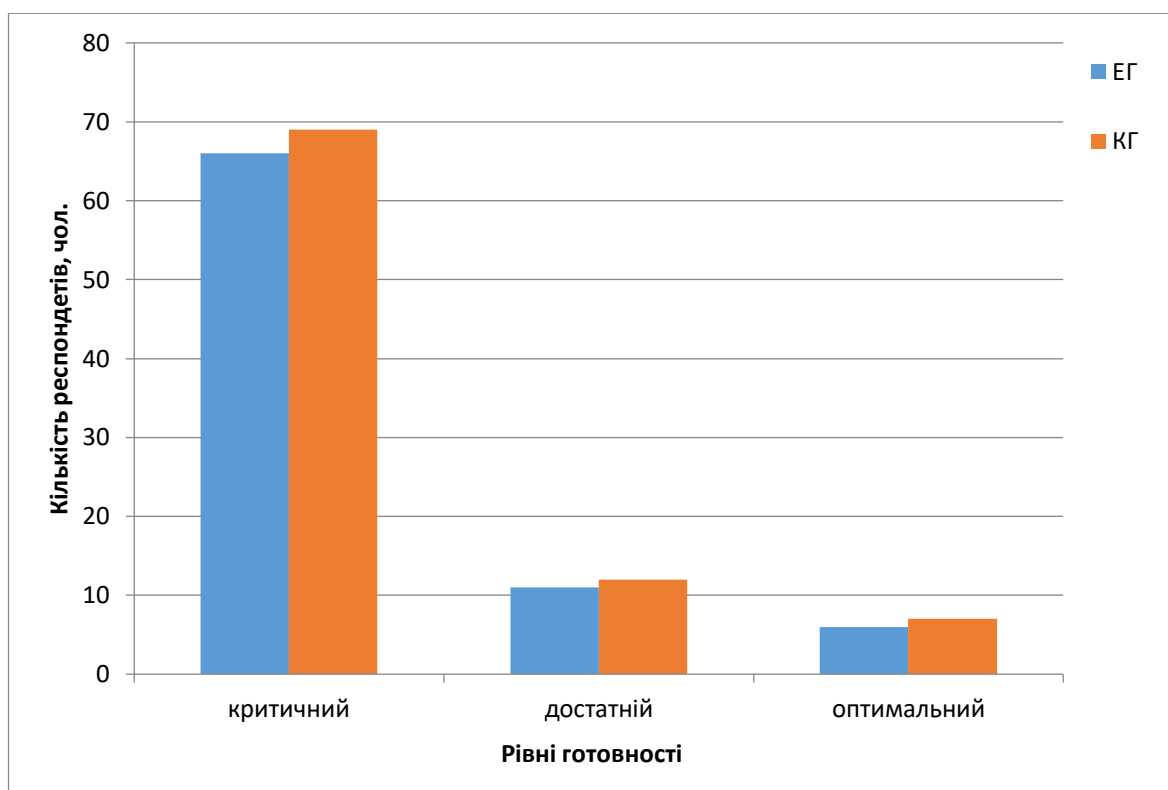

Рис. 3.5. Результати діагностики рівня сформованості самопрезентаційного компонента на початку експерименту

Узагальнення результатів діагностики учасників експериментальної та контрольної груп дозволило представити результати загального рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початку експерименту (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Результати діагностики загального рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початку експерименту

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
EG	53	64	18	22	12	14
KG	52	59	21	24	15	17

Установимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників ЕГ і КГ незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників ЕГ і КГ значна. Застосуємо формулу (3.1). Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=0,43$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} < T_{\text{табл}}$ ($0,43 < 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , отриманий результат дає достатні підстави для прийняття нульової гіпотези та відхилення альтернативної.

Одержані статистичні дані свідчать, що на початок експерименту загальний рівень готовності в КГ і ЕГ суттєво не відрізняється. Так, на критичному рівні готовності в експериментальній групі є 64% майбутніх бакалаврів психології, а у контрольній – 59% (рис. 3.6).

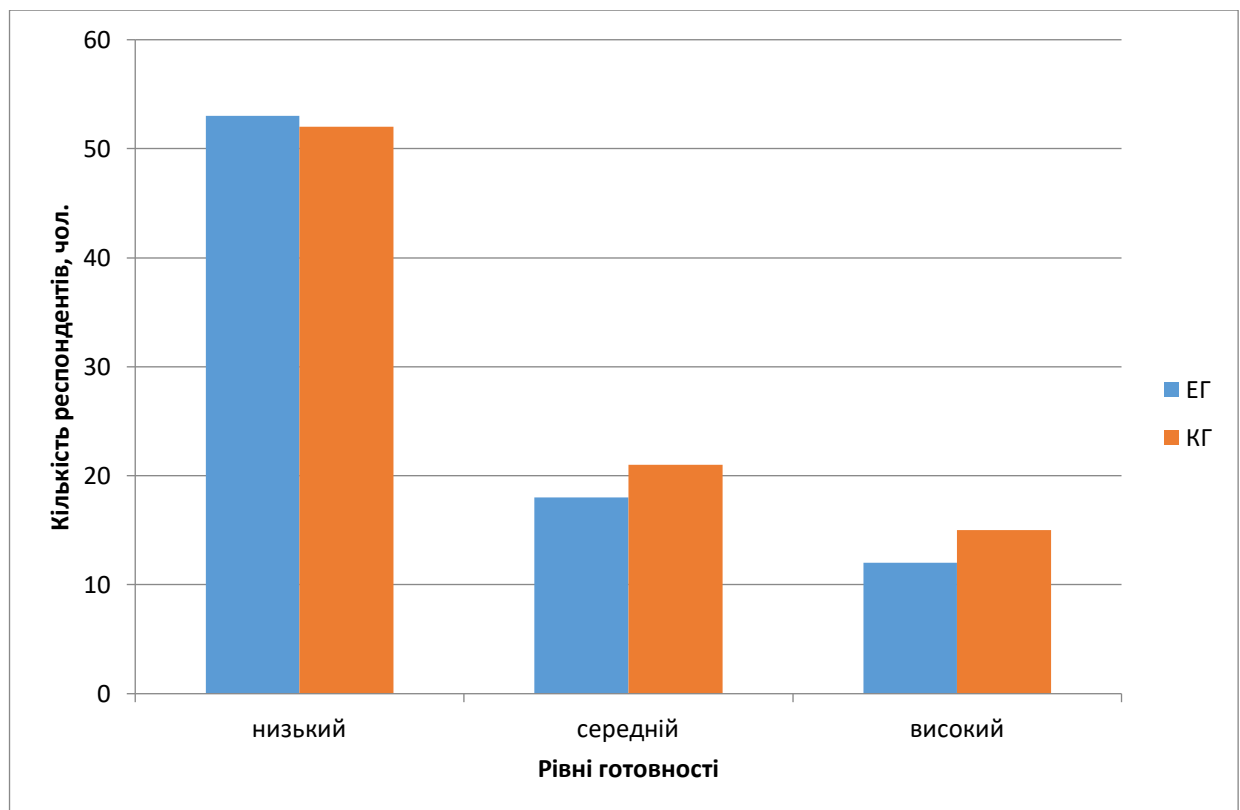

Рис. 3.6. Загальний рівень готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початку експерименту

Отже, під час констатувального етапу педагогічного експерименту було виявлено вхідний (початковий) рівень готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початку експерименту. До того ж визначено, що рівні готовності експериментальної та контрольної груп суттєво не відрізнялися, що дає нам підстави стверджувати про їхню однорідність.

3.2. Хід і особливості реалізації педагогічного експерименту

Для експериментальної перевірки гіпотези дисертаційного дослідження нами проведений педагогічний експеримент, у межах якого запланована апробація розробленої й теоретично обґрунтованої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, змістовою основою яких є створення відповідних організаційно-педагогічних умов.

Щоб підтвердити гіпотезу дослідження, упродовж формувального етапу експерименту в контрольній групі майбутніх бакалаврів психології підготовка відбувалася згідно з чинними освітньо-професійними програмами й не передбачала спеціальних змін у формах організації, методах, прийомах і засобах навчання. На відміну від контрольної групи, підготовка майбутніх бакалаврів психології експериментальної групи здійснювалася згідно з авторським задумом і через застосування спеціально відібраних форм організації, методів, прийомів та засобів навчання, інтегрованих у структурно-функціональній моделі.

Наголосимо на тому, що для науково-педагогічних працівників ЗВО, які були залучені до формувального етапу педагогічного експерименту, нами були проведені консультації та надані рекомендації щодо послуговування розробленою структурно-функціональною моделлю та створення відповідних організаційно-педагогічних умов. Очевидно, що їхнє впровадження не можливе без участі науково-педагогічного колективу випускової та інших кафедр. З цих

причин була організована постійно діюча консультативна підтримка викладачів, яким подана загальна логіка об'єктивації запропонованих інновацій.

Під час таких консультацій нами накопичувалася необхідна інформація про персональну мотивацію здобувачів освіти до просвітницької діяльності, особливості їхніх комунікативних патернів, рівня володіння інформаційними технологіями та здатності до публічної роботи. Це відбувалося також протягом вступного анкетування, діагностичних бесід і спостережень за поведінкою студентів у навчальних та позанавчальних ситуаціях.

Опис повноцінної картини нашої взаємодії з іншими суб'єктами підготовки не є пріоритетним завданням, але загальна логіка побудови експериментальної роботи розгорталася за їхньої безпосередньої участі від моменту так званої профорієнтаційної роботи і до останнього дня навчання майбутніх бакалаврів. Водночас ми розуміємо всю складність забезпечення чистоти експериментальної ситуації тоді, коли якість формувального впливу не залежить від усієї сукупності факторів: контингенту здобувачів освіти, професійно-педагогічної майстерності учасників освітніх програм, якості менеджменту в ЗВО тощо.

Реальна практична робота в цьому сенсі може різко відрізнятись в кожному закладі освіти з огляду на ці та інші важливі чинники. Утім існуючі критерії НАЗЯВО, що підкреслюють фокус уваги педагогічних колективів, є на цей момент прийнятним інструментом дотримання якості освітніх послуг.

Незважаючи на те, що частина науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти спеціальності 053 «Психологія» не сприймала запропонованих нами акцентів підготовки, а, можливо, і взагалі навчалася без визначених особистісно-професійних цілей, результати експерименту все ж могли довести справедливість авторських гіпотез.

У результаті пролонгованої консультативної роботи з педагогічним колективом випускової кафедри й майбутніми бакалаврами психології нами отримано реалістичну характеристику учасників експериментальної групи, рівень їхньої попередньої умотивованості, причини перебування в професії

викладача або вибору професії психолога тощо. Це дало змогу більш потужно побудувати систему зворотнього зв'язку, продовжувати взаємодію в соціальних мережах, нарощувати довіру до авторської концепції як фактора успіху кафедри і її випускників.

Як уже вказували в підрозділі 2.3 дисертаційного дослідження, нами передбачена поетапна імплементація створеної структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, яка узгоджується з визначеними організаційно-педагогічними умовами й реалізується протягом таких п'яти етапів: 1) проблемно-констатувальний, 2) організаційно-мотиваційний, 3) діяльнісно-практичний, 4) рефлексивний та 5) контрольньо-результативний.

Продовжимо розгляд кожного з них більш детально та всебічно обґрунтуємо процес і особливості реалізації виокремлених організаційно-педагогічних умов на кожному етапі.

Перший, **проблемно-констатувальний етап**, передбачав здійснення констатувального етапу педагогічного експерименту для визначення початкового рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. Одночасно відбувалася реалізація першої організаційно-педагогічної умови (оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної освіти).

Оцінювання початкового рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності проводилося за виділеними нами критеріями за допомогою авторських діагностичних засобів:

– рівень сформованості інформаційного компонента – за допомогою авторського тесту-опитувальника «Інформаційна компетентність психолога» (Додаток А);

– рівень сформованості цифрового компонента – за допомогою авторського тесту-опитувальника «Цифрові технології в просвітницькій діяльності психолога» (Додаток Б);

– рівень сформованості морально-етичного компонента – за допомогою авторської анкети-тесту «Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога» (Додаток В);

– рівень сформованості мотиваційно-вольового компонента – за допомогою авторської анкети «Психологічна просвіта як напрям професійної діяльності психолога» (Додаток Г);

– рівень сформованості самопрезентаційного компонента – за допомогою експертної оцінки «Самопрезентація психолога в просвітницькій діяльності» (Додаток Д).

Для визначення загального рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності нами застосовано відсоткове співвідношення ваги показників для кожного критерію досліджуваної готовності (табл. 2.2). Так, вага показників інформаційного компонента досліджуваної готовності складає 20% від загального рівня готовності, вага цифрового, морально-етичного й мотиваційно-вольового – по 15% від загального рівня готовності, а вага самопрезентаційного компонента – 35%.

Для *реалізація першої організаційно-педагогічної умови* нами було вдосконалено зміст навчального курикулуму навчальних дисциплін освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія» у Класичному приватному університеті (м. Запоріжжя) та Національному університеті «Запорізька політехніка»: «Педагогічна психологія», «Психологія праці», «Психологія особистості», «Основи психологічної практики» та «Психологія паблік рилейшнз».

Так, до змісту дисципліни «Педагогічна психологія» додані навчальні матеріали, метою яких є вдосконалення знань і вмінь майбутнього психолога розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва та представляти психологічну інформацію в зрозумілому вигляді.

Зміст навчальної дисципліни «Психологія праці» доповнений модулем, спрямованим на формування й розвиток знань і вмінь майбутніх бакалаврів

психології щодо здобування психологічної інформації з різних джерел, використання у просвітницькій діяльності психолога мультимедійних засобів навчання, онлайн-сервісів, онлайн-платформ, онлайн-спільнот і вебресурсів, медіаграмотності, дотримання рекомендацій кібербезпеки, а також розуміння та дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

Передумовами оновлення змісту навчальної дисципліни «Психологія особистості» стала необхідність формування й розвитку в майбутніх бакалаврів психології знань і вмінь аналізувати, формалізувати, порівнювати, узагальнювати та синтезувати психологічну інформації з наявним досвідом.

Головний напрям оновлення змісту навчальної дисципліни «Основи психологічної практики» – усвідомлення й дотримання майбутніми бакалаврами правил і норм «Етичного кодексу психолога», особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології», формування в них уміння користуватися цими правилами й нормами в різних професійних ситуаціях, а також розвиток їхньої гнучкості і тактовності в поведінці та спілкуванні з суб'єктами просвітництва.

Очікувані результати впровадження оновленого змісту навчальної дисципліни «Психологія паблік рилейшнз» такі: усвідомлення майбутніми бакалаврами психології концепції самопрезентації, її ролі й місця в просвітницькій діяльності психолога; розуміння ними необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності; знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; формування в майбутніх бакалаврів психології вміння виступати перед аудиторією, здійснювати планування і прогнозування процесу самопрезентації, створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж), а також коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики й контролю.

На другому, **організаційно-мотиваційному етапі**, вирішувалися завдання стимулювання майбутніх бакалаврів до оволодіння сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти та

вдосконалення їхніх вольових якостей, а також відбувалася реалізація третьої організаційно-педагогічної умови (формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності).

Насамперед дослідно-експериментальна робота була спрямована на усвідомлення майбутніми бакалаврами психології суті головних теоретичних концептів психологічної просвіти і дотичних до неї понять «нормативно-правові основи діяльності психолога», «правила і норми «Етичного кодексу психолога», «психологічне просвітництво», «діти і психологічне просвітництво», «кваліфікована пропаганда психології», «сучасні форми, методи, засоби і технології психологічної просвіти», «варіанти використання психологічної інформації для психологічного просвітництва», «медіаграмотність», «кібербезпека», «самопрезентація, її роль та місце в просвітницькій діяльності психолога», «планування і прогнозування процесу самопрезентації», «коригування процесу самопрезентації відповідно до результатів діагностики і контролю», «просвітницька діяльність психолога в медіапросторі», «мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, спільноти та вебресурси для психологічної просвіти» тощо.

Щоб сформувати в майбутніх бакалаврів позитивну мотивацію до просвітницької діяльності, нами проведено низку мотиваційних лекцій і навчально-методичних семінарів, зокрема: «Чому я обрав/обрала професію психолога?», «Що таке “психологічна просвіта”: психологічні аспекти взаємодії із суб'єктами просвітництва», «Для чого потрібна психологічна просвіта?», «Що таке психологічне благополуччя особистості та як його досягти?» тощо. Для ефективності заходів були застосовані такі методи навчання, як: перегляд і аналіз відеороликів із досліджуваної проблеми, опублікованих в ютубі; аналіз блогів, сайтів, освітніх порталів, груп у соціальних мережах, зокрема «Фейсбук», щодо виявлення прикладів просвітницької діяльності психологів у медіапросторі; дебати, дискусії, обговорення проблеми в загальному колі; онлайн-дискусії в соціальних

мережах тощо. Засобами навчання стали: мережа Інтернет, соціальна мережа «Фейсбук», «Ютуб» та ін.

Винятково важливу роль у формуванні в майбутніх бакалаврів позитивної мотивації до просвітницької діяльності відіграла квазіпрофесійна діяльність, проведена в рамках імплементації третьої організаційно-педагогічної умови.

Для реалізації майбутніми бакалаврами психології квазіпрофесійної діяльності нами змодельовано низку реальних професійних ситуацій, які дали змогу студентам імітувати професійну діяльність психолога в аспекті психологічної просвіти, зокрема: «Робочий день психолога», «Інструменти психологічної просвіти, особливості їхнього вибору та застосування», «Планування та організація психологічної просвіти», «Урахування вікових особливостей цільової аудиторії», «Вибір методів, методик, процедур для психологічної просвіти», «Основні джерела новітньої науково-психологічної інформації», «Комунікативні бар'єри та способи їхнього уникнення» та ін.

Окремим напрямом квазіпрофесійної діяльності майбутніх бакалаврів психології була підготовка ними просвітницької програми із запропонованого переліку тем, який охоплював такі важливі питання психологічної просвіти, як-от: «Як удосконалити своє емоційне життя», «Психологічне благополуччя: що це таке?», «Психологічно здорова людина – яка вона?», «Особистіте та соціальне благополуччя», «Основи психології для “чайників”», «Психологія самонавчання та самовиховання», «Психологічний портрет успішної особистості», «Мистецтво жити легко та приємно», «Крок за кроком до психологічно здорової особистості», «Піраміда потреб Маслоу та її значення для сучасної людини», «Особистість з погляду психологічної науки» та ін.

До того ж, діяльність майбутніх бакалаврів психології в процесі розробки просвітницької програми була спрямована на відбір, аналіз і систематизацію психологічної інформації, яка буде в подальшому використана ними для підготовки власних відеороликів із психологічної просвіти.

Засобами навчання при виконанні квазіпрофесійних завдань обрано: вебресурси мережі Інтернет, соціальні мережі, месенджери «Вайбер» і «Ватсаб», а також Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти» [160, с. 12–15].

Формуванню в майбутніх бакалаврів позитивної мотивації до просвітницької діяльності також сприяло активне й системне використання науково-педагогічними працівниками класичних прийомів педагогічного впливу. Так, викладач ЗВО завжди є для майбутніх фахівців своєрідним зразком для наслідування, тому особистий приклад кожного педагога вищої школи має суттєве значення під час професійної підготовки майбутнього бакалавра психології. Особливо важливими для наслідування були такі якості викладача: доброзичливе ставлення до студентів, відповідальність, дотримання свого слова, цілеспрямованість, рішучість, ініціативність, витримка, педагогічний такт, а також здатність критично оцінювати власний досвід і визнавати та виправляти свої помилки. Крім цього, кожен викладач ЗВО виконував функції оратора, організатора, психолога, аналітика, а також демонстрував високий рівень ерудованості за фахом та в інших наближених до фаху галузях знань. Першорядним був і прояв поваги до особистості кожного студента, незважаючи на їхнє ставлення до навчальної дисципліни, загальну успішність і поведінку. Водночас викладачі постійно демонстрували інтерес до навчання та життя здобувачів освіти, адже кожен студент є особистістю із властивими тільки їй індивідуальними характеристиками. Вони намагалися полюбити всіх своїх студентів, незалежно від їхніх зовнішніх і внутрішніх особливостей. Публічна похвала як педагогічний прийом, здійснена викладачем у присутності всієї групи, не тільки підвищувала загальну мотивацію майбутнього бакалавра до навчання, а й додавала йому впевненості в собі й збуджувала бажання знову досягати похвали, щоразу підвищуючи рівень і якість навчання. Проте наголосимо на тому, що критика та зауваження щодо виконаного майбутнім бакалавром завдання відбувалися тільки у приватному форматі, адже публічність у цьому випадку не лише

знижує мотивацію до навчання, але й негативно налаштовує студента проти викладача. Позитивній мотивації майбутніх бакалаврів до навчання сприяло й обґрунтування критеріїв оцінювання. Це дало змогу кожному студентові усвідомити свої прогалини й недоліки в усних відповідях або виконаних завданнях.

Залучення до процесу підготовки випускників, які є практикуючими психологами, теж є ефективним способом формування позитивної мотивації майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. Проводилися зустрічі в індивідуальній та груповій формах засобами соціальної мережі «Фейсбук», онлайн-сервісів, онлайн-платформ спільнот і вебресурсів. Спілкування здійснювалося під час аудиторної, позааудиторної роботи та в межах проходження виробничої практики, що дало змогу майбутнім бакалаврам психології отримати позитивні зразки для наслідування, усвідомити особливості психологічної просвіти й деталізувати вимоги, які вона висуває до фахівця-психолога. Зустрічі студентів із психологами-практиками сприяли закріпленню зв'язку між теоретичними психологічними знаннями та практичним застосуванням їх у просвітницькій діяльності, тим самим забезпечивши формування в них інтересу до психологічної просвіти, який лежить в основі визначених нами ціннісно-мотиваційних показників морально-етичного й мотиваційно-вольового компонентів досліджуваної готовності. І, що не менш важливо, такі заходи забезпечили вдосконалення процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, адже дозволили виокремити ключові акценти сучасних вимог до теоретичної і практичної складових аналізованої підготовки.

Третій, **діяльнісно-практичний етап**, був спрямований на вдосконалення комплексу просвітницько значущих знань і умінь та їхнє активне використання майбутніми бакалаврами психології в позанавчальній діяльності як підґрунтя для науково-психологічного світогляду здобувачів освіти. До того ж, відбувалася реалізація другої та четвертої організаційно-педагогічних умов (активна участь майбутніх бакалаврів психології у

просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності та формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду).

На цьому етапі нами насамперед була втілена *друга організаційно-педагогічна умова*, яка передбачала вдосконалення знань і вмінь майбутніх бакалаврів психології, набутих ними в процесі навчання, а також підсилення їхнього інтересу та прагнення в оволодінні сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти. Водночас забезпечувалася підтримка та розвиток волонтерського руху в студентському середовищі.

Провідними формами реалізації цієї умови стали активна участь майбутніх бакалаврів психології в діяльності «Студентської психологічної служби» та підготовка й публікація ними в мережі Інтернет відеороликів із психологічної просвіти на волонтерських засадах. Так, «Студентську психологічну службу» було створено у листопаді 2022 року за ініціативи здобувачів освіти, що навчалися в рамках професійної підготовки бакалавра за спеціальністю «Психологія» та викладачів кафедри психології Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) та Національного університету «Запорізька політехніка». Завданням об'єднання майбутніх бакалаврів психології, які займаються волонтерською діяльністю, було:

- забезпечення психологічної підтримки студентів і викладачів у вирішенні різних соціальних та психологічних проблем;
- поширення прикладних психологічних знань;
- популяризація наукової і прикладної психологічної літератури.

Ключовим напрямом діяльності Служби стала просвітницька робота – роз'яснення психологічних питань, які турбували студентів і співробітників, підвищення рівня їхньої психологічної культури. Проводилася вона під час зустрічей зі студентськими групами в рамках кураторських годин і інформаційних лекцій та індивідуальних бесід психологічного спрямування.

За ініціативи майбутніх бакалаврів психології в бібліотеках названих закладів вищої освіти створено постійно діючий інформаційний стенд із

психології та окрему підбірку цікавої і доступної для практичного використання інформації на психологічну тематику, зокрема щодо проблеми психологічного здоров'я й благополуччя особистості.

Для профілактики негативних явищ у студентському середовищі майбутні бакалаври психології на волонтерських засадах постійно організовували й проводили різноманітні заходи, зокрема: конкурс малюнків на асфальті «Я обираю здоровий спосіб життя!», бесіди, диспути, лекції на відповідну тематику, концерти «За здоровий спосіб життя», рольові і творчі ігри зі студентською молоддю, конкурси соціальної реклами, метою яких було психологічне благополуччя особистості тощо.

Завдяки діяльності «Студентської психологічної служби» кожен студент мав змогу краще пізнати себе з психологічного боку, а саме: дослідити свій характер, здібності, можливості, тип особистості та ін.; знайти вихід із будь-якої проблемної ситуації; навчитися розуміти себе і свої переживання й адекватно виражати емоції; позбутися багатьох страхів та емоційних переживань; навчитися відновлювати і зберігати свою душевну рівновагу; бути впевненим у собі та у своїх силах; навчитися правильно визначати мету й досягати її; самостійно організовувати власну навчальну діяльність; дізнатися, як легко налагодити стосунки з оточенням, і навчитися уникати конфліктів або «правильно» виходити з них.

За час роботи психологічної служби реалізовано чимало заходів, участь у яких дало змогу майбутнім бакалаврам психології актуалізувати й проявити знання і вміння, важливі для просвітницької діяльності, наприклад: розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва, представляти психологічну інформацію у зрозумілому вигляді, використовувати в просвітницькій діяльності психолога мультимедійних засобів навчання, онлайн-сервісів, онлайн-платформ, онлайн-спільнот і вебресурсів, медіаграмотність та дотримання рекомендацій кібербезпеки, а також знання форм, методів, особливостей і умов самопрезентації, вміння виступати перед аудиторією, здійснювати планування та прогнозування

процесу самопрезентації, створити візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж) і коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики й контролю.

Не менш важливим є і те, що майбутні бакалаври психології, стаючи активними учасниками громадського життя Класичного приватного університету й Національного університету «Запорізька політехніка», усвідомлювали важливість дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», формували вміння користуватися ними в різних професійних ситуаціях, училися на практиці проявляти гнучкість і тактовність у поведінці та спілкуванні, а також розуміти й дотримуватись етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

Участь майбутніх бакалаврів психології в діяльності «Студентської психологічної служби» гарантувала їм підвищення інтересу до просвітницької діяльності, прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами й технологіями психологічної просвіти, а також удосконалення сукупності вольових якостей, важливих для психологічної просвіти – цілеспрямованість, самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність та самокритичність.

Наголосимо на тому, що через карантинні обмеження, частина заходів цієї служби проводилася в онлайн-форматі з використанням засобів соціальної мережі «Фейсбук» та онлайн-сервісів і месенджерів («Вайбер», «Ватсап», «Телеграм» тощо). Наприклад, майбутні бакалаври психології створювали на платформі месенджерів групи для спілкування зі студентами та викладачами, які перебували в умовах дистанційного навчання. Саме тут надавали психологічну допомогу й надсилали різноманітну психологічну інформацію, спрямовану на подолання можливих психологічних проблем, які виникли у здобувачів освіти через зменшення кількості очної взаємодії з іншими людьми та почуття самотності.

Щоб надати кожному майбутньому бакалавру психології можливості здійснити перші кроки у презентації себе як фахівця-психолога в онлайн-

просторі, нами передбачено специфічну форму позанавчальної діяльності для учасників експериментальної групи – підготовку й публікацію в мережі Інтернет відеороликів із психологічної просвіти.

Матеріалом для створення відеороликів майбутніми бакалаврами психології стали підготовлені ними на попередньому етапі дослідницько-експериментальної роботи, зокрема під час квазіпрофесійної діяльності, просвітницькі програми, спрямовані на висвітлення таких важливих питань психологічної просвіти, як-от: «Як удосконалити своє емоційне життя?», «Психологічне благополуччя: що це таке?», «Психологічно здорова людина – яка вона?», «Особистісте та соціальне благополуччя», «Основи психології для “чайників”», «Психологія самонавчання та самовиховання», «Психологічний портрет успішної особистості», «Мистецтво жити легко та приємно», «Крок за кроком до психологічно здорової особистості», «Піраміда потреб Маслоу та її значення для сучасної людини», «Особистість з погляду психологічної науки» та ін.

Водночас, майбутні бакалаври психології були орієнтовані на те, що кожен відеоролик структурно повинен складатися зі вступу, основного змісту і висновків. У вступі кількома реченням необхідно зацікавити слухача, зосередивши увагу на потенційних можливостях психологічної інформації з теми, що висвітлюється. Основна частина має відтворювати конкретні практичні кроки реалізації певного психологічного прийому чи техніки, тому потрібно зробити акцент на особливостях їхнього використання й обмеження. Висновки мають містити перспективи з обраної психологічної теми та їхню практичну цінність для пересічної людини.

Також планувалося, що кожен майбутній бакалавр психології створить такий відеоролик, який можна розглядати як освітній онлайн-ресурс, що розрахований на масове сприйняття і широке розповсюдження, відповідає вимогам максимально високої якості психологічної інформації та має оптимальну тривалість (до 5 хв.), є лаконічним і емоційним у поданні змісту

реалізованого сценарію просвітницької програми, а також належної якості відео і звуку.

Специфікою застосування такої форми позанавчальної діяльності є те, що вона потребує від кожного майбутнього бакалавра психології актуалізації всіх компонентів досліджуваної готовності, зокрема самопрезентаційного компонента, адже без належного розуміння концепції самопрезентації, її ролі й місця в просвітницькій діяльності психолога, усвідомлення необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності, знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації, вміння виступати перед аудиторією, а також уміння створювати візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж) підготовка й публікація якісного відеоролика з психологічної просвіти неможлива.

У рамках реалізації цієї педагогічної умови основними методами навчання були: перегляд, аналіз, підготовка й публікація відеороликів у ютубі; аналіз блогів, сайтів, освітніх порталів, груп у соціальних мережах; обговорення проблеми в загальному колі, соціальних мережах, месенджерах «Вайбер» і «Ватсап» тощо.

Засобами навчання стали: «Етичний кодекс психолога», Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти», мережа Інтернет, соціальна мережа «Фейсбук», «Ютуб», месенджери «Вайбер» і «Ватсап», програми підготовки відеороликів та ін.

При формуванні в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду, що є *четвертою організаційно-педагогічною умовою*, передовсім ми орієнтувалися на об'єктивні компоненти світогляду, а саме на формування і вдосконалення його системи наукових знань із психології.

Виконання цього завдання проходило у два кроки: самостійне опрацювання психологічних джерел та їхнє обговорення в загальному колі, парах, месенджерах, соціальних мережах тощо. До того ж, на другому кроці відбувалося і становлення суб'єктивних компонентів науково-психологічного

світогляду майбутнього бакалавра психології, а саме формувалися і зміцнювалися погляди, переконання, ідеали, система цінностей, життєва позиція тощо, які спрямовані на позитивне сприйняття просвітницької діяльності.

Під час першого кроку в рамках «мозкового штурму» майбутнім бакалаврам психології було запропоновано сформувати перелік із 30 топових психологічних джерел, без яких неможлива кваліфікована та якісна психологічна діяльність. Тут наголошувалося на тому, що до цього списку можуть бути включені будь-які статті, книги, дослідження, техніки й технології з психології, які є у вільному доступі в бібліотеці та в Інтернеті. Насамперед це література, рекомендована для вивчення в межах навчальних дисциплін освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія» в Класичному приватному університеті та Національному університеті «Запорізька політехніка».

Результатом цього став перелік із 30 психологічних джерел, які майбутні бакалаври психології самостійно опрацьовували впродовж четвертого та п'ятого семестрів навчання, разом із канікулярним періодом.

Для спільного обговорення підібраної літератури кожен два тижні були заплановані вебінари, до яких долучалися і викладачі кафедри, які переважно займали пасивну позицію, а втручалися лише у випадку гострої потреби – коли студенти неправильно зрозуміли якусь концепцію чи психологічну технологію. Водночас, майбутні бакалаври психології мали змогу оперативно обговорити питання, які їх хвилювали, в соціальних мережах і групах, створених у месенджерах «Вайбер» і «Ватсап», де науково-педагогічні працівники участі не брали.

Такі кроки дали змогу:

– актуалізувати науково-пізнавальну діяльність майбутніх бакалаврів психології через постановку різноманітних квазіпрофесійних завдань, вирішення яких потребує аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, систематизацію, узагальнення вже набутих ними психологічних

знань, а також через зіставлення вже наявних уявлень з психологічної науки з новими науковими фактами й результатами найновіших теоретичних і прикладних психологічних досліджень;

– стимулювати майбутніх бакалаврів психології до власної постановки питань під час свідомого порівняння суперечливих фактів і явищ психологічної науки й висунення на цій основі припущень, формулювання власних висновків та узагальнень;

– заохотити майбутніх бакалаврів психології до оціночного аналізу психологічних проблем і особистісних ситуацій, які потребують актуалізації наявних в них досвіду й наукових знань із психології;

– мотивувати майбутніх бакалаврів психології до пошуку різноманітних шляхів вирішення конкретної психологічної проблеми з обґрунтуванням оптимального рішення й можливих альтернатив;

– спонукати майбутніх бакалаврів психології до демонстрування особистих світоглядних знань із психології та демонстрації вміння логічної аргументації власної позиції, поглядів і переконань.

Для належного формування системи наукових знань, яка лежить в основі науково-психологічного світогляду майбутнього бакалавра психології, нами також було здійснене кількаразове повторення навчальної інформації та повторення з інтервалом.

Під час проведення навчальних занять з ОПП підготовки бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія» у Класичному приватному університеті (м. Запоріжжя) та Національному університеті «Запорізька політехніка» (зокрема з дисциплін «Педагогічна психологія», «Психологія праці», «Психологія особистості», «Основи психологічної практики» та «Психологія публік рилейшнз») викладачами було реалізоване пояснювальне й супровідне повторення навчальної інформації, що дало змогу майбутнім бакалаврам психології ще двічі її отримати.

Приміром, пояснювальне повторення застосовувалося, коли нова навчальна інформація лекції була органічно пов'язана з елементами раніше

вивченого матеріалу модуля чи дисципліни і містила достатню кількість необхідних асоціацій для створення нових знань, на що й акцентувалася увага майбутніх бакалаврів психології. До того ж, основні поняття, категорії і визначення, важливі для просвітницької діяльності психолога («нормативно-правові основи діяльності психолога», «правила і норми “Етичного кодексу психолога”», «психологічне просвітництво», «діти і психологічне просвітництво», «кваліфікована пропаганда психології», «сучасні форми, методи, засоби й технології психологічної просвіти», «варіанти використання психологічної інформації для психологічного просвітництва», «медіаграмотність», «кібербезпека», «самопрезентація, її роль та місце в просвітницькій діяльності психолога», «планування і прогнозування процесу самопрезентації», «коригування процесу самопрезентації відповідно до результатів діагностики й контролю», «просвітницька діяльність психолога в медіапросторі», «мультимедійні засоби навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, спільноти та вебресурси для психологічної просвіти» тощо), викладачі повторювали кілька разів з різними інтервалами часу, висвітлюючи їх у нових ситуаціях і комбінаціях або змінених відповідно до нової інформації. Кожен наступний етап викладання дисципліни охоплював повторення щойно пройдених, але ще не достатньо засвоєні студентами навчальних елементів.

Супровідне повторення через порівняння й зіставлення здійснювалося викладачами, коли в процесі викладання виникала потреба відтворити раніше вивчений навчальний матеріал і виявити його різні зв'язки з новою навчальною інформацією. Цей вид повторення дав змогу майбутнім бакалаврам психології виділити спільне і відмінне між основними поняттями психологічної просвіти, встановити закономірності та взаємозв'язки між психологічними явищами, і, що найважливе, – забезпечити наступність підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Неабияке значення для формування цілісного науково-психологічного світогляду майбутнього бакалавра психології мало самостійне повторення

навчального матеріалу, яке відбувалося завдяки використанню можливостей мережі Інтернет. Це, зокрема, пошук психологічної інформації в інформаційно-пошукових та інформаційно-довідкових системах, автоматизованих бібліотечних системах, онлайн-журналах, книгах і публікаціях, а також аналіз блогів, сайтів, освітніх порталів, груп у соціальних мережах.

Окрему увагу в самостійному повторенні майбутніми бакалаврами психології приділялося вивченню фундаментального нормативного документа для фахівця-психолога – «Етичного кодексу психолога».

Для активізації самостійного повторення навчального матеріалу майбутні бакалаври отримували домашні завдання: написати реферат, підготувати доповідь, дискусію та просвітницьку програму, що спрямовані на подолання можливих психологічних проблем. Вони також одержували завдання, яке готувало їх до подальшої роботи в аудиторії, – знайти інформацію з теми, що буде висвітлюватися на наступному занятті. Це дозволяло поєднати аудиторну й позааудиторну діяльність майбутнього бакалавра психології, краще закріпити вивчений навчальний матеріал, а також ознайомитися з інформацією, яка буде подана на лекції в аудиторії.

Щоб покращити рівень засвоєння навчального матеріалу, викладачами під час семінарських і практичних занять із дисциплін «Педагогічна психологія», «Психологія праці», «Психологія особистості», «Основи психологічної практики» та «Психологія паблік рилейшнз» проводилося закріплювальне й узагальнювальне повторення, що передбачало встановлення майбутніми бакалаврами психології логічних зв'язків між новим і вже вивченим навчальним матеріалом. Повторення здійснювали щоразу після викладу нового навчального матеріалу або його відтворення на лекціях.

Повернення до вивченого навчального матеріалу під час семінарських і практичних занять сприяло встановленню в майбутніх бакалаврів психології причинно-наслідкових зв'язків між основними поняттями, категоріями і визначеннями, важливими для просвітницької діяльності діяльності, і, що

найважливіше, дало їм змогу не тільки виділити головне і другорядне у навчальному матеріалі, а й усвідомити психологічну просвіту як частину цілої системи професійної діяльності психолога. При закріплювальному й узагальнювальному повторенні майбутні бакалаври психології мали можливість відчутти й усунути прогалини у своїх знаннях, що запобігає подальшій появі труднощів у освітньому процесі та значно підвищило рівень засвоєння навчальної інформації.

У рамках реалізації цієї педагогічної умови провідними методами навчання були: «мозковий штурм», аналіз, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, систематизація й узагальнення психологічних знань, актуалізація життєво-практичного досвіду здобувачів освіти, зіставлення ними вже наявних уявлень з новими науковими фактами й результатами найновіших теоретичних і прикладних психологічних досліджень, порівняння суперечливих фактів та явищ психологічної науки і висунення на цій основі припущень, формулювання власних висновків та узагальнень, оціночний аналіз психологічних проблем і особистісних ситуацій, бесіда, діалог, аналіз блогів, сайтів, освітніх порталів, груп у соціальних мережах, спільне обговорення проблеми в загальному колі, соціальних мережах, месенджерах «Вайбер» і «Ватсап» тощо.

Засобами навчання при реалізації цієї умови були: ОПП підготовки бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія», мережа Інтернет, соціальна мережа «Фейсбук», «Ютуб», месенджери «Вайбер» і «Ватсап» та ін.

На четвертому, **рефлексивному етапі**, дослідно-експериментальної роботи передбачалося здійснення майбутніми бакалаврами психології рефлексії щодо досвіду, проблем і результатів їхньої підготовки до просвітницької діяльності. З цією метою впроваджувалася п'ята організаційно-педагогічна умова (створення рефлексивного середовища).

На цьому етапі нами створено рефлексивне середовище, яке гарантувало виконання таких завдань:

- забезпечення усвідомленого ставлення майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності;
- підвищення рівня цілісності і зміцнення науково-психологічного світогляду майбутніх бакалаврів психології;
- усвідомлення ними рівня власної готовності до просвітницької діяльності порівняно з іншими студентами;
- розуміння майбутніми бакалаврами різних проблем, які можуть виникнути чи вже виникли в процесі їхньої підготовки до просвітницької діяльності;
- запозичення ідей щодо найбільш ефективних форм, методів і засобів просвітницької діяльності.

Виконання цих завдань досягалося завдяки застосуванню технології групової рефлексії, ключовою формою реалізації якої є тренінги, під час яких майбутні бакалаври психології послуговувалися переліком рефлексивних питань, сформульованих відповідно до виділених проблем і ситуацій, що можуть виникати в просвітницькій діяльності психолога.

Для формування чіткого образу проблеми або проблемної ситуації, яка піддається рефлексії, було передбачено п'ять кроків:

- 1) визначення «ЩО?» є проблемою чи проблемною ситуацією для майбутнього бакалавра психології;
- 2) визначення «ЯК?» проявляється ця проблема або проблемна ситуація;
- 3) визначення «ЯК?» проблема чи проблемна ситуація впливає на майбутнього бакалавра психології та його просвітницьку діяльність;
- 4) визначення «ЧОМУ?» виникає ця проблема або проблемна ситуація;
- 5) визначення «ЯКИМ ЧИНОМ?» можна вирішити цю проблему чи проблемну ситуацію.

Використання технології групової рефлексії дало змогу майбутнім бакалаврам психології здійснювати ситуативну, ретроспективну й перспективну рефлексію. Так, ситуативна рефлексія реалізовувалася через безпосереднє залучення майбутнього бакалавра психології до аналізу того, що

відбувалося з ним у певний момент, у конкретній ситуації, тобто здійснювалася рефлексія «тут і зараз»; ретроспективна – передбачала аналіз і адекватну оцінку майбутнім бакалавром психології ситуацій або подій, що відбулися, а також пошук більш ефективних шляхів вирішення проблемних ситуацій; перспективна рефлексія – роздуми майбутнього бакалавра психології щодо перспектив подальшої просвітницької діяльності та демонстрацію уявлень щодо її планування, реалізації та вибору найбільш ефективних методів і засобів.

Ситуативна рефлексія майбутніх бакалаврів психології відбувалася і під час лекцій, практичних і семінарських занять через формулювання рефлексійних питань: «Що вас вразило найбільше?», «Яку інформацію ви почули вперше?», «Що ви не зрозуміли під час заняття?», «Які питання вам хочеться обговорити?», «Чи справдилися ваші очікування від лекції?», «Якими знаннями та вміннями треба володіти, щоб ефективно здійснювати психологічну просвіту?», «Яке місце займає психологічна просвіта в роботі психолога» тощо.

Для успішної реалізації цієї умови майбутні бакалаври психології мотивувалися до ведення щоденника рефлексії, який забезпечував фіксацію суттєвих і важливих для них проблем, випадків і подій із зазначенням часу й місця, їхній подальший аналіз за допомогою формулювання запитань, а також моделювання кроків щодо їхнього вирішення. Ведення такого щоденника протягом тривалого часу дозволило майбутнім бакалаврам психології порівнювати записи і відстежувати власний процес становлення як фахівця-психолога впродовж усього періоду навчання в університеті.

У зв'язку з карантинними обмеженнями більша частина функціонування рефлексивного середовища відбувалася в онлайн-форматі через спілкування в соціальній мережі «Фейсбук», онлайн-сервіси й месенджери «Вайбер», «Ватсап» і «Телеграм» тощо. Зокрема, у вайбері, ватсапі й телеграмі створені групи, в яких майбутні бакалаври психології мали змогу в режимі

реального часу обговорити проблемну ситуацію, випадок або подію та отримати поради від колег-студентів і викладачів своїх університетів.

Для реалізації цієї педагогічної умови основними методами навчання були: аналіз, прогнозування й моделювання ситуацій, щоденник рефлексії, спільне обговорення проблеми в загальному колі, соціальних мережах, месенджерах «Вайбер» і «Ватсап» тощо; засобами були мережа Інтернет, соціальна мережа «Фейсбук», месенджери «Вайбер» і «Ватсап» та ін.

П'ятий, **контрольно-результативний етап**, передбачав здійснення контрольного етапу педагогічного експерименту для визначення кінцевого рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності та порівняльний аналіз результатів констатувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. За потреби можлива реалізація першої організаційно-педагогічної умови (оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти).

Оцінювання кінцевого рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності відбувалося за визначеними нами критеріями за допомогою тих самих авторських діагностичних засобів, що й на першому етапі (Додатки А-Є).

Для *порівняльного аналізу результатів констатувального й контрольного етапів педагогічного експерименту*, що потребувало статистичної обробки емпіричних даних і отримання висновку про статистичну значущість відмінностей між рівнем сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології КГ та ЕГ, одержаних у процесі дослідно-експериментальної роботи, нами використано *критерій χ^2 (хі-квадрат) К. Пірсона* [45; 113; 140].

Отже, реалізація розробленої структурно-функціональної моделі відбувалася системно й послідовно, відповідно до визначених етапів.

3.3. Результати контрольного етапу педагогічного експерименту та їхній аналіз

На контрольному етапі педагогічного експерименту, який проводився в грудні 2024 року, через виявлення вихідного (кінцевого) рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності встановлювалася ефективність розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології та виділених організаційно-педагогічних умов. Розглянемо рівень готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності за кожним компонентом у експериментальній та контрольній групах на контрольному етапі педагогічного експерименту. Насамперед, опрацюємо результати діагностики рівня сформованості *інформаційного компонента* готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в кінці експерименту (табл. 3.7). Оцінювання здійснювалося за допомогою авторського тесту-опитувальника «Інформаційна компетентність психолога» (Додаток А). Результати подані в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Розподіл за рівнями сформованості інформаційного компонента готовності на початок і кінець експерименту

Групи	Рівні					
	<i>критичний</i>		<i>достатній</i>		<i>оптимальний</i>	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ – конст.	40	48	29	35	14	17
ЕГ – форм.	8	10	40	48	35	42
КГ – конст.	36	41	35	40	17	19
КГ – форм.	32	36	37	42	19	22

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.7).

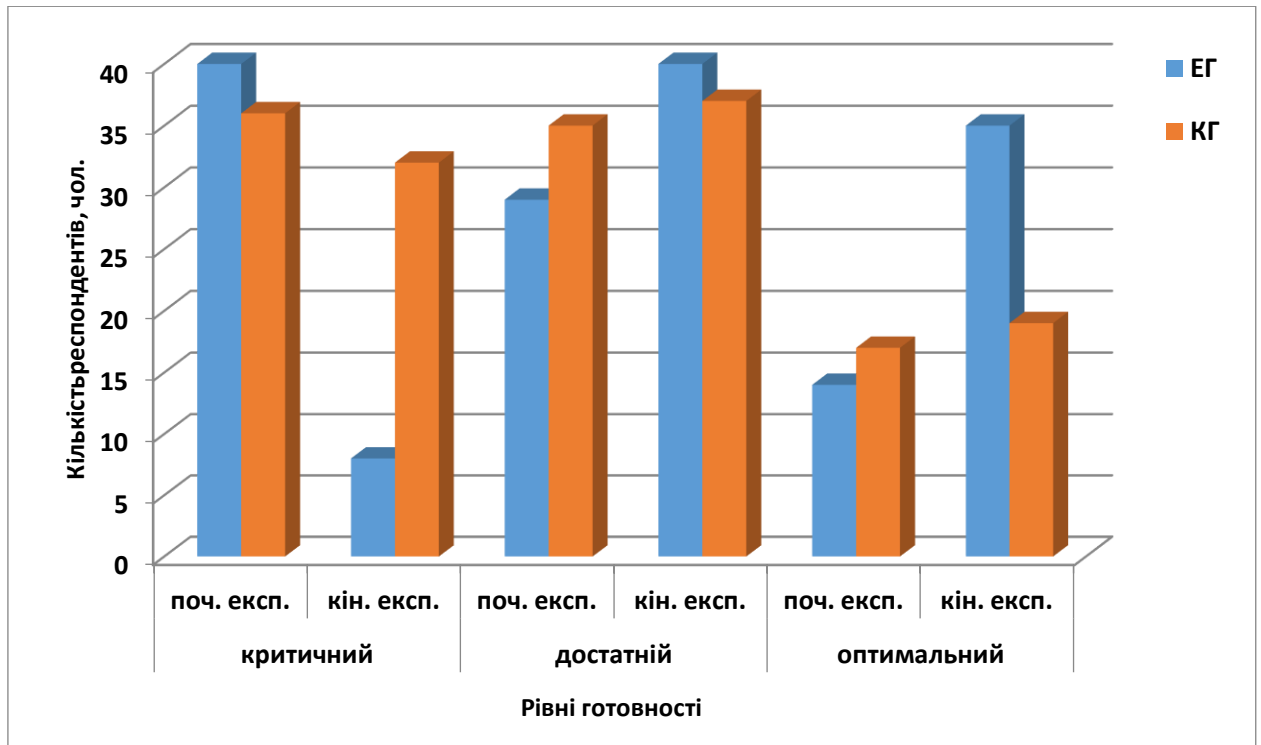

Рис. 3.7. Діагностика рівня сформованості інформаційного компонента готовності на початок і кінець експерименту

Як видно з табл. 3.7 та рис. 3.7, в експериментальній групі кількість досліджуваних із критичним рівнем сформованості інформаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 38%, із достатнім – підвищилася на 13%, оптимальним – збільшилася на 25%; у контрольній групі відбулися такі зміни: кількість досліджуваних із критичним рівнем сформованості інформаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 5%, з достатнім підвищилася на 2%, оптимальним – підвищилася на 3%.

З’ясуємо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників рівня сформованості інформаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників рівня сформованості інформаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до

просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=19,141$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} > T_{\text{табл}}$ ($19,141 > 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 одержаний результат дає достатні підстави для відхилення нульової гіпотези та прийняття альтернативної.

Отже, виявлені дані діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості інформаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної групи в кінці експерименту суттєво відрізняється від рівня його сформованості в учасників контрольної групи.

Результати діагностики рівня сформованості *цифрового компонента* готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в кінці експерименту та оцінювання за допомогою тесту-опитувальника «Цифрові технології в просвітницькій діяльності психолога» (Додатак Б) подані у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Розподіл за рівнями сформованості цифрового компонента готовності на початок і кінець експерименту

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ – конст.	34	41	24	29	25	30
ЕГ – форм.	10	12	24	29	49	59
КГ – конст.	32	36	28	32	28	32
КГ – форм.	27	31	30	34	31	35

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.8).

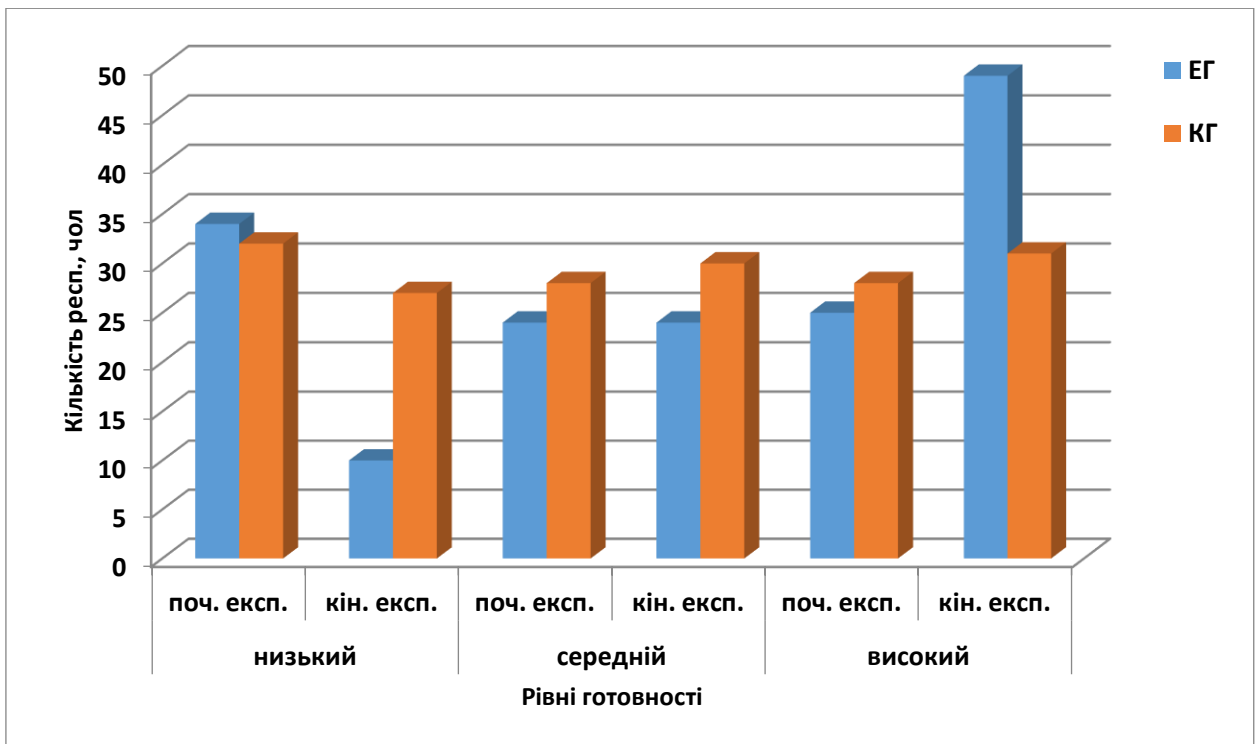

Рис. 3.8. Діагностика рівня сформованості цифрового компонента готовності на початок і кінець експерименту

Табл. 3.8 і рис. 3.8 свідчать про те, що в експериментальній групі кількість залучених до дослідження з критичним рівнем сформованості цифрового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилась на 28%, із достатнім – не змінилася, з оптимальним – збільшилася на 29%; у контрольній групі відбулися такі зміни: кількість з критичним рівнем сформованості цифрового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 5%, з достатнім підвищилася на 4%, оптимальним – підвищилася на 3%.

З'ясуємо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників рівня сформованості цифрового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників рівня сформованості цифрового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до

просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=12,394$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}}>T_{\text{табл}}$ ($12,394>9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , одержаний результат дає достатні підстави для відхилення нульової гіпотези та прийняття альтернативної.

Отже, дані діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості цифрового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної групи в кінці експерименту суттєво відрізняється від рівня сформованості цифрового компонента готовності учасників контрольної групи.

Результати діагностики рівня сформованості *морально-етичного компонента* готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в кінці експерименту подані в табл. 3.9. Оцінювання проводилося за допомогою авторської анкети-тесту «Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога» (Додаток В).

Таблиця 3.9

**Розподіл за рівнями сформованості морально-етичного компонента
готовності на початок і кінець експерименту**

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ – конст.	65	78	11	14	7	8
ЕГ – форм.	6	7	40	48	37	45
КГ – конст.	66	75	13	15	9	10
КГ – форм.	63	71	14	17	11	12

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.9).

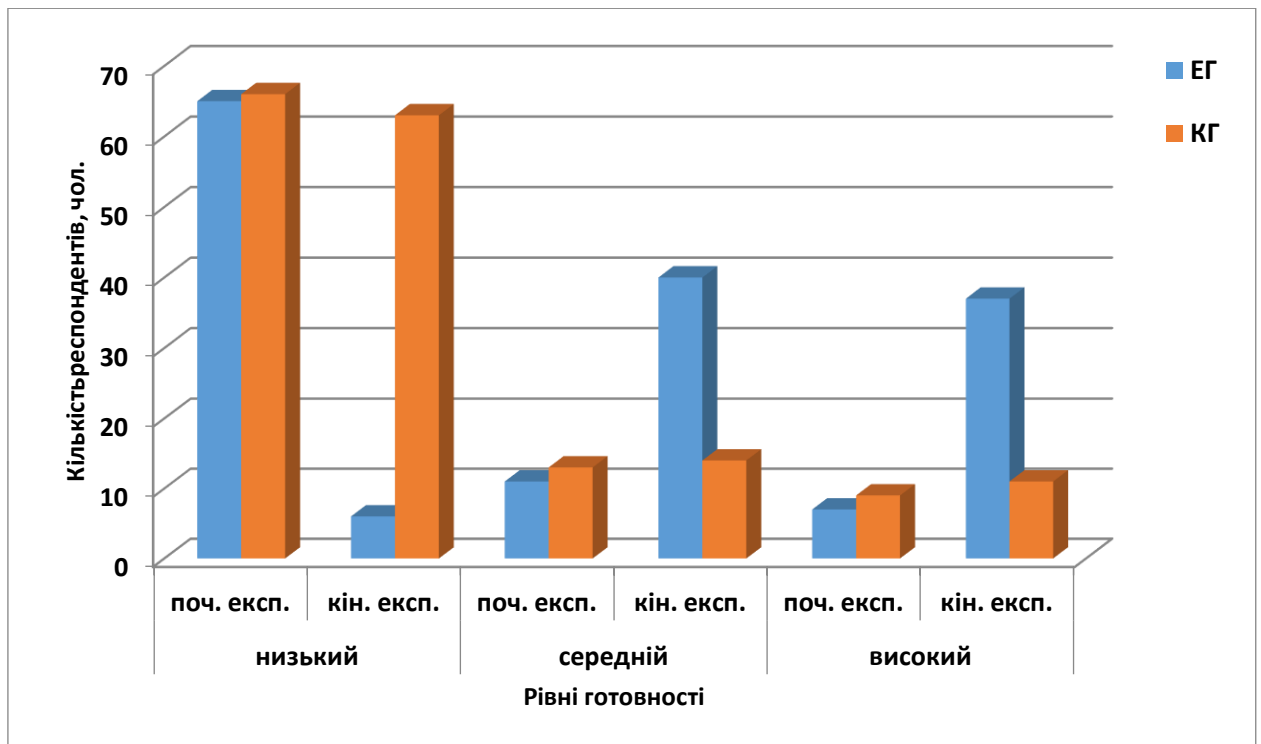

Рис. 3.9. Діагностика рівня сформованості морально-етичного компонента готовності на початок і кінець експерименту

Як видно з табл. 3.9 та рис. 3.9, в експериментальній групі кількість досліджуваних із критичним рівнем сформованості морально-етичного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 71%, з достатнім – збільшилася на 35%, з оптимальним – збільшилася на 37%; у контрольній групі відбулися такі зміни: кількість досліджуваних із критичним рівнем сформованості морально-етичного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 4%, з достатнім підвищилася на 2%, оптимальним – підвищилася на 2%.

Установимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників рівня сформованості морально-етичного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників рівня сформованості морально-етичного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до

просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=73,598$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}} > T_{\text{табл}}$ ($73,598 > 9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , одержаний результат дає достатні підстави для відхилення нульової гіпотези та прийняття альтернативної.

Отже, дані діагностування свідчать, що рівень сформованості морально-етичного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної групи в кінці експерименту суттєво відрізняється від рівня сформованості морально-етичного компонента готовності учасників контрольної групи.

Результати діагностики рівня сформованості *мотиваційно-вольового компонента* готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності у кінці експерименту подано у табл. 3.10. Оцінювання проводилося за допомогою авторської анкети «Психологічна просвіта як напрям професійної діяльності психолога» (Додато Г).

Таблиця 3.10

Розподіл за рівнями сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності на початок і кінець експерименту

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ – конст.	58	70	15	18	10	12
ЕГ – форм.	13	16	42	51	28	33
КГ – конст.	59	67	17	19	12	14
КГ – форм.	55	62	19	22	14	16

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.10).

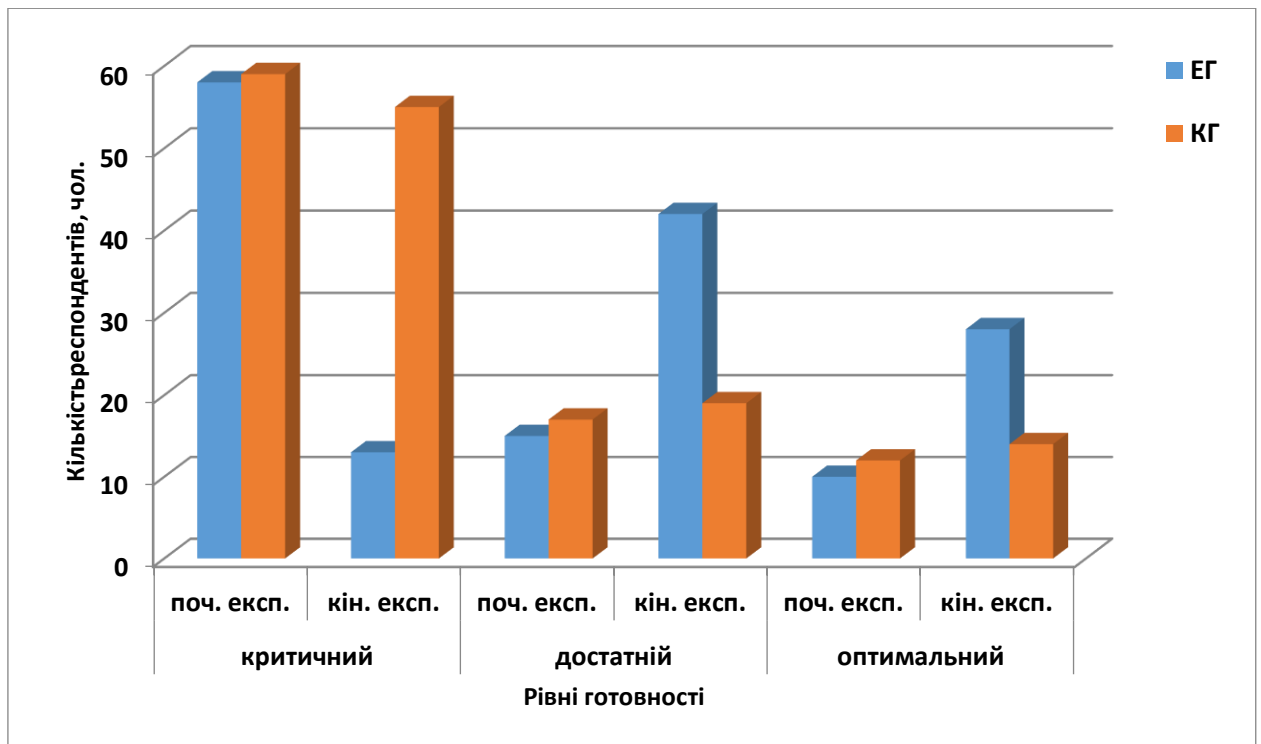

Рис. 3.10. Діагностика рівня сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності на початок і кінець експерименту

Як видно з табл. 3.10 та рис. 3.10, в експериментальній групі кількість досліджуваних із критичним рівнем сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 54%, із достатнім – збільшилася на 33%, з оптимальним – збільшилася на 21%; у контрольній групі відбулися такі зміни: кількість із критичним рівнем сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 5%, із достатнім підвищилася на 3%, оптимальним – підвищилася на 2%.

З'ясуємо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників рівня сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників рівня сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності майбутніх бакалаврів

психології до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=39,167$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}}>T_{\text{табл}}$ ($39,167>9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , одержаний результат дає достатні підстави для відхилення нульової гіпотези та прийняття альтернативної.

Отже, статистичні дані діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної групи в кінці експерименту суттєво відрізняється від рівня сформованості мотиваційно-вольового компонента готовності учасників контрольної групи.

Результати діагностики рівня сформованості *самопрезентаційного компонента* готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в кінці експерименту подані в табл. 3.11. Оцінювання проводилося за допомогою експертної оцінки «Самопрезентація психолога в просвітницькій діяльності» (Додаток Д).

Таблиця 3.11

**Розподіл за рівнями сформованості самопрезентаційного компонента
готовності на початок і кінець експерименту**

Групи	Рівні					
	критичний		достатній		оптимальний	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ – конст.	66	80	11	13	6	7
ЕГ – форм.	11	14	46	55	26	31
КГ – конст.	69	78	12	14	7	8
КГ – форм.	64	73	15	17	8	10

Для наочності представимо результати графічно (рис. 3.11).

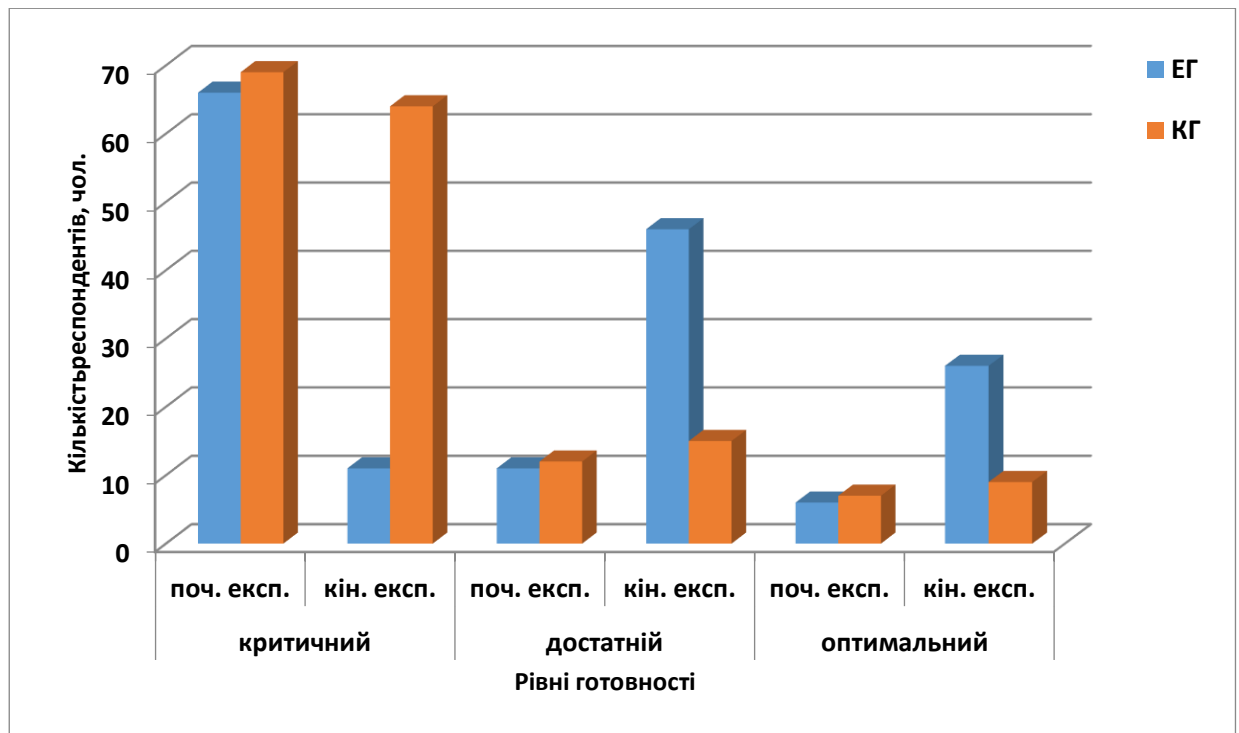

Рис. 3.11. Діагностика рівня сформованості самопрезентаційного компонента готовності на початок і кінець експерименту

За табл. 3.11 і рис. 3.11 бачимо, що в експериментальній групі кількість досліджуваних із критичним рівнем сформованості самопрезентаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 70%, із достатнім – збільшилася на 42%, з оптимальним – збільшилася на 24%; у контрольній групі відбулися такі зміни: кількість досліджуваних із критичним рівнем сформованості самопрезентаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 5%, з достатнім рівнем готовності підвищилася на 2%, з оптимальним – підвищилася на 2%.

Вирахуємо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників рівня сформованості самопрезентаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної та контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників рівня сформованості самопрезентаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології

до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$ [38]. Отримане $T_{\text{спост}}=61,353$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}}>T_{\text{табл}}$ ($61,353>9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , одержаний результат дає підстави для відхилення нульової гіпотези та прийняття альтернативної.

Отже, дані діагностування дозволяють стверджувати, що рівень сформованості самопрезентаційного компонента готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної групи в кінці експерименту суттєво відрізняється від рівня сформованості самопрезентаційного компонента готовності учасників контрольної групи.

Під час діагностики були отримані сумарні показники, які дозволили визначити загальний рівень готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початок і кінець експерименту (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Результати діагностики загального рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початок і кінець експерименту

Групи	Рівні					
	<i>критичний</i>		<i>достатній</i>		<i>оптимальний</i>	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
ЕГ – конст.	53	64	18	22	12	14
ЕГ – форм.	16	20	36	43	31	37
КГ – конст.	52	59	21	24	15	17
КГ – форм.	49	56	23	26	16	18

Графічно результати порівняльного аналізу готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початок і кінець експерименту представлені на рис. 3.12.

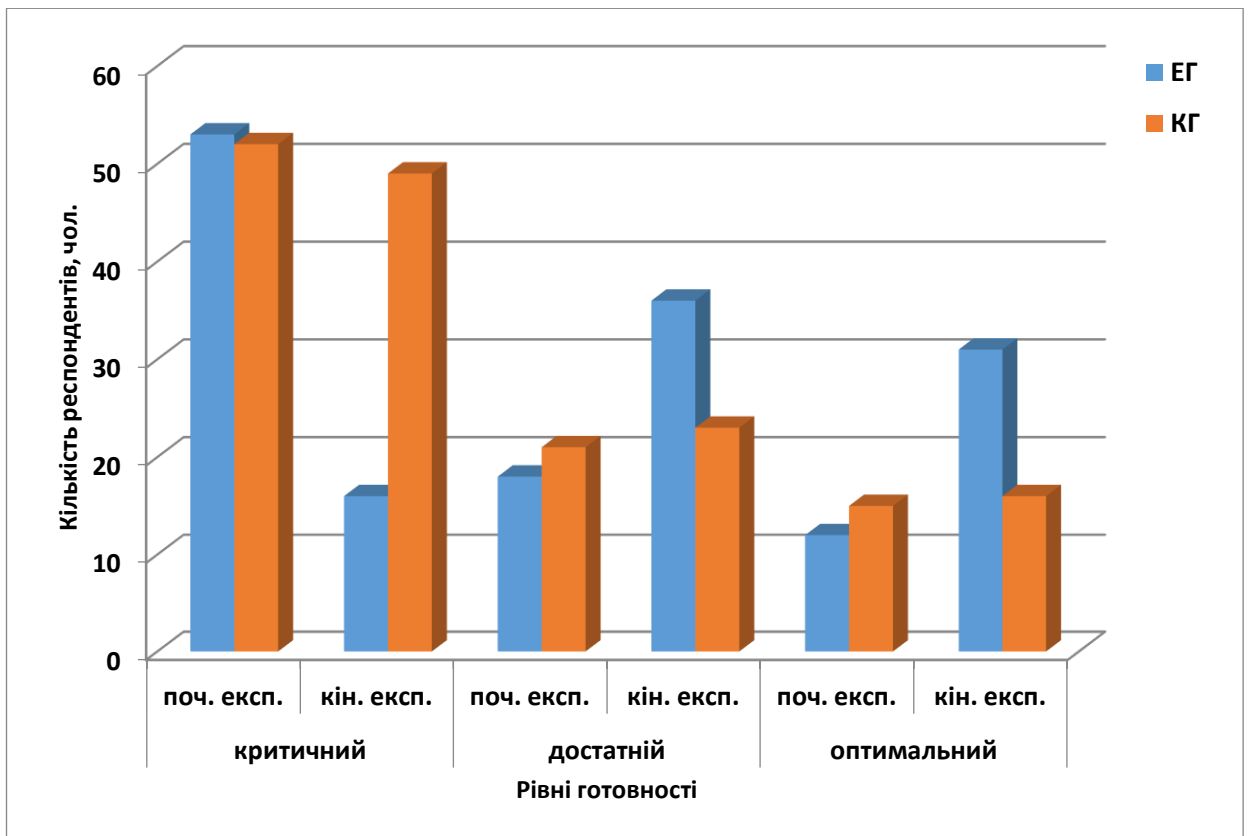

Рис. 3.12. Загальний рівень готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності на початок і кінець експерименту

Відомості з табл. 3.12 та рис. 3.12 демонструють: в експериментальній групі кількість респондентів із критичним загальним рівнем готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 44%, із достатнім зросла на 21%, а з оптимальним – збільшилася на 23%; у контрольній групі відбулися такі зміни: кількість респондентів із критичним загальним рівнем готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 3%, із достатнім зросла на 2%, з оптимальним – зросла на 1%.

Установимо значимість різниці в показниках, застосувавши методику χ^2 . Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : різниця показників загального рівня готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп незначна. Альтернативна гіпотеза H_1 : різниця показників загального рівня готовності майбутніх бакалаврів

психології до просвітницької діяльності експериментальної і контрольної груп значна. Застосуємо формулу (3.1).

Згідно з умовами застосування двостороннього критерію для одного ступеня свободи ($k=3-1=2$) та рівня значимості $\alpha=0,01$ знайдемо $T_{\text{табл}}=9,21$. Отримане $T_{\text{спост}}= 24.282$ порівняємо з $T_{\text{табл}}$, $T_{\text{спост}}>T_{\text{табл}}$ ($24.282 >9,21$). Відповідно до правила прийняття рішень для критерію χ^2 , одержаний результат дає достатні підстави для відхилення нульової гіпотези та прийняття альтернативної.

Таким чином визначено, що в кінці експериментального дослідження показники всіх компонентів і загальний рівень готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності експериментальної групи значно змінилися. Проведені діагностичні заходи показали, що кількість майбутніх бакалаврів психології, які досягли оптимального рівня досліджуваної готовності у експериментальній групі, становить 37%, що вдвічі більше, ніж у контрольній – 18%.

Отже, проведені діагностичні заміри та статистичний аналіз емпіричних даних свідчать про результативність розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності і правильність визначених організаційно-педагогічних умов.

Висновки до третього розділу

Результати дослідно-експериментальної роботи, викладені в третьому розділі дисертації, дають можливість сформулювати такі висновки.

1. Проведення педагогічного експерименту здійснювалося відповідно до науково обґрунтованої методології, що включала виділення його базових принципів, структури, етапів, а також критеріїв оцінювання ефективності підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. Експериментальна перевірка розробленої моделі мала на меті оцінити її

ефективність у формуванні досліджуваної готовності, зокрема через забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов у процесі навчання, не порушуючи цілісність загальної підготовки бакалаврів.

Сформовані експериментальні та контрольні групи гарантували достовірність і репрезентативність вибірки (171 студент), з яких 83 – експериментальна група (ЕГ) і 88 – контрольна група (КГ). Учасники ЕГ проходили навчання з урахуванням запропонованої структурно-функціональної моделі, тоді як студенти КГ навчалися за традиційними програмами.

2. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив, що рівні сформованості готовності студентів експериментальної та контрольної груп суттєво не відрізнялися. Розрахунки за критерієм χ^2 К. Пірсона продемонстрували, що рівень сформованості всіх п'яти компонентів досліджуваної готовності (інформаційного, цифрового, морально-етичного, мотиваційно-вольового та самопрезентаційного) у контрольній та експериментальній групах на початковому етапі не мав статистично значущих відмінностей. Це підтверджує, що обидві групи були однорідними, а отже, зміни в підготовці майбутніх бакалаврів психології в подальших етапах дослідження можна буде пов'язати з упровадженням структурно-функціональної моделі: на критичному рівні готовності в експериментальній групі виявлено 64% майбутніх бакалаврів психології, а у контрольній – 59%; на достатньому рівні готовності перебувало 18% учасників експериментальної групи та 21% учасників контрольної групи; на оптимальному рівні – 12% учасників експериментальної групи та 15% учасників контрольної групи.

3. Під час формувального експерименту впроваджена структурно-функціональна модель підготовки бакалаврів психології до просвітницької діяльності, що базується на створенні відповідних організаційно-педагогічних умов. Важливим аспектом роботи стало залучення науково-педагогічних працівників до проведення експерименту через перманентну консультативну

підтримку й підвищення їхнього рівня розуміння та прийняття нововведень, мотивації, володіння інформаційними технологіями тощо. Було реалізовано п'ять ключових етапів експерименту: проблемно-констатувальний, організаційно-мотиваційний, діяльнісно-практичний, рефлексивний та контрольньо-результативний. Це забезпечило системність і послідовність у перевірці ефективності моделі.

4. Імплементация авторської моделі здійснювалася через комплексний підхід, що охоплював усі ключові аспекти професійної підготовки, забезпечував її логічне проникнення у структуру професійного навчання, а залучення викладачів через консультації та методичний супровід стало запорукою її ефективного впровадження. На проблемно-констатувальному етапі виконаний ґрунтовний аналіз початкового рівня готовності студентів, що дало можливість цілеспрямовано оновити зміст дисциплін для розвитку інформаційної, цифрової, морально-етичної, мотиваційно-вольової та самопрезентаційної компетентностей. На організаційно-мотиваційному етапі акцент зроблено на формуванні внутрішньої мотивації студентів шляхом використання сучасних освітніх методів: мотиваційних лекцій, дебатів, аналізу інформаційних ресурсів, квазіпрофесійної діяльності й безпосереднього контакту з практикуючими психологами. Діяльнісно-практичний етап став етапом активного застосування знань у реальних і змодельованих професійних умовах, зокрема через участь у «Студентській психологічній службі» та створення просвітницьких відеоматеріалів. На рефлексивному етапі відбулося впровадження технологій групової рефлексії, ведення щоденників самостереження й онлайн-дискусій, що дозволило студентам усвідомити власну динаміку професійного розвитку та сформувані цілісний світогляд щодо просвітницької діяльності.

5. Проведені на контрольному етапі діагностичні виміри показали, що в експериментальній групі кількість респондентів із критичним загальним рівнем готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 44%, з достатнім зросла на 21%, а з оптимальним –

збільшилася на 23%; у контрольній групі: кількість респондентів із критичним загальним рівнем готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності зменшилася на 3%, з достатнім зросла на 2%, оптимальним – зросла на 1%. До того ж, кількість майбутніх бакалаврів психології, які досягли оптимального рівня досліджуваної готовності, у експериментальній групі 37%, що вдвічі більше, ніж у контрольній – 18%. Статистичну значимість різниці в показниках експериментальної та контрольної груп визначено та доведено за допомогою методики χ^2 К. Пірсона.

Позитивна динаміка розвитку кожного з компонентів досліджуваної готовності в експериментальній групі свідчить про ефективність розробленої нами структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Основні положення третього розділу викладені в публікації автора: [222].

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукової та науково-методичної літератури сучасних українських і зарубіжних учених, а також нормативно-правових документів, що регламентують підготовку майбутніх бакалаврів психології, підтвердив актуальність досліджуваної проблеми. Виявлено суттєві теоретико-методичні суперечності між науковими й нормативно-правовими засадами професійної підготовки та її практичною реалізацією. Дослідження стандартів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія», освітньо-професійних програм та наукових праць дозволило окреслити основні проблеми підготовки бакалаврів психології, зокрема: невідповідність методів і форм навчання його змісту; недооцінку ситуативного навчання; недостатню орієнтацію на просвітницьку діяльність; слабке засвоєння студентами поняттєво-категоріального апарату психології; відсутність системного формування професійно важливих характеристик; неструктурованість практичної підготовки; недостатню увагу до засвоєння етичних норм професійної діяльності

2. Готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності визначено як його оптимальний стан, який досягається в навчанні через формування сукупності інтелектуальних, мотиваційних і вольових особистісних характеристик, необхідних для здійснення просвітницької діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнень, потреб, мотивів, мобілізованості та здатності особистості виконувати вказану діяльність.

У структурі готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності виокремлено інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий та самопрезентаційний компоненти, які співвідносяться з її основними критеріями.

Встановлено, що досліджувана готовність за сукупністю прояву головних показників за відповідними критеріями може бути сформована на критичному,

достатньому й оптимальному рівнях. Так, *критичний рівень* готовності відображає такий стан, у якому майбутній бакалавр лише частково усвідомлює особливості психологічної просвіти, демонструє низький рівень знань, його вміння нерозвинені, обмежені та неефективні, інтерес до просвітницької діяльності низький або взагалі відсутній, вольові якості та прагнення проявляються пасивно. *Достатній рівень* свідчить про елементарну сформованість готовності: майбутній бакалавр усвідомлює специфіку психологічної просвіти, демонструє неглибокий, але достатній рівень знань, його вміння епізодичні і фрагментарні, інтерес до просвітницької діяльності ситуативний, прагнення проявляються спорадично, вольові якості – активно. Для *оптимального рівня* готовності характерні: повне усвідомлення майбутнім бакалавром особливостей психологічної просвіти, високий рівень знань і майже повністю сформовані вміння, стійкий інтерес та активне прагнення до просвітницької діяльності, яскраве вираження вольових якостей.

3. Організаційно-педагогічні умови окреслено як комплекс спеціально обраних зовнішніх і внутрішніх обставин впливу на педагогічний процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, який спрямований на формування досліджуваної готовності і який реалізується через оновлення одного, декількох або всіх компонентів педагогічного процесу: мети, завдань, змісту, методів, засобів, а також організаційних форм, ресурсів, науково-методичного забезпечення й моніторингу. До цих умов належать: 1) оновлення змістового наповнення професійно зорієнтованих дисциплін з урахуванням специфіки психологічної просвіти; 2) активна участь майбутніх бакалаврів психології в просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності; 3) формування в майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності; 4) формування в майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду; 5) створення рефлексивного середовища. Водночас, перші дві організаційно-педагогічні умови є зовнішніми, а третя, четверта й п'ята – внутрішніми.

4. Розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, що включає три взаємозалежні та взаємопов'язані складові: *цільову* (окреслює мету та завдання моделі), *змістово-операційну* (відображає взаємозв'язок етапів, змісту, форм і методів навчання, а також організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів до просвітницької діяльності) та *діагностичну* (висвітлює критерії і рівні готовності, а також кінцевий результат). Передбачено поетапне втілення розробленої моделі, яка узгоджується з детермінованими організаційно-педагогічними умовами реалізації процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

5. Представлено результати експериментальної перевірки ефективності авторської структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, розробленої з урахуванням визначених організаційно-педагогічних умов. Окреслено п'ять етапів її реалізації в освітньому процесі закладів вищої освіти, а також інноваційні форми та методи експериментального навчання.

Перший, *проблемно-констатувальний* етап, передбачав визначення початкового рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності та реалізацію першої організаційно-педагогічної умови. На другому, *організаційно-мотиваційному* етапі, акцент робився на стимулюванні студентів до опанування сучасних форм, методів і технологій психологічної просвіти, а також на розвитку їхніх вольових якостей, що забезпечувало створення третьої організаційно-педагогічної умови.

Третій, *діяльнісно-практичний* етап, був спрямований на поглиблення знань і вдосконалення умінь у сфері просвітницької діяльності з їхнім активним застосуванням у позанавчальній діяльності, що сприяло формуванню науково-психологічного світогляду. В цей період реалізувалися друга і четверта організаційно-педагогічні умови. Четвертий, *рефлексивний етап*, передбачав аналіз студентами власного досвіду, проблем і досягнень у

процесі підготовки до просвітницької діяльності, що забезпечувалося впровадженням п'ятої організаційно-педагогічної умови.

П'ятий, *контрольно-результативний* етап, включав контрольний етап експерименту для визначення кінцевого рівня готовності студентів до просвітницької діяльності та порівняльний аналіз результатів констатувального й контрольного етапів. За потреби передбачалася додаткова реалізація першої організаційно-педагогічної умови.

6. На контрольному етапі педагогічного експерименту діагностичні виміри показали, що: в експериментальній групі кількість майбутніх бакалаврів психології з критичним загальним рівнем готовності зменшилася на 44%, з достатнім зросла на 21%, а з оптимальним – збільшилася на 23%; у контрольній групі: кількість респондентів із критичним загальним рівнем готовності зменшилася на 3%, з достатнім зросла на 2%, з оптимальним – зросла на 1%. Кількість майбутніх бакалаврів психології, які досягли оптимального рівня досліджуваної готовності, у експериментальній групі 37%, що вдвічі більше, ніж у контрольній – 18%.

Аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту методами математичної статистики (критерій χ^2 К. Пірсона) підтвердив ефективність розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, правильність виділених організаційно-педагогічних умов і перспективність їхнього подальшого застосування в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології.

Отже, успішне вирішення завдань дослідження зумовило досягнення його мети, що полягала у визначенні, обґрунтуванні й експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Перспективи подальших наукових пошуків полягають у: пошуку і впровадженні нових підходів, ефективних моделей реалізації психологічної просвіти засобами мережі Інтернет; розробці технології підвищення

кваліфікації практикуючих психологів, спрямованої на вдосконалення їхньої просвітницької діяльності; визначенні можливості здійснення передпрофесійного відбору абітурієнтів, які прагнуть стати фахівцями-психологами; виявленні теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх психологів до діяльності в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамська З. М. Психолого-педагогічні засади розвитку суб'єктності майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2010. 20 с.
2. Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки: понад 15000 термінів / О. М. Косак. Львів : СП «БаК», 1995. 304 с.
3. Андрійчук І. П. Емпіричне дослідження особливостей дивергентного мислення студентів майбутніх психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Вип. 4. С. 9–14.
4. Байбекова Н. Р. Формування готовності майбутніх психологів до консультативної діяльності у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2016. 20 с.
5. Баркасі В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 21 с.
6. Бедан В. Б. Експериментальна психологія : курс лекцій для студентів-психологів факультету психології, політології та соціології. Одеса : НУ «ОЮА», 2020. 102 с.
7. Берегова Н. П., Боярова Д. І. Аналіз психологічної готовності психологів до роботи з аутичними дітьми. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія*. 2018. Вип. 1. С. 15–23.
8. Беспалова Л. О., Паук В. В. Забезпечення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників з професій машинобудівного профілю. *Професійна освіта: теорія і практика*. 2012. № 12. С. 90–91.
9. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ-Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.

10. Белєвцева В. В. Теоретико-правові підходи до визначення поняття «інформація» через інформаційні правовідносини. *Інформація і право*. 2015. № 3 (15). С. 5–10.
11. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики*. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 45–50.
12. Білик В. Г. Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 45 с.
13. Білик В. Організаційно-педагогічні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти Сполучених Штатів Америки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 3 (87). С. 165–176.
14. Білоусова Т. П., Маркітантов Ю. О. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський університет, 2004. 120 с.
15. Блажко Л. В. Організаційно-педагогічні умови використання аудіовізуальних засобів навчання викладачами інститутів післядипломної педагогічної освіти. *Теорія та методика управління освітою*. 2011. № 6. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_6/4.pdf.
16. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Самореалізація творчого потенціалу людини: акмеологічний підхід. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2017. Т. 199. С. 52–58.
17. Бондар Т. Готовність як психолого-педагогічний концепт: труднощі перекладу. *LANGUAGE: Codification. Competence. Communication*. 2020. № 1(2). С. 7–20.
18. Бондаренко З. П. Соціальне здоров'я студентів у контексті розвитку волонтерства. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля: Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2017. № (13). С. 59–67.

19. Бондаренко О. І. Аналіз загроз безпеці розвитку країн крізь призму кіберзлочинності. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2 (375). С. 54–65.
20. Бочарникова Т. Ф. Квазіпрофесійна діяльність як чинник успішного формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 34. С. 80–84.
21. Брижко В. М. До гносеології категорії «інформація». *Інформація і право*. 2011. № 2. С. 13–20.
22. Брюховецька О., Чаусова Т. Професійно значущі якості особистості викладача вищого навчального закладу. *Післядипломна освіта в Україні*. 2012. № 1. С. 74–78.
23. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 240 с.
24. Бургун І. В. Формування наукового світогляду учнів основної школи у навчанні фізики : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2001. 20 с.
25. Бурлачук Л. Ф., Шебанова В. І. Локус каузальності як фактор трансформації внутрішньої картини життєдіяльності особистості з розладами харчової поведінки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2015. № 1. С. 53–66.
26. Васильєв С. Психологічні умови розвитку психологічної стійкості (резилієнсу) у військовослужбовців у процесі базової загальновійськової підготовки. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. Вип. 61 (3). С. 5–13.
27. Васильєва М. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків : ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 2003. 432 с.

28. Велика українська енциклопедія. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2020. Т. 2. 768 с.
29. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
30. Вілюжаніна Т. А. Особливості психологічного консультування в Інтернеті (з досвіду роботи). *Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія*. 2013. Т. 7. Вип. 33. С. 61–71.
31. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2011. Вип. 57. С. 52–58.
32. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
33. Вітер С. Критерії, показники та рівні сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів. *Теорія та методика управління освітою*. 2013. Вип. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_10_5.
34. Водорезова С. Р. Поняття та властивості інформації як основи інформаційного суспільства в господарсько-правовому контексті. *Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах*: зб. наук. пр. Харків, 2015. С. 107–112.
35. Войціх І. Формування емоційної компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. ХНУ, 2017. 20 с.
36. Волошина В. В. Психологічні технології підготовки майбутнього психолога : дис. ... д-ра. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2016. 551 с.
37. Галєєва А. П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Дрогобич, 2009. 22 с.
38. Гаркавий В. Г., Ярова В. В. Математична статистика. Київ : Професіонал, 2004. 484 с.

39. Гармаш Т. А. Готовність до професійної діяльності як передумова ефективної управлінської діяльності майбутнього фахівця із логістики. *Науковий огляд*. 2017. № 4 (36). С. 1–10. URL: https://www.researchgate.net/publication/340950436_gotovnist_do_profesijnoi_dialnosti_ak_peredumova_efektivnoi_upravlinskoj_dialnosti_majbutnogo_fahivca_iz_logistiki.

40. Генев Ф. Психологические особенности мобилизационной готовности спортсмена. Москва : Наука, 1971. 158 с.

41. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ : б.в., 2014. 416 с.

42. Глоссарий современного образования / под. общ. ред. Е. Ю. Усик; сост. : В. И. Астахова и др. 2-е изд. Харьков : Изд-во НУА, 2014. 532 с.

43. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця : ТОВ «Планер», 2010. 308 с.

44. Горбатюк Р. М., Дутка У. Т. Структура, критерії та показники рівнів сформованості готовності майбутніх економістів у коледжах до професійної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 51. С. 180–184.

45. Горбачик А. П., Сальнікова С. А. Аналіз даних соціологічних досліджень засобами SPSS : навч. посіб. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 164 с.

46. Горяча Л. О., Прокопенко Т. С., Коломієць І. В. Квaziпрофесійна діяльність студентів як форма оволодіння професійними компетентностями. *Шляхи удосконалення підготовки фармацевтів* : мат. Всеукр. наук.-метод. конф., м. Харків, 22 квіт. 2019 р. Харків : Коледж НФаУ, 2019. С. 98–99.

47. Гриньова Н. В. Особливості фахової підготовки студентів-психологів до роботи з дітьми «груп ризику» в процесі навчання у ВНЗ. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2015. № 2. С. 24–29.

48. Грись А. Соціально-психологічна адаптація студентів-психологів як умова їх успішної професійної соціалізації. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2021. Вип. 1 (4). С. 41–61.

49. Грицай Н. Б. Модель методичної підготовки майбутніх учителів біології у вищому навчальному закладі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 42 (1). С. 159–165.

50. Грищенко Н. А. Формування просоціальних особистісних смислів студентської молоді у позанавчальній діяльності : автореф. ...дис. канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 21 с.

51. Гура Т. Є. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аспект : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2013. 304 с.

52. Демченко С. Підходи до змісту поняття «інформація»: кібернетичний, філософський, правовий. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 1/2 (17). С. 35–38.

53. Діденко О. В. Критерії, показники та рівні сформованості творчості як професійної якості у майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти*. 2007. Т. 7. С. 218–223.

54. Довгопола Л. Структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх учителів біології до професійної діяльності в умовах практичної підготовки. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020. VII (81). Issue: 201. P. 7–10.

55. Донік О. М. Соціокультурний вимір підприємництва в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2003. Вип. VI. С. 49–55.

56. Дружиніна І. А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2009. 24 с.

57. Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Практична психологія. Вступ у спеціальність : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 320 с.
58. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.
59. Євдокимов В. І., Агапова Т. П. Педагогічний експеримент. Харків : ТОВ «ОВС», 2001. 148 с.
60. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43.
61. Єпіхіна М. Сутність та структура готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. Вип. 38 (2). С. 36–43.
62. Єріна А. М. Організація вибіркового обстеження. Київ : КНЕУ, 2004. 127 с.
63. Жданова-Неділько О. Квазіпрофесійна орієнтованість самостійної роботи студентів вищого педагогічного навчального закладу. *Рідна школа*. 2015. № 1–2. С. 46–49.
64. Застело А. О., Садикіна А. С. Основні детермінанти нейропластичності мозку людини в сучасному психофізіологічному та психологічному дискурсі. *International scientific innovations in human life : Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (Manchester, November 17–19, 2021)* Cognum Publishing House, Manchester : United Kingdom. 2021. С. 531–541.
65. Застело А. О. Садикіна А. С. Психофізіологічні детермінанти феномену аутоагресії. *Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики* : матер. І Міжнародної наук.-практ. конфер. (м. Чернігів, 20–21 травня 2021 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. С. 152–154. URL: <https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/24769>

66. Затворнюк О. М. Досвід професійної підготовки психологів у США та Україні. *Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство*: зб. мат. II міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 643–652.

67. Затворнюк О. М. Професійна підготовка психологів у позанавчальній діяльності. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців* : тези допов. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22–23 березня 2018). Хмельницький : ХНУ, 2018. С. 67–69.

68. Затворнюк О. М. Формування у майбутніх психологів готовності до професійного самовдосконалення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 20 с.

69. Затворнюк О. М., Лященко Т. М. Взаємозв'язок категорій самовдосконалення та готовності особистості. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього* : зб. наук. робіт міжн. наук.-практ. конф. Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С. 6–10.

70. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2002. 540 с.

71. Ільченко А. А. Роль педагога у підготовці студентів-інтернів до санітарно-просвітницької діяльності: компетентнісний підхід. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 29–38.

72. Калиновська І. С. Підготовка майбутніх практичних психологів до роботи в умовах інклюзивного навчання загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2020. 287 с.

73. Калініченко А. І. Особливості моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності у вищій школі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2014. № 42 (2). С. 70–75.

74. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Методики дослідження перфекціонізму, трудоголізму та прокрастинації особистості. Кам'янець-Подільський : ПП «Аксиома», 2019. 80 с.

75. Карандашева В. Н. Психология. Введение в профессию. Москва : Академия, 2009. 234 с.

76. Кириченко В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с.

77. Клименюк О. В. Технологія наукового дослідження. Київ : ТОВ «Вид-во “Аспект-Поліграф”», 2006. 308 с.

78. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія. Житомир : ПП «Рута», 2010. 560 с.

79. Кобзар Н. В. Поняття «компетентність», «компетенція» і «готовність до діяльності» в сучасній освітній парадигмі. *Науковий вісник Донбасу*. 2010. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_3_5.

80. Ковалькова Т. О. Педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2013. № 5–6. С. 116–122.

81. Ковалькова Т. О. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 20 с.

82. Ковальчук І. А. Особливості виховання світоглядної культури майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2015. Вип. 43. С. 105–110.

83. Кожевнікова Л. Музично-просвітницька діяльність у контексті підготовки мабутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5. С. 110–120.

84. Конівіцька Т. Я. Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2020. 343 с.
85. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141.
86. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручник. Харків : БуруніК, 2011. 333 с.
87. Корміна Л. Методичні основи формування світоглядних знань студентів у навчанні: емоційно-особистісний аспект. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 1 (4). С. 82–88.
88. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. *Актуальні проблеми психології: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія*. 2016. № 16. С. 82–92.
89. Коростіль Л. А. Самоосвіта особистості як соціальне та педагогічне явище. *Педагогічні науки*. 2009. № 1. С. 138–145.
90. Кошка О. А., Красовська В. Ю. Педагогічний експеримент у системі інноваційної освітньої діяльності. Хмельницький : ХОІППО, 2014. 126 с.
91. Кудерміна О. І. Корольчук В. В. Детермінанти підготовки психологів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України* : мат. II міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 23 квіт. 2020 р.). Київ, 2020. С. 63–66.
92. Кузнецова О. А. Взаємозв'язок логічного та емоційно-художнього в просвітницькій діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2018. Вип. 25. С. 9–15.

93. Кузнецова О. А. Теорія та практика методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи зі школярами : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2020. 491 с.

94. Курова А. В. Психологічні індивідуально-особистісні детермінанти суб'єктивного благополуччя майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2016. 226 с.

95. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 128–135.

96. Лисенко І. М. Особливості консультативної діяльності психолога в юридичній сфері. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2012. Вип. 9. С. 178–184.

97. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.

98. Лі Аньань. Педагогічні умови підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогічні науки*. 2017. № 3. С. 42–46.

99. Лісіна Л. О. Соціальні «м'які вміння («Soft skills») майбутнього бакалавра психології. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя, 2024. Вип. 97. С. 36–41.

100. Лутаєва Т. В. Педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні – як категорійно-понятійна проблема. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 51. С. 173–186.

101. Мазур В. М. Формування у студентів психологічної готовності до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності психолога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Миколаїв, 2007. 198 с.

102. Макаренко Н. М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 24 с.
103. Максименко С. Д. Поняття особистості у психології. *Психологія і особистість*. 2016. № 1. С. 11–17.
104. Мартинюк І. А. Розвиток професійно важливих якостей у майбутніх психологів для роботи в початковій школі: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 205 с.
105. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка*. 2016. Вип. 11. С. 97–108.
106. Маскалева Л. А. Психолого-педагогічні умови розвитку рефлексивності майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2019. 218 с.
107. Матвієнко О., Затворнюк О. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2014. Вип. 1 (1). С. 215–220.
108. Матійків І. М., Ковальчук З. Я. Професійна майстерність психолога : навч.-метод. посіб. Львів : ЛДУВС, 2016. 339 с.
109. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 585 с.
110. Михайлюк І. В. Психологічні чинники формування діалогічної компетентності майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 366 с.
111. Міхеєнко О. І., Котелевський В. І. Модель професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'язміцнювальних технологій. *Педагогічні, психологічні та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. № 9. С. 41–46.

112. Моляко В. О. Психологічна проблема творчого потенціалу. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості*. 2007. Т. 12. Вип. 2. С. 6–13.
113. Моцний Ф. В. Статистичні розподіли хі-квадрат, Стюдента, Фішера–Снедекора та їх застосування. *Статистика України*. 2018. № 31 (80). С. 16–23.
114. Моцний Ф. В. Сучасний базовий інструментарій математичної статистики. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2015. № 2. С. 16–29.
115. Нагорна Н. В. Формування педагогічної компетентності майбутнього психолога у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2013. 310 с.
116. Надеждіна І. М. Просвітницька діяльність інтелігенції Півдня України другої половини ХІХ – початку ХХ століття. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2018. № 1. С. 25–29.
117. Найдьонов М. І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях. Київ : Міленіум, 2008. 484 с.
118. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.
119. Найдьонова Л. М. Групова рефлексія як механізм реконструкції соціальних настановлень : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2014. 245 с.
120. Наход С. А. Формування прогностичних умінь майбутніх практичних психологів засобами інтерактивних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Дніпропетровськ, 2015. 317 с.
121. Немаш Л. І. Теоретична модель співвідношення типу рефлексії до рефлексивності особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 4. Т. 2. С. 68–72.

122. Новий тлумачний словник української мови : Т. 2. К–П. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко; ред. Л. І. Андрієвський. Київ : Аконіт, 2001. 928 с.
123. Овсієнко Л. М. Сутність понять «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», «якість освіти» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_2_32.
124. Олійник В. В., Литвинчук М. Ю. Психологічна готовність прикордонників до діяльності в екстремальних умовах. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14. Ч. І. С. 236–243.
125. Ортікова Н. В. Особливості мотивації до кар'єрного зростання фахівців із різним стажем роботи в службі зайнятості: практичний аспект. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. № 1. Т. 3. С. 195–201.
126. Освітньо-професійна програма «Практична психологія», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. URL: <http://surl.li/faxlt>.
127. Освітньо-професійна програма «Психологія (Практична психологія)», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Українська інженерно-педагогічна академія. URL: <https://drive.google.com/file/d/1o46zxWsf0xjnh2ZPdOg93t6JbU7AJCpK/view>.
128. Освітньо-професійна програма «Психологія» за спеціальністю 053 «Психологія», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. URL: <http://psp.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/08>.
129. Освітньо-професійна програма «Психологія» за спеціальністю 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2020/03/053-OsvItnya-programa-bak.pdf>.

130. Освітньо-професійна програма «Психологія» за спеціальністю 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. URL: <http://surl.li/faxmh>.

131. Освітньо-професійна програма «Психологія», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Запорізький національний університет. URL: https://www.znu.edu.ua/opp/bak/spp/op_psikholog_ya_bakalavr.pdf.

132. Освітньо-професійна програма «Психологія», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Класичний приватний університет. URL: virtuni.education.zp.ua.

133. Освітньо-професійна програма «Психологія», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. URL: <http://surl.li/faxnc>.

134. Освітньо-професійна програма «Психологія», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. URL: <http://surl.li/faxms>.

135. Освітньо-професійна програма «Психологія», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Харківський університет імені В. Н. Каразіна. URL: <http://psychology.univer.kharkov.ua/news2021/NRPOPP2021/oppbak2021.pdf>.

136. Освітньо-професійна програма «Психологія», спеціальність 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Херсонський державний університет. URL: <http://surl.li/faxmc>.

137. Остапенко Г. О., Циганок О. В., Жестков С. Г. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язберезувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*. 2012. № 1. С. 78–85.

138. Павленко В. В. Освітньо-просвітницька діяльність іноземних педагогів на Волині (XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2010. 299 с.
139. Палаженко О. П., Фіськов Г. М. Зміст музично-просвітницької діяльності студентів-магістрантів у мистецьких закладах вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти.* 2019. Вип. 27. С. 57–61.
140. Паніотто В. І., Максименко В. С., Харченко Н. М. Статистичний аналіз соціологічних даних. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2004. 270 с.
141. Панок В. Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку практичної психології в Україні : монографія. Чернівці : Технодрук, 2010. 486 с.
142. Панок В. Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2017. 188 с.
143. Пархоменко В. Д., Секі С. Інтелектуальний продукт як основа матеріалізації і розвитку. *Наука, технології, інновації.* 2018. № 3 (7). С. 10–16.
144. Пархоменко О., Пархоменко В. Інформація як природна категорія і її зв'язок зі знаннями. *Наука, технології, інновації.* 2017. № 2. С. 3–9.
145. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
146. Перкатий Р. Обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів національної поліції. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* 2016. Вип. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_6_10.
147. Пилюк Т. В. Сутність поняття «підготовка майбутніх учителів початкової школи» в сучасній педагогіці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2013. Вип. 19 (29). С. 49–52.

148. Помелова Е. В. Просветительство как социально-педагогический феномен. *Вестник Вятского государственного университета*. 2009. Вип. 3. № 4. С. 23–31.

149. Пономаренко О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2020. 561 с.

150. Пономаренко Т. І. Просвітництво як напрямок діяльності психолога в медіапросторі. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи* : тези доп. II Всеукраїнський Конгрес із соціальної психології. Київ, 2019. С. 299–302.

151. Пономарьов О. С., Серета Н. В., Чеботарьов М. К. Моделювання діяльності фахівця : навч.-метод. посіб. Харків : НТУ «ХП», 2015. 58 с.

152. Порхун І., Діденко О. До проблеми формування та діагностики правової компетентності військовослужбовців за контрактом державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 3 (72). С. 102–115.

153. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>.

154. Потапчук О. І. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх інженерів педагогів до професійної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. № 37. С. 141–143.

155. Приходько І. І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності: концепція, трансформаційна модель, методологія дослідження. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4. С. 117–125.

156. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.

157. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.

158. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>

159. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.

160. Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти»: наказ Міністерства економіки України від 24.11.2020 р. № 2425. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf.

161. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 565. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/053-Psykholohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>.

162. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

163. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

164. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. Ст. 380.

165. Пророк Н. В. Професійне самовдосконалення: вплив особистості і досвіду професійних успіхів Майстра (Вчителя) на цей процес. *Гуманний розум* : зб. стат. Київ : Педагогічна думка, 2017. С. 237–246.

166. Професійна освіта: Словник : навч. пос. / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 149 с.

167. Прудка Л. Обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04. Київ, 2013. 24 с.

168. Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Наук. світ, 2007. 274 с.

169. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості : монографія / Л. З. Сердюк, Т. М. Яблонська, І. В. Данилюк, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська та ін.; за ред. Л. З. Сердюк. Київ : Педагогічна думка, 2015. 197 с.

170. Ратеева В. О. Формування готовності майбутніх психологів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04. Глухів, 2016. 24 с.

171. Різник В. Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28 (2). С. 277–283.

172. Розвадовська Т. В. Просвітницька робота як важлива фахова складова у діяльності соціального педагога. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 161–168.

173. Романова Н. Ф. Психологічні служби системи освіти в Україні: перспектива та особливості розвитку. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2008. № 3. С. 94–102.

174. Романовська Д. Д. Формування особистісних стратегій діяльності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Острог. 2013. 270 с.

175. Руденко Л. А., Бідюк Н. М. Проблеми професійної підготовки психологів у вищій школі. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 12 (21). С. 230–347.

176. Садикіна А. С. Душа та духовність як психологічні категорії в юнгіанській парадигмі. *Концептуальні шляхи розвитку наукових знань* : матер. III міжнар. наук.-практ. конфер. (6–7 лютого 2021 р., м. Київ). Київ : Міжнародний центр науки і досліджень, 2021. С. 41–42.

177. Садикіна А. С. Еволюція поняття «тривога» в рамках юнгіанської школи. *Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості* : матер. міжнар. наук.-практ. конфер. (11–12 грудня 2020 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. С. 49–51.

178. Садикіна А. С. Етапи розвитку нервової системи дитини через призму вальдорфської педагогіки. *Сучасні дослідження когнітивної психології* : матер. наук.-практ. конфер. (15 травня 2020 р., м. Острог). Острог : Національний університет «Острозька академія», 2020. С. 14–15.

179. Садикіна А. С. Нейропсихологічні методи розвитку творчих здібностей у дітей. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Запоріжжя, 11–12 лютого 2022 р.) Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2022. С. 157–160.

180. Садикіна А. С. Філософсько-психологічний аналіз поняття «Альтруїзм». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2022. Т. 2. Вип. 81. С. 124–129. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/81/11.pdf>

181. Садикіна А. С. Функції просвітницької діяльності та критерії готовності майбутніх бакалаврів психології до її реалізації. *Педагогіка*

формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2023. Вип. 91. С. 127–132. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/91/25.pdf>

182. Садикіна А. С., Бородулькіна Т. О. Психосемантичні особливості уявлень про інтуїцію у студентів-психологів з різним рівнем емпатії. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матер. II Всеукр. наук.-практ. конфер. (9–10 квітня 2020 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 427–432.

183. Садикіна А. С., Дафна Максимов (Шарон). Перспективний вітчизняний досвід професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології як базис для формування їх готовності до просвітницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2022. Вип. 85. С. 156–162. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/85/27.pdf>

184. Садикіна А. С. Місце інтуїції в роботі психолога. *Тиждень науки*: тези доп. наук.-практ. конфер. (Запоріжжя, 18–21 квітня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізький національний технічний університет, 2017. С. 2096–2098.

185. Садикіна А. С., Бородулькіна Т. О. Психосемантичні особливості уявлень про інтуїцію та місце інтуїції в житті людини (на прикладі жінок зрілого віку). *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Дніпро, 9–10 квітня 2018 р.). Дніпро : ЛПРА, 2018. С. 297–300.

186. Самойлова А. Г. Особливості формування професійної свідомості майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 19 с.

187. Семенишена Р. В. Формування наукового світогляду студентів вищих навчальних закладів у вивченні фізики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3: Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2016. Вип. 17. С. 27–32.

188. Семиченко В. А. Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх психологів. *Актуальні проблеми психології*. 2005. Ч. 15. С. 109–112.
189. Сердюк Н. І. Психологічний супровід формування професійної саморегуляції у майбутніх психологів. *Габітус*. 2021. № 21. С. 225–229.
190. Сердюк Н. М. Педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса; Тернопіль, 2017. 275 с.
191. Сидорчук Н. Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів. *Проблеми освіти : зб. наук.пр. Спецвипуск*. Вінниця; Київ, 2015. С. 78–81.
192. Сингаївська І. В. Особистісні якості викладача як передумова його професійної успішності. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2015. № 2. С. 86–93.
193. Синишина В. М. Особливості професійної підготовки майбутніх практичних психологів. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 44. С. 241–243.
194. Синишина В. М. Психологічна виробнича практика як складова формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 73. Том 2. С. 74–77.
195. Синишина В. М., Стойка О. Я. Професійна підготовка психологів в системі освіти США. *Virtus*. 2019. № 34. С. 135–138.
196. Синишина В. Професійна підготовка майбутніх практичних психологів: проблеми методології і методики. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2019. Вип. 15. С. 92–96.

197. Синишина В. Формування рефлексивного потенціалу майбутніх психологів. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2021. Вип. 9. С. 229–235.
198. Сірик С. Ф. Позанавчальна діяльність студентів як чинник успішної соціалізації особистості. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2019. № 2 (18). С. 124–128.
199. Скиба М. М. Модель підготовки майбутніх учителів біології до еколого-педагогічної діяльності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2015. № 3. С. 13–19.
200. Скірко Р. Л. Формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : дис ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2010. 250 с.
201. Скоробагата О. М. Готовність до діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2008. Вип. 1. С. 53–57.
202. Слінько Т. М. Сучасні означення інформації. *Право.UA*. 2016. № 2. С. 23–29.
203. Слободянюк І. А. Сучасні підходи до формування професійних навичок практичних психологів та соціальних педагогів в системі вищої освіти. *Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти*. 2007. Дод. III. Т. 5. С. 394–400.
204. Словарь Л. С. Выготского / под ред. А. Леонтьева. Москва : Изд-во «Смысл», 2007. 119 с.
205. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мижериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. Москва : Сфера, 2004. 448 с.
206. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 472 с.

207. Словник психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівнику сільської школи) / укл. Ю. В. Буган, В. І. Уруський. Тернопіль : ТОКІШПО, 2001. 179 с.

208. Словник синонімів української мови : в 2-х т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.; за ред. С. І. Головащука. Київ : Наукова думка, 2001. Т. 1. 1040 с.

209. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.

210. Словотворчість незалежної України (5352 слова). 2012–2016 : Словник / уклад. А. Нелюба, Є. Редько; заг. ред. А. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 460 с.

211. Смалиус Л. Н. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2014. 200 с.

212. Смутьсон М. Л. Інтелектуальний саморозвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми. *Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання*. 2009. Т. 8. Вип. 6. С. 250–259.

213. Соболев А. В. Термінологічний базис дослідження підготовки майбутніх психологів до застосування інформаційно-консультативного середовища у професійній діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. 73. Т. 2. С. 202–208.

214. Староста В. І. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності: сутність, структура. *Народна освіта. Електронне наукове фахове видання*. 2019. Вип. 3 (39). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5923.

215. Степаненко Л. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами : автореф. дис. ... д.-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2020. 42 с.

216. Стивен Р. Кови Семь навыков высокоэффективных людей. Львів : Світ, 2001. 452 с.
217. Супрун Д. М. Модернізація змісту професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 492 с.
218. Сухоставська Л. О. Професійна підготовка майбутніх психологів у процесі педагогічної практики : дис ... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2013. 300 с.
219. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В Дубічинського. Харків : Школа, 2006. 1008 с.
220. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я. М., 2016. 473 с.
221. Сущенко А. В., Садикіна А. С. Структура, зміст та критерії готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2023. Вип. 90. С. 134–138. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/90/25.pdf>
222. Сущенко А. В., Садикіна А. С. Організація та результати дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2024. Вип. 97. С. 177–185. <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2024/97/34.pdf>
223. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 216 с.
224. Терещук Г. В., Сидоренко В. К. Основи педагогічних досліджень. Ольштин : WSiE NWP, 2010. 328 с.

225. Титаренко Т. М. Нариси до соціально-психологічної теорії особистісного життєконструювання. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2014. Вип. 5. С. 172–186.

226. Тітова Т. Є. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2012. 254 с.

227. Ткалич М. Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій : монографія. Київ; Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. 315 с.

228. Токарчук О. Феномен «компетентність»: визначення, суперечності та головні характеристики. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 560. С. 167–176.

229. Трифонова О. С. Домінанти визначення сутності понять «компетенція» і «компетентність». *Наука і освіта*. 2010. № 8. С. 108–112.

230. Трофаїла Н. Д. Готовність майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку як умова ефективної професійної діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 71 (1). С. 155–158.

231. Туриніна О. Л., Варлакова Є. О. Диференціальна психологія. Київ : ДП «Видавничий дім “Персонал”», 2012. 136 с.

232. Турчина Т. В. Формування наукового світогляду студентів вищих навчальних закладів. *Настоящи изследвания и развитие – 2012*: матер. VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Софія, 17–25 січня 2012 р.). Педагогічні науки. 2012. Т. 13. С. 29–33.

233. Тюптя О. В., Запорожець Т. О. Роль освітньо-рефлексивного середовища у вирішенні професійних проблем соціальних працівників. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2011. № 8. С. 135–144.

234. Феднова І. М. Розвиток готовності вихователів до просвітницько-консультативної діяльності з батьками у системі методичної роботи закладу

дошкільної освіти : дис. ... д-ра філос. : 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Дніпро, 2021. 323 с.

235. Феднова І. М. Особливості просвітницької діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. СХХХХІІ (142). С. 241–247.

236. Федоренко О. І. До змісту понять «підготовка» та «готовність» до професійної діяльності майбутніх правоохоронців. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 190–198.

237. Федоренко А. Ф. Психологічні чинники попередження та подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів-практиків : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 271 с.

238. Федорчук А. Л. Структурно-функціональна модель підготовки вчителя інформатики до роботи в класах фізико-математичного профілю. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2011. Вип. 21. С. 293–296.

239. *Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. Москва : Изд-во полит. литературы, 1986. 588 с.

240. *Философский энциклопедический словарь* / Ильичев Л. Ф. и др. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.

241. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

242. Фрадкіна Н. В. Просвітницька діяльність інтелігенції на Слобожанщині в кінці ХІХ – на початку ХХ століття як феномен культури : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.12. Харків, 2007. 20 с.

243. Хавіна І. В. Формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничонаукових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2018. 308 с.

244. Хавіна І. В., Северина Н. Особистісні якості майбутнього бакалавра з психології у процесі професійної підготовки. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2019. № 4. С. 55–66.

245. Хілько С. О. Психологічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2018. 22 с.

246. Хоріна О. І. Групова рефлексія як чинник вибору старшокласниками копінг стратегій. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2012. Вип. 30 (33). С. 125–139.

247. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. С. 356.

248. Чебикін О. Я. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта*. 2020. № 1. С. 19–28.

249. Чебикін О. Я., Сінельнікова Т. В. Психологічні основи тренінгових технологій : монографія. Одеса : Лерадрук, 2013. 229 с.

250. Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроекування. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 1. С. 71–77.

251. Чернобровкін В. М. Психологія прийняття рішень у педагогічній діяльності : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2007. 408 с.

252. Чуйко О. В. Динаміка становлення особистісних новоутворень у студентів соціономічного фаху. *Наука і освіта*. 2018. № 1. С. 54–59.

253. Шандрок С. К. Психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Тернопільський нац. ун-т. Тернопіль, 2016. 458 с.

254. Шапран О., Шапран В. Інноваційні технології в педагогіці та психології: їх сутність та різновиди. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2010. Вип. 12. С. 147–153.

255. Шапран Ю. П. Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 39–43.

256. Шарон-Максимов Д., Садикіна А. С. Хібукі-терапія як один з методів формування резильєнтності у дітей. *Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження* : матер. XXV міжнар. конфер. молодих науковців (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : ЛІРА-К, 2023. С. 275–278.

257. Швалб Ю. Еколого-психологічне забезпечення якості життя : наук.-метод. рекомендації. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 98 с.

258. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 Київ, 2006. 34 с.

259. Шевченко С. В. Психологічні особливості розвитку довіри до себе у майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2018. 260 с.

260. Шевченко Ю. Аналіз концепту поняття «готовність» у словниковій літературі. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2018. Вип. 22. Т. 2. С. 154–161.

261. Шевчук І. Б. Тлумачний словник основних понять і термінів програмування. Львів : Видавництво ВТЗНВ, 2013. 45 с.

262. Шель Н. В. Формування професійної компетентності майбутніх психологів на етапі їх підготовки у ВУЗі. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*. (Лис 2024), 40–50.

263. Шовкун В. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики у квазіпрофесійній діяльності. *Наука і освіта*. 2016. № 6. С. 76–81.

264. Ягупов В. В., Кива В. Ю. Критерії та показники діагностування розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів

системи військової освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 71. № 3. С. 248–266.

265. Якубовська М. С. Роль книги у формуванні культурологічного світогляду студентів. *Поліграфія і видавнича справа*. 2018. № 2. С. 142–148.

266. Ямчук Т. Ю. Психологічні чинники розвитку професійної самоідентичності майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 229 с.

267. Яценко Т. С. Проблема принципу додатковості в глибинному пізнанні психіки. *Наука і освіта*. 2016. № 9. С. 9–16.

268. Barr M., Dester M. *The handbook of students affairs administration*. San-Francisko : Jossey-Bass, 200. 102 p.

269. Bringle R. G., Reeb R. N., Brown M. A., Ruiz A. I. *Service Learning in Psychology: Enhancing Undergraduate Education for the Public Good*. Washington, DC : American Psychological Association, 2016. 257 p.

270. Chemberlin C. «It's not brain surgery»: construction of professional identity through personal narrative. *Teaching and Learning*. 2002. Vol. 16 (3). P. 69–79.

271. Cherepiekhina O. Pedagogical competence developing of psychology teacher (master's degree): experience of Ukraine. *The Modern Higher Education Review*, 123–133.

272. Collins J.W., O'Brien N. P. *The Greenwood Dictionary of Education*. Westport : Greenwood Press, 2003. 444 p.

273. Cranney J., Morris S. Psychological literacy in undergraduate psychology education and beyond. *Handbook on the State of the Art in Applied Psychology*. Hoboken; NJ : Wiley-Blackwell, 2021. P. 315–337.

274. Delaney P. F., Verkoeijen P. P. Rehearsal strategies can enlarge or diminish the spacing effect: pure versus mixed lists and encoding strategy. *The Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*. 2009. Sep. 35 (5). P. 1148–61. DOI: 10.1037/a0016380.

275. Dunn D. S., Saville B. K., Baker S. C., Marek P. Evidence-based teaching: Tools and techniques that promote learning in the psychology classroom. *Australian Journal of Psychology*. 2013. Vol. 65. P. 5–13. DOI: 10.1111/ajpy.12004.

276. Giles D. Media psychology. New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2003. 324 p.

277. Halpern D. F., Anton B., Beins B. C., Bernstein D. J., Blair-Broeker C. T., Brewer C., et al. Principles for quality undergraduate education in psychology. *Undergraduate Education in Psychology: A Blueprint for the Future of the Discipline*. Washington, DC : American Psychological Association, 2010. P. 161–163. DOI: 10.1037/a0025181.

278. Hatcher R. L., Lassiter K. D. Initial training in professional psychology: the practicum competencies outline. *Training and education in professional psychology*. 2007. Vol. 1 (1). P. 49–63.

279. Hulme J. Psychological literacy – from classroom to real world. *Psychologist*. 2014. Vol. 32. P. 347–364.

280. Karpicke J. D., Bauernschmidt A. Spaced retrieval: absolute spacing enhances learning regardless of relative spacing. *The Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*. 2011. Sep. 37 (5). P. 1250–1257. DOI: 10.1037/a0023436.

281. Kish L. Survey sampling. New York : John Wiley & Sons, 1995. 643 p.

282. Ludeman R. Student Services in Higher Education. Washington : Global Foundation, UNESCO, 2009. 362 p.

283. Murdoch D. D. Psychological literacy: Proceed with caution, construction ahead. *Psychology Research and Behavior Management*. 2016. Vol. 9. P. 189–199. DOI: 10.2147/PRBM.S88646.

284. Newell S. J., Chur-Hansen A., Strelan P. A systematic narrative review of psychological literacy measurement. *Australian Journal of Psychology*. 2020. Vol. 72. P. 123–132. DOI: 10.1111/ajpy.12278.

285. Raven J. Psychometrics, Cognitive Ability and Occupational Performance. *Review of Psychology*. 2000. Vol. 7 (1–2), 2000. P. 51–74.

286. Rickheit G. Srohner H. Handbook of Communicative Competence. Gottingen : Hubert & Co., 2008. 561 p.

287. Roediger H. L. 3rd, Butler A. C. The critical role of retrieval practice in long-term retention. *Trends in Cognitive Sciences*. 2011. Jan. 15 (1). P. 20–27. DOI: 10.1016/j.tics.2010.09.003.

288. Sadykina A.S. Organizational and Pedagogical Conditions for Training Future Bachelors of Psychology for Enlightenment of the Public. *European Journal of Interdisciplinary Issues*. 2024. Vol. 1. No. 1. P. 82–92. DOI: 10.5281/zenodo.15002128

289. Shaughnessy J. J., Zechmeister E. B., Zechmeister J. S. Research methods in psychology. 5th ed. Boston etc. : McGraw-Hill Higher Education, 2000. 560 p.

290. Sushchenko L., Sushchenko R., Martyniuk T., Pushchyna I., Sadykina A., Stryzhak G. Inclusive pedagogy in Society 5.0: Social aspect. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. 2024. № 14 (02). XLIV. P. 80–84. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001359211700013https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140244/papers/A_14.pdf

291. Trapp A., Banister P., Ellis J., Latta R., Miell D., Upton D. The Future of Undergraduate Psychology in the United Kingdom. Higher Education Academy Psychology Network. York : University of York, 2011. 50 p.

292. Wallace P. The psychology of the Internet. Maryland : Cambridge University Press, 2015. 404 c.

293. Winstone N. E., Hulme J. A. Integrative disciplinary concepts: The case of psychological literacy. *Pedagogic Frailty and Resilience in the University*. Rotterdam : Sense Publishers, 2017. P. 93–107. DOI: 10.1007/978-94-6300-983-6_7.

ДОДАТКИ

Додаток А. Авторський тест-опитувальник «Інформаційна компетентність психолога» (інформаційний компонент)

**Авторський тест-опитувальник
«Інформаційна компетентність психолога»**

для визначення здатності майбутнього бакалавра психології ефективно опрацьовувати психологічну інформацію та представляти її у зручній та доступній для об'єкта просвітництва формі

Інструкція. Уважно прочитайте кожне питання і виберіть одну або декілька варіантів відповідей, або здійсніть співставлення функцій і вимог до їх означень. Працюючи з тестом, пам'ятайте, що важливо визначити відповідь, яка на Вашу думку є правильною.

Прізвище, ім'я та по батькові _____

1. Яким джерелам Ви надасте перевагу для отримання нової психологічної інформації? (виберіть одну або декілька відповідей) (5 б)
  - Інтернет-сайти*
  - соціальні мережі*
  - бібліотека університету*
  - онлайн-бібліотеки*
  - спілкування з іншими студентами-психологами*
  - спілкування з фахівцями практикуючими психологами*
  - засоби масової комунікації*
  - національне телебачення*
2. Який взаємозв'язок між інформацією та знанням? (виберіть одну відповідь) (1 б)
  - інформація за обсягом більше ніж знання*
  - інформація та знання синоніми*
  - знання більше ніж інформація*
3. Що таке знання? (виберіть одну або декілька відповідей) (2 б)
  - результат інтелектуальної діяльності особистості*
  - отримана інформація*
  - результат творчої діяльності людини*
  - особисте надбання кожної людини*
4. Найважливіші властивості інформації як феномену: (виберіть одну або декілька відповідей) (3 б)
  - при передачі інформації вона зберігається і в джерела інформації і в її отримувача*
  - одну і ту ж інформацію можна використовувати багаторазово*
  - інформація може застарівати тільки морально*
  - інформація завжди залежить від її носія*
  - інформацію можна зберігати тільки у друкованій та цифровій формі*
  - інформацію не можна виміряти кількісно, а тільки якісно*
5. Щоб інформація стала знанням вона має бути: (виберіть одну або декілька відповідей) (3 б)
  - актуальною*
  - цікавою*

важливою
популярною
доступною для розуміння

6. Ключова властивість інформації для психологічного просвітництва: (виберіть одну відповідь) (1 б)

інформацію можна збирати, накопичувати, зберігати, трансформувати та розповсюджувати

інформація може бути систематизованою та логічно упорядкованою або несистематизованою і неупорядкованою

інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді

7. Співвіднесіть функції просвітницької діяльності психолога та їх визначення. Відповідь подайте у вигляді поєднання цифри та букви. (7 б)

<ol style="list-style-type: none"> 1) інформаційна функція 2) освітня функція 3) комунікативна функція 4) пояснювальна функція 5) виховна функція 6) діяльнісно-креативна функція 7) рекреаційна функція 	<p>а) дає змогу засвоїти, оновити та доповнити об'єкту просвітництва наукові знання з психології, а також сформувати необхідні психологічні вміння і навички</p> <p>б) забезпечує мотивацію об'єкта просвітництва до використання власного вільного часу з метою відновлення психічних, моральних та фізичних сил, а також до здійснення ним оздоровчої та спортивної діяльності або іншого виду діяльності, що забезпечує моральний і психологічний відпочинок особистості</p> <p>в) забезпечує формування в об'єкта просвітництва потреби і цінності творчості в різноманітних аспектах життєдіяльності, а також свідомому перетворенні дійсності з метою прояву та максимальної реалізації власного творчого потенціалу</p> <p>г) спрямована на формування в об'єкта просвітництва потреби і цінності збереження власного психологічного здоров'я, розширення наукового світогляду, здатності дотримуватися поведінкових моральних суспільних норм, а також адекватного ставлення до оточуючих</p> <p>ґ) реалізується шляхом діалогічного контактування з об'єктом просвітництва для обміну думками, судженнями, переживаннями та психологічними проблемами, які переживає особистість; консультативна функція забезпечує об'єкт просвітництва прикладними знаннями, методиками та технологіями, необхідними у конкретній ситуації, періоді життя та роботі</p>
---	--

	<p>д) забезпечує адекватність розуміння об'єктом просвітництва отримуваної інформації</p> <p>е) підвищує рівень обізнаності об'єкту просвітництва щодо конкретних питань психології, які потрапили у коло їхнього інтересу</p>
--	--

Відповідь: 1 – е, 2 – а, 3 – г, 4 – д, 5 – г, 6 – в, 7 – б.

8. Співвіднесіть вимоги до інформації у психологічному просвітництві та їх визначення. Відповідь подайте у вигляді поєднання цифри та букви. (7 б)

<p>1) достовірність</p> <p>2) адекватність</p> <p>3) доступність</p> <p>4) релевантність</p> <p>5) достатність</p> <p>6) своєчасність</p> <p>7) мінімальність</p>	<p>а) відповідність конкретному запити об'єкта просвітництва</p> <p>б) представлення у зрозумілій та доступній для об'єкта просвітництва формі</p> <p>в) забезпечення вичерпного й повного уявлення об'єкта просвітництва про досліджувану психологічну проблему та оптимальні чи близькі до них рішення</p> <p>г) обмежена збором і опрацюванням лише тих відомостей, без яких неможливо вирішити актуальну психологічну проблему</p> <p>г) забезпечувати вирішення актуальних психологічних проблем об'єкта просвітництва в потрібний момент часу</p> <p>д) відсутність прихованих помилок</p> <p>е) однозначно відповідність психологічній проблемі, яка розглядається</p>
---	---

Відповідь: 1 – д, 2 – е, 3 – б, 4 – а, 5 – в, 6 – г, 7 – г.

Опрацювання та інтерпретація результатів.

Підрахувати загальну кількість балів:

- критичний рівень сформованості інформаційного компоненту – 1–6 балів.
- достатній рівень сформованості інформаційного компоненту – 6–22 балів.
- оптимальний рівень сформованості інформаційного компоненту 23–30 балів.

Додаток Б

Авторський тест-опитувальник «Цифрові технології у просвітницькій діяльності психолога» (цифровий компонент)

Авторський тест-опитувальник

«Цифрові технології у просвітницькій діяльності психолога»

для визначення здатності майбутнього бакалавра психології ефективно використовувати інформаційно-комп'ютерні технології, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти та веб-ресурси мережі Інтернет для обробки і подання інформації об'єкту просвітництва

Інструкція. Уважно прочитайте кожне питання і виберіть одну або декілька варіантів відповідей. Працюючи з тестом, пам'ятайте, що важливо визначити відповідь, яка на Вашу думку є правильною.

Прізвище, ім'я та по батькові _____

1. На Вашу думку, для формування у масових верств населення правдивих уявлень щодо професійної діяльності психолога та психологічних послуг, які він може надати, а також популяризації нових досягнень психологічної науки найкраще застосувати: (виберіть одну або декілька відповідей) (2 б)

соціальні мережі (Facebook, Instagram та ін.)
месенджери Skype, Viber, Telegram, WhatsApp
e-mail-розсилки
короткі пізнавальні відео на YouTube
спілкування
засоби масової комунікації
національне телебачення

2. На Вашу думку, для широкої пропаганди серед населення здорового способу життя, стабільного психологічного здоров'я та психологічного благополуччя найкраще застосувати: (виберіть одну або декілька відповідей) (2 б)

соціальні мережі (Facebook, Instagram та ін.)
месенджери Skype, Viber, Telegram, WhatsApp, Twitter
e-mail-розсилки
короткі пізнавальні відео на Youtube
спілкування
засоби масової комунікації
національне телебачення

3. На Вашу думку, для швидкого інформування масових верств населення про алгоритми психологічної дії в екстрених ситуаціях та реабілітації після них найкраще застосувати: (виберіть одну або декілька відповідей) (3 б)

соціальні мережі (Facebook, Instagram та ін.)
месенджери Skype, Viber, Telegram, WhatsApp, Twitter
e-mail-розсилки
короткі пізнавальні відео на YouTube
спілкування
засоби масової комунікації
національне телебачення

4. На Вашу думку, для швидкого інформування про перспективні вебінари чи онлайн- конференції з психологічної просвіти найкраще використати: (виберіть одну або декілька відповідей) (3 б)

соціальні мережі (Facebook, Instagram та ін.)
месенджери Skype, Viber, Telegram, WhatsApp, Twitter
e-mail-розсилки
 короткі пізнавальні відео на YouTube
 спілкування
 засоби масової комунікації
 національне телебачення

5. Контроль офіційної влади за змістом, випуском й поширенням друкованої продукції, змістом п'єс, кіно, фототворів, радіо- і телевізійних передач це: (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

пропаганда
 редагування
цензура
 тотальний контроль

6. Як, на Вашу думку, медіа впливає на людину і громадську думку? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

медіа не впливають на людину і громадську думку
медіа суттєво впливають на людину і формують громадську думку
 людина і суспільство перебувають під повним контролем медіа
 рівні види медіа вводять в обіг тільки ту інформацію, яку потребує суспільство

7. До першоджерел офіційної інформації належать: (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

листи, фотографії, тексти, дані органів влади, статистичних установ
 науково-популярні публікації, посібники
 підручники, біографії, навчальні матеріали
 довідники, енциклопедії, бази даних, реферати

8. Зумисно прихована реклама чи антиреклама, подана у вигляді новин, авторських текстів, телевізійних програм, аналітики це: (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

маніпуляція
 пропаганда
 фейк
джинса

9. На Вашу думку, маніпуляція це: (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)
 вплив через комунікацію на ставлення населення до певного питання
 контроль влади за змістом та поширенням інформації
 створення і поширення фальшивих новин, підроблення фотографій, відеороликів, сторінок у соцмережах

свідоме викривлення інформації заради формування певного погляду, ставлення до певної особи чи явища

10. На Вашу думку, найбільш ймовірною загрозою штучного інтелекту для людей є: (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

економія часу
масове безробіття
 втрата керування
 конфлікти

11. На Вашу думку, у чому полягає відмінність соціальної реклами від звичайної? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

звичайна та соціальна реклама мають різні аудиторії
соціальна реклама не розрахована на отримання прибутку

соціальна реклама використовує інші медіа, ніж звичайна
у соціальну рекламу вкладаються порівняно невеликі кошти

12. На Вашу думку, як можна визначити, чи є інформація у медіа повідомленні повною? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

повідомлення має містити відповіді на всі запитання «Де?», «Хто?», «Коли?», «Що?», «Як?», «Чому?»

повідомлення має містити хоча б половину відповідей на запитання «Де?», «Хто?», «Коли?», «Що?», «Як?», «Чому?»

у тексті про подію має бути не менше 20 рядків, а сюжет на телебаченні – тривати не менше, ніж хвилину

усі відповіді правильні

13. На Вашу думку, як можна перевірити достовірність інформації опублікованої у медіа? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

запитати у колег, друзів, які читали той самий текст чи дивилися той самий сюжет, наскільки вони у це вірять

*подивитися, чи є та сама інформація в інших джерелах, яким ви довіряєте
знайти першоджерело інформації та подумати, чи варте воно довіри*

це неможливо

14. На Вашу думку, як можна перевірити якість медійного повідомлення? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

якість повідомлення перевірити неможливо

медійне повідомлення має показники якості, які можна перевірити, застосувавши стандарти журналістики (достовірність, повнота, баланс думок, відокремлення фактів від поглядів та оцінок)

медійне повідомлення перевіряти не потрібно, адже медіа поширюють лише якісну і правдиву інформацію

усі відповіді правильні

15. Уявіть, що ви отримали електронний лист від невідомої людини. У листі міститься посилання із заманливою пропозицією змінити роботу на більш високооплачувану. На Вашу думку, що краще зробити? (виберіть одну відповідь) (1 б)

натиснути, щоби докладніше дізнатися про умови

не натискати

16. Ви переходите на сайт із новинами й раптом виникає окремо вікно, що спливає. Там пропонується прийняти або відхилити умови сайту. Загалом не дуже зрозуміло, що від вас вимагають зробити. На Вашу думку, що краще зробити? (виберіть одну відповідь) (1 б)

відхилити, бо не зрозуміло, що це

прийняти, інакше це вікно не дасть змогу мені дочитати новину

17. Які паролі ви створюєте до своїх соціальних мереж, електронної пошти, Google-акаунта, Інтернет-банкінгу тощо? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

всюди – мій день народження або кличка мого песика

всюди однаковий, але складний пароль

всюди – різні складні паролі

18. Уявіть, що для Вашої навчальної групи створили окрему електронну скриньку й розмістили на сайті ЗВО. П'ятеро студентів, включно з вами, знають логін та пароль до цієї скриньки, щоби отримувати та відповідати на листи. Одного разу, коли один з студентів «заходить у пошту», вам приходить повідомлення з кодом, який начебто треба передати людині, яка намагається увійти. На Вашу думку, що краще зробити? (виберіть одну відповідь) (1 б)

не передавати код, адже це небезпечно

передати код товаришу

19. Одного вечора Ваш друг пише Вам у месенджері із проханням терміново позичити велику суму грошей, бо в нього сталося якесь лихо. На Вашу думку, що краще зробити? (виберіть одну відповідь) (1 б)

*звісно, позичити другові гроші, нехай надсилає номер картки
зателефонувати другові, щоби запитати, що сталося*

20. Ви сидите за ноутбуком у громадському місці. Підходить незнайома людина й просить вставити її флешку у ваш ноутбук на кілька хвилин, адже їй треба терміново виправити кілька слів у документі й надіслати його. На Вашу думку, що краще зробити? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

*не дозволяти людині це зробити, раптом вона вкраде ноутбук
не дозволяти людині це зробити, адже її флешка може бути небезпечна*

позичити людині ноутбук на хвилинку, адже сам(а) нещодавно був(ла) у такій ситуації

позичити людині ноутбук на хвилинку, адже в мене є антивірус, який, раптом що, знешкодить безпеку

21. Староста групи надсилає Вам посилання на Google-документ, аби ви додали свої дані про проходження практики. На Вашу думку, що краще зробити? (виберіть одну відповідь) (1 б)

*не відкривати цей документ, адже дані можуть вкрасти
відкрити документ і додати свої дані*

22. Більшість ваших друзів у фейсбуці поширюють резонансну й емоційну новину з приписом «ВИ МАЄТЕ ЦЕ ПОБАЧИТИ». На Вашу думку, що краще зробити? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б)

повірити, а що ще робити?

піти «гуглити» й розбиратися, чи це правда, шукатиму підтвердження чи спростування в офіційних джерелах

також «репостнути» на свою сторінку, а потім розберемося

23. Вам прийшло SMS-повідомлення з текстом, мовляв, ви виграли 100 тисяч гривень у розіграві випадкових номерів. Аби забрати гроші, потрібно зателефонувати за номером – там Вам розкажуть про всі умови. На Вашу думку, що краще зробити?

навіть не телефонувати, бо це точно неправда

зателефонувати, адже це ні до чого мене не зобов'язує, а що як прогавлю гроші

24. На вашу думку, що краще зробити, якщо побачите, що з Вашої картки зникають гроші або що хтось намагався їх зняти? (виберіть одну відповідь) (1 б)

нічого, адже це вже сталося

зателефонувати на гарячу лінію банку, повідомити про випадок і попросити, щоби картки заблокували, змінити пароль і зателефонувати в поліцію

Опрацювання та інтерпретація результатів.

Підрахувати загальну кількість балів:

- критичний рівень сформованості цифрового компонента – 1–6 балів.
- достатній рівень сформованості цифрового компонента – 6–22 балів.
- оптимальний рівень сформованості цифрового компонента – 23–30 балів.

Додаток В

Авторська анкета-тест «Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога» (морально-етичний компонент)

Авторська анкета-тест

«Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога»

для визначення здатності майбутнього бакалавра психології здійснювати просвітницьку діяльність на основі морально-етичних норм й цінностей українського суспільства

Інструкція. Уважно прочитайте кожне питання і виберіть одну або декілька варіантів відповідей. Працюючи з опитувальником, пам'ятайте, що важливо віділити ту відповідь, яка вам здається правильною.

Прізвище, ім'я та по батькові _____

1. Просвітницька діяльність психолога регламентує (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б.):

перший розділ «Етичного кодексу психолога»;

третій розділ «Етичного кодексу психолога»;

четвертий розділ «Етичного кодексу психолога»;

шостий розділ «Етичного кодексу психолога».

2. Психологи інформують науковців, учителів, лікарів, широку громадськість про свою галузь діяльності на основі не об'єктивних, але цікавих психологічних даних. На вашу думку, це (виберіть одну відповідь) (1 б.):

етично

неетично

3. Психолог виступає з публічними заявами для реклами психологічних послуг та самореклами. На Вашу думку, це (виберіть одну відповідь) (1 б.):

етично

неетично

4. У рекламному проспекті психолог дає гарантії, перелічує здобутки й успішні випадки лікування, консультування, експертизи. На вашу думку, це (виберіть одну відповідь) (1 б.):

етично

неетично

5. Психолог бере професійну участь у навчальних програмах для населення тільки за умови, якщо вони уникають сумнівних методів і неефективних процедур. На вашу думку, це (виберіть одну відповідь) (1 б.):

етично

неетично

6. Психолог у медіа подає поради в конкретній формі, з посиланнями на конкретні факти і ситуації та розголошує конфіденційну інформацію. На вашу думку, це (виберіть одну відповідь) (1 б.):

етично

неетично

7. Психолог публікує методики лише у формі, яка дає змогу зберегти їхню валідність та надійність. На вашу думку, це (виберіть одну відповідь) (1 б.):

етично

неетично

8. На вашу думку, вам легко вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми? (виберіть одну відповідь) (1 б.):

так

ні

9. На вашу думку, ви легко встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за вас за віком? (виберіть одну відповідь) (1 б.):

так

ні

10. На вашу думку, ви любите давати поради? (виберіть одну відповідь):

так, завжди (4 б.);

дуже часто (3 б.);

іноді (1 б.);

ніколи (0 б.).

11. Мені подобається ретельно продумувати, як вплинути на інших людей, щоб вони допомогли мені досягти моєї мети: (виберіть одну відповідь):

згодний (2 б.);

невпевнений (1 б.);

незгодний (0 б.);

12. Якщо моє вдале зауваження залишилося непоміченим: (виберіть одну відповідь):

я не повторюю його (0 б.);

не можу відповісти (1 б.);

повторюю своє зауваження знову (1 б.);

13. Чи перебиваєте ви, не дослухавши, людину, яка пояснює вам що-небудь із зайвими подробицями? (виберіть одну відповідь):

так, завжди (0 б.);

часто (0 б.);

залежить від обставин (4 б.);

рідко (2 б.);

ні (0 б.).

14. Як ви розмовляєте? (виберіть одну відповідь):

квапливо, скоромовкою (0 б.);

швидко (1 б.);

спокійно (4 б.);

поволі (2 б.);

важливо (2 б.).

15. Хто ви більшою мірою? (виберіть одну відповідь):

конформіст (1 б.);

принциповий (2 б.);

заповзятливий (4 б.);

16. На вашу думку, яку інформацію необхідно вказати при цитуванні статті, знайденої вами в мережі Інтернет? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б.):

Ім'я автора;

Електронну адресу сайту, з якого запозичена стаття;

Ім'я автора, назву статті, електронну адресу сайту, з якого запозичена стаття;

Назву статті і назву сайту.

17. Ви випадково прочитали пароль, який ваш друг залишив записаним на шматку паперу. На вашу думку, що треба зробити? (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б.):

повідомити пароль своїм батькам;

сказати своєму другові, що ви прочитали пароль і сказати йому/їй змінити його;

запам'ятати його;

треба порадити йому більше ніколи і ніде не записувати свої паролі.

18. Авторське право позначається літерою? (виберіть одну відповідь) (1 б.):

- R
- P
- C

19. На вашу думку, які правила можна віднести до мережевого етикету? (виберіть одну або декілька відповідей) (2 б.):

Вимикайте комп'ютер правильно: не висмикуйте вилку з розетки та не вимикайте рубильник, якщо комп'ютер ще працює;

Не порушуйте авторське право – не користуйтеся файлами, не призначеними для вільного доступу;

Використовуючи комп'ютер і мережі, не перешкоджайте роботі інших користувачів;

Не робіть того, що не прийнято в цивілізованому суспільстві: лягтися, ображати інших, розпалювати національну ворожнечу тощо.

20. На вашу думку, правила й норми поведінки людей у відносинах один з одним, із суспільством і державою визначаються: (виберіть одну або декілька відповідей) (1 б.):

- технологією;
- авторським правом;
- етикою;
- інформаційною системою.

Опрацювання та інтерпретація результатів.

Підрахувати загальну кількість балів:

- критичний рівень сформованості морально-етичного компонента – 1–7 балів.
- достатній рівень сформованості морально-етичного компоненту – 8–26 балів.
- оптимальний рівень сформованості морально-етичного компонента – 27–34 бали.

Додаток Г

Авторська анкета «Психологічна просвіта як напрям професійної діяльності психолога» (мотиваційно-вольовий компонент)

Авторська анкета

«Психологічна просвіта як напрям професійної діяльності психолога»

для визначення сформованості сукупності інтересів, прагнень, мотивів та вольових якостей, які забезпечують зацікавленість майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності

Інструкція. Уважно прочитайте кожне судження. Подумайте, наскільки воно є характерним для вас. Будь ласка, оцініть своє ставлення до кожного твердження, для цього обведіть варіант відповіді в рейтинговій шкалі, що найбільш відповідає дійсності, за такими показниками: 3 – «так»; 2 – «швидше за все так»; 1 – «швидше за все ні»; 0 – «ні».

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Твердження	Рейтингова шкала
1. Просвітницька діяльність дуже важлива для психолога.	0 1 2 3
2. Вважаю, що кожен психолог повинен здійснювати психологічну просвіту серед масових верств населення.	0 1 2 3
3. Вважаю, що психологічна просвіта дає змогу нефахівцям здобути психологічне благополуччя.	0 1 2 3
4. Я чітко уявляю призначення психологічної просвіти.	0 1 2 3
5. Я отримую задоволення від навчання інших.	0 1 2 3
6. Ключове завдання психологічної просвіти – допомога особистості у формуванні позитивного й адекватного уявлення про себе, а також впевненості в собі та власних силах і потенціях.	0 1 2 3
7. Мені подобається допомагати людям вирішувати свої психологічні проблеми.	0 1 2 3
8. Мені отримую задоволення від переконування інших у власній позиції.	0 1 2 3
9. Я чітко усвідомлюю сучасні форми, методи, засоби та технології психологічної просвіти.	0 1 2 3
10. Вважаю, що усунення наслідків психологічних травм, нанесених особистості в побуті та професійній діяльності, неможливе без знання й уміння застосовувати сучасні психологічні методи, засоби та технології.	0 1 2 3
11. Вважаю, що за допомогою просвітницької діяльності психолог може допомогти людині покращити суб'єктивне самопочуття та зберегти її психічне здоров'я.	0 1 2 3
12. Мені подобається опановувати нові форми, методи, засоби й технології психологічної просвіти для спонукання особистості до самопізнання, саморозвитку та активізації власного творчого потенціалу.	0 1 2 3
13. Вважаю, що будь-яка сучасна діяльність неможлива без технологій.	0 1 2 3
14. Мені подобається шукати, адаптувати та випробовувати нові форми, методи й засоби психологічної просвіти.	0 1 2 3
15. Приймаючи якесь рішення, завжди реально оцінюю свої можливості.	0 1 2 3
16. Встановивши для себе порядок дня, чітко його дотримуюся.	0 1 2 3

Твердження	Рейтингова шкала
17. Починаючи будь-яку справу, впевнений, що зроблю все можливе для її виконання.	0 1 2 3
18. Завжди до кінця відстоюю свою думку, якщо впевнений, що має рацію.	0 1 2 3
19. Для мене характерні планомірність, систематичність у роботі.	0 1 2 3
20. Постійно відчуваю відповідальність за свої справи та вчинки.	0 1 2 3
21. Починаючи будь-яку справу, завжди чітко усвідомлюю, чого я хочу досягти.	0 1 2 3
22. Вважаю, що якщо з людиною говорити відверто, вона ніколи не образиться, навіть якщо не все почуте буде їй приємне.	0 1 2 3
23. Якщо вже ставлю перед собою певну мету, то неухильно прагну її досягнути, хоч би як було важко.	0 1 2 3
24. Частіше наперед намічаю конкретні завдання, планую свою роботу.	0 1 2 3
25. Навіть за невдач мене не залишає впевненість, що досягну поставленої мети.	0 1 2 3
26. Систематично готуюся до навчальних занять.	0 1 2 3
27. Я ніколи не говорю під впливом моменту таке, про що пізніше доводиться жалкувати.	0 1 2 3
28. У стресових ситуаціях я завжди контролюю свої емоції.	0 1 2 3
29. Спеціально вчуся володіти собою.	0 1 2 3
30. Я чітко уявляю, чому хочу навчитися в університеті.	0 1 2 3

Опрацювання та інтерпретація результатів.

Підрахувати загальну кількість балів:

- критичний рівень сформованості мотиваційно-вольового компонента – 1–18 балів.
- достатній рівень сформованості мотиваційно-вольового компонента – 19–68 балів.
- оптимальний рівень сформованості мотиваційно-вольового компонента – 69–90 балів.

Додаток Д

Експертна оцінка здатність майбутнього бакалавра психології до самопрезентації та презентації результатів своєї професійної діяльності в медіапросторі (самопрезентаційний компонент)

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА

*здатності майбутнього бакалавра психології до самопрезентації та презентації
результатів своєї професійної діяльності в медіапросторі*

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Інструкція. Уважно прочитайте кожне судження. Подумайте, наскільки воно є характерним для студента. Будь ласка, оцініть своє ставлення до кожного твердження, для цього обведіть варіант відповіді в рейтинговій шкалі, що найбільше відповідає дійсності, за такими показниками: 3 – «так»; 2 – «швидше за все так»; 1 – «швидше за все ні»; 0 – «ні».

Твердження	Рейтингова шкала
інтерес майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності	
31. Студент демонструє розуміння суті концепції самопрезентації.	0 1 2 3
32. Студент демонструє розуміння ролі та місця концепції самопрезентації в просвітницькій діяльності психолога.	0 1 2 3
33. Студент усвідомлює необхідність здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності професійної діяльності психолога	0 1 2 3
34. Студент демонструє високий рівень знань форм, методів, особливостей та умов самопрезентації.	0 1 2 3
35. Студент впевнено виступає перед аудиторією.	0 1 2 3
36. У просвітницькій діяльності студент здатний впевнено підготувати і презентувати результати своєї роботи.	0 1 2 3
37. Студент активно використовує медіапростір для просвітницької діяльності.	0 1 2 3
38. Процес самопрезентації студента є системним і прогнозованим.	0 1 2 3
39. Студент створює належний імідж фахівця-психолога.	0 1 2 3
40. Студент демонструє високий рівень умінь візуальної самоподачі.	0 1 2 3
41. Студент здатний коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики й контролю.	0 1 2 3

Опрацювання та інтерпретація результатів

Підрахувати загальну кількість балів:

- критичний рівень сформованості самопрезентаційного компонента – 1–7 балів.
- достатній рівень сформованості самопрезентаційного компонента – 8–25 балів.
- оптимальний рівень сформованості самопрезентаційного компонента – 26–33 балів.

Додаток Є

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

(НУ «Запорізька політехніка») вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя 69063
 тел. (061) 764 25 06, факс (061) 764 21 41 e-mail: rector@zp.edu.ua
 код ЄДРПОУ 02070849

14.02.2025 № 39/05/851

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 САДИКІНОЇ АЛЬОНИ СЕРГІЇВНИ
 на тему «Підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності»

На базі Національного університету «Запорізька політехніка» впродовж 2022-2024 рр. для бакалаврів, які навчалися за спеціальністю 053 «Психологія», були апробовані і впроваджені результати дисертаційного дослідження А.С. САДИКІНОЇ, змістовою основою яких була авторська модель підготовки майбутніх психологів, що спиралася на створення в освітньому процесі наступних організаційно-педагогічних умов:

- 1) оновлення змістового наповнення професійно-зорієнтованих дисциплін із урахуванням специфіки психологічної освіти;
- 2) активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько-зорієнтованій позанавчальній діяльності;
- 3) формування у майбутнього бакалавра психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності;
- 4) формування у майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду;
- 5) створення рефлексивного середовища.

В ході навчання використано авторську структурно-функціональну модель підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, яка інтегрує цільову, змістово-операційну та діагностичну складові.

Остання складова виявилася цінним практичним інструментом, що покращив навчально-методичне забезпечення обраних модулів освітніх компонентів, зокрема: критеріально-рівневі методики оцінювання рівня досліджуваної готовності (Тест-опитувальник «Інформаційна компетентність психолога» (інформаційний компонент), Тест-опитувальник «Цифрові технології у просвітницькій діяльності психолога» (цифровий компонент), Анкета-тест «Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога» (морально-етичний компонент), Анкета «Психологічна освіта як напрям професійної діяльності психолога» (мотиваційно-вольовий компонент), Експертна оцінка «Само-презентація психолога у просвітницькій діяльності» (само-презентаційний компонент).

Результати дисертаційного дослідження А.С. САДИКІНОЇ в цілому сприяли підвищенню якості підготовки майбутніх бакалаврів спеціальності 053 «Психологія», зокрема їх готовності до реалізації просвітницької функції у професійній діяльності. Впровадження цих результатів дозволило підвищити ефективність освітнього процесу та покращити фахові компетенції майбутніх психологів.

Проректор з науково-педагогічних робіт та
 соціально економічного розвитку та
 молодіжної політики

Андрій ІВАНЧЕНКО

КЛАСИЧНИЙ
ПРИВАТНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Україна, 69002 тел. (061) 787-33-96
м. Запоріжжя, (061) 764-67-50
Жуковського, 70 "Б" факс (061) 228-07-78

CLASSIC
PRIVATE
UNIVERSITY

70 "B", Zhukovskogo st., tel. (061) 787-33-96
69002 Zaporizhja, (061) 764-67-50
UKRAINE fax (061) 228-07-78

№ 868

17 02 2025р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Садикіної Альони Сергіївни на тему «Підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності»

Впродовж 2021–2025 рр. в освітній процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології впроваджувалися результати дисертаційного дослідження А. С. Садикіної.

Було апробовано розроблені й обгрунтовані авторкою організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології до використання у професійній діяльності навичок просвітницької роботи, а саме:

1. Оновлення змістового наповнення професійно-зорієнтованих дисциплін із урахуванням специфіки психологічної освіти;
2. Активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько-зорієнтованій позанавчальній діяльності;
3. Формування у майбутніх бакалаврів психології позитивної мотивації до просвітницької діяльності;
4. Формування у майбутніх бакалаврів психології цілісного науково-психологічного світогляду;
5. Створення рефлексивного середовища.

Основною метою формувального педагогічного впливу було забезпечення готовності майбутніх психологів до професійної самореалізації у просвітницькій роботі. Це явище розглядається здобувачкою як оптимальний стан майбутнього бакалавра психології, що досягається у процесі навчання і характеризується сформованістю сукупності інтелектуальних, мотиваційних та вольових особистісних характеристик, необхідних для здійснення просвітницької діяльності, а саме: знань, умінь, досвіду, бажань, настанов, позитивного ставлення, прагнень, потреб, мотивів, мобілізованості та здатності особистості виконувати зазначену діяльність.

Авторська модель довела свою ефективність, що підтверджується результатами опитування, у якому головним діагностичним засобом став критеріально-рівневий діагностичний інструментарій А. С. Садикіної для оцінювання рівня досліджуваної готовності.

Поставлена мета, завдання, форми, методи і зміст експериментального педагогічного процесу на кожному з визначених етапів суттєво оптимізували та впорядкували освітню діяльність науково-педагогічних працівників випускової кафедри.

Проведена апробація дає підстави рекомендувати розроблені, обгрунтовані й експериментально перевірені А. С. Садикіною інновації для подальшого впровадження у практику закладів вищої освіти України.

РЕКТОР

В.М. Огаренко

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, 69011, Україна
тел.: (061) 764-45-46, факс: (061) 238-75-08, e-mail: znu@znu.edu.ua, Коф СДПРКОУ 02125243

14.02.2025 № 01/01-22/145 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Садикіної Альони Сергіївни
на тему «Підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності»

Матеріали дисертаційного дослідження А. С. Садикіної впродовж 2022–2025 рр. упроваджувалися в освітній процес Запорізького національного університету. Було апробовано розроблений дисертантсько-критеріально-рівневий діагностичний інструментарій, що складався з п'яти авторських аутентичних методик:

- Тест-опитувальник «Інформаційна компетентність психолога» (інформаційний компонент);
- Тест-опитувальник «Цифрові технології у просвітницькій діяльності психолога» (цифровий компонент);
- Анкета-тест «Морально-етичні норми і правила поведінки сучасного психолога» (морально-етичний компонент);
- Анкета «Психологічна просвіта як напрям професійної діяльності психолога» (мотиваційно-вольовий компонент);
- Експертна оцінка «Самопрезентація психолога у просвітницькій діяльності» (самопрезентаційний компонент).

Окрім цього, було розроблено силябуси обраних освітніх компонентів і методичні рекомендації для самостійної роботи майбутніх бакалаврів психології.

У процесі їхньої професійної освіти використовувалося авторське бачення готовності майбутніх бакалаврів до просвітницької діяльності, яке відображає їхній актуальний рівень когнітивно-змістової та практико-діяльничої підготовленості, а також мотиваційно-цільової зорієнтованості. Це дозволяє ефективно використовувати сучасні інструменти планування, мотивації, організації та контролю цієї діяльності, передусім у сфері неформальної освіти населення.

Водночас викладачі впускної кафедри активно використовували розроблену дисертантсько-експериментальну освітню програму підготовки, яка базується на визначених А. С. Садикіною організаційно-педагогічних умовах формування готовності здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія».

Вважаємо, що результати дисертаційного дослідження А. С. Садикіної можна рекомендувати для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти України, які здійснюють професійну підготовку майбутніх бакалаврів психології.

Проректор з науково-педагогічних справ
Запорізького національного університету,
доктор історичних наук, професор

Юрій КАГАНОВ

ЗАКАРПАТСКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАКАРПАТЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Від. Майданчиківська вул. 7, 207109, 22 кв. 7-8, м. Хортитське, Івано-Франківська обл. 78014
т. (0365) 231-119, 22-117, 7-8, ф. (0365) 231-119, 22-117, 7-8, е-пошта: info@hrtivka.edu.ua, hrtivka@hrtivka.edu.ua

27.02.2023 № 02-22/042

На 30 _____ 2023 _____

ДОВІДКА

про виконання роботи з реалізації докторського дослідження
Скарбіної Альони Сергіївни
на тему «Вплив нових технологій бакалавріату викладеної до професійної діяльності»

Скарбіної А.С. на базі факультету спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук Хортитської національної академії провела дослідно-експериментальну роботу у 2022-2024 рр., спрямовану на формування у майбутніх бакалаврів спеціальності ОСО Психолога компетенції до ефективного професійного діяльності.

Важливо було запровадити для використання структурно-функціональну модель навчання, яка містить три взаємопов'язані та взаємозалежні складові: цілі, інтегровано-інтеграційну та діяльнісну. Розроблено модель інтегровано-інтеграційної та діяльнісної процесів як основа структура, узагальненої моделі, платформа інтегративних форм, методи навчання та діяльнісної інтеграції навчання рівня готовності майбутніх бакалаврів викладеної до професійної діяльності.

Підприємство виконало розроблені моделі, яка узагальнюється з детермінованими організаційно-педагогічними умовами реалізації процесу підготовки майбутніх бакалаврів спеціальності до професійної діяльності викладеної продуктивності, про які слідить об'єктивні результати її виконання.

До виконання формування ефектів від запровадження авторських інновацій, зокрема зосередилася і детально організовано-педагогічних умов формування інтегративного процесу, слід також віднести підвищення рівня узагальненості майбутніх бакалаврів до здійснення суб'єктивних життєвих позицій у професійній діяльності та узагальненого рівня особистого бачення життя і інформаційного освітнього процесу.

Прокремлено і надано розробку до
інформаційної діяльності
Хортитської національної академії
доктором спеціальності психології

Наталія ГОРДИЧЕНКО